

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๒๔ ตอนที่ ๑๒๓๑ – ๑๒๔๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๒๓๑

สนทนาธรรมที่ห้องอาหารโรงแรมมายา เขตพระนครสาวัตถี

วันที่ ๑๙ เมษายน ๒๕๒๖

ส. อย่างเช่นคำว่า สภาพธรรมปรากฏทีละอย่าง หรือว่าจิตเกิดขึ้น รู้อารมณ์ทีละขณะ ได้ยินบ่อยที่สุด จนกระทั่งเชื่อแล้วว่า จิตเกิดดับเร็วมาก จิตขณะหนึ่งรู้อารมณ์อย่างหนึ่ง เช่น ในขณะที่ได้ยินเสียง จะไม่มีสีสังวณณะในเสียง มีแต่เสียง ซึ่งแสดงว่าในขณะนั้นจิตกำลังรู้เสียง อย่างอื่นไม่ปรากฏเลย และขณะที่ กำลังกระทบสิ่งที่แข็ง ไม่มีเสียงในสิ่งที่แข็ง ไม่มีสีสังวณณะในสิ่งที่แข็ง เพราะหลับตาแล้ว ลักษณะที่แข็งก็ยังปรากฏ

เพราะฉะนั้น ที่เราพูดว่า จิตเกิดขึ้นทีละขณะ รู้อารมณ์ทีละอย่าง เพียงเท่านั้น ก็เกื้อกูลอุปการะไปจนถึงสติเกิด และระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมทีละอย่าง จนกว่าลักษณะของสภาพธรรมจะปรากฏทีละอย่างเหมือนอย่างที่เราพูดกันทุกวันนี้ บ่อย ๆ ที่เราพูดกันเรื่อย ๆ ว่า จิตเกิดขึ้นทีละขณะ อารมณ์ปรากฏทีละอย่าง ซึ่งเป็นแนวทางของการปฏิบัติจนกว่าจะรู้แจ้ง โดยการที่สติเริ่มระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรม ทีละอย่าง

และการได้ฟังธรรม เป็นการที่จะพิสูจน์ธรรมที่ได้ฟังว่า อารมณ์ปรากฏทีละอย่าง ทำอย่างไรจึงจะรู้แจ้งจริง ๆ ว่า อารมณ์ปรากฏทีละอย่างอย่างที่เราเข้าใจ หรือ อย่างที่พูดอยู่เสมอ หรือว่าจิตเกิดขึ้นทีละขณะ ทำอย่างไรจึงจะประจักษ์แจ้ง แยกจิต ที่รู้ทางตาออกจากจิตที่รู้ทางหู จิตที่รู้ทางจมูก จิตที่รู้ทางลิ้น จิตที่รู้ทางกาย จิตที่รู้ทางใจได้ตรงตามที่ได้เรียน

ทุกคำที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง มาจากการที่ทรงประจักษ์แจ้งในลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเจตสิกแต่ละประเภท รูปแต่ละชนิด หรือว่าจิตแต่ละชนิดก็ตาม เมื่อศึกษาแล้ว พิสูจน์ได้ทั้งนั้น

ถ. สังขเนียสถาน มีความหมายอย่างไร ก่อให้เกิดความสังเวชได้อย่างไร

สุ. สังเวช ในที่นี้หมายถึงปัญญาที่รู้ความจริงที่ควรสลัดใจ เพราะเราวันหนึ่ง ๆ ไม่ได้สลัดใจ และถ้าเราจะสลัดใจ เราอาจจะใช้คำว่า สลัดใจ เวลาที่เราไปพบสิ่งที่น่าสงสารทุกข์ยากต่าง ๆ ของคนอื่นเสีย ซึ่งมีบ้านเล็กเหลือเกิน อัดคัดทุกสิ่งทุกอย่าง บางคนอาจจะรู้สึกสังเวชหรือว่าสลัดใจ แต่นั่นไม่ใช่ความมุ่งหมาย

ความมุ่งหมายของสังขเนียสถาน คือ สถานที่ที่ปัญญาเกิดขึ้นรู้สภาพที่ควรแก่การสลัด หมายความว่า ไม่ใช่ควรแก่การเพิลิตเพลินยินดี แต่สลัดเพราะรู้ความจริงว่าความจริงเป็นอย่างนั้น ณ สถานที่นั้น ๆ

ถ. ถ้ารู้ความจริงมากขึ้น ไม่น่าจะสลัดใจ

สุ. สภาพธรรมเกิดขึ้นและดับไป มีอะไรที่เป็นสาระ

ถ. ก็ยังไม่น่าจะสลัดใจ

สุ. สลัดในที่นี้หมายถึง ไม่เพิลิตเพลินยินดี เหมือนทุกข์ ไม่ใช่ทำให้โศกเศร้าหรือร้องไห้ เวลาที่รู้ทุกข์ไม่ใช่เวลาที่เป็นทุกข์ เพราะว่าเป็นปัญญาทั้งนั้น เวลาที่เป็นทุกข์เรารู้สึกอย่างไร เสียใจ ขณะนั้นไม่ใช่ปัญญา

ปัญญาที่รู้ทุกข์ คือ รู้สภาพที่ไม่ใช่ตัวตน สภาพธรรมที่เกิดขึ้นและดับไป เพราะฉะนั้น ทุกข์ ตรงกันข้ามกับสุข เพราะถ้าเป็นสุข ทุกคนติดและเพิลิน แต่เวลาเป็นทุกข์ ทุกคนละ เพราะฉะนั้น ลักษณะของทุกข์ที่นี้ หมายความว่าถึงสภาพที่ไม่น่ายินดีอีกต่อไป

เวลานี้ ทุกสิ่งน่ายินดีไปหมด ทางตาตอกไม้สวย ทางลิ้นอาหารอร่อย เป็นที่น่ายินดีทั้งหมด เพราะว่าเป็นสุข เพิลิตเพลิน

แต่ลักษณะที่เป็นทุกข์ ไม่ได้หมายความว่าต้องเสียใจร้องไห้ แต่หมายความว่า เป็นสภาพที่ตรงกันข้ามกับที่ควรจะเพิลิตเพลิน เพราะเป็นสภาพที่ไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วก็หมดไป รสอาหารเมื่อก็ไม่เหลือแล้ว ทุกขณะ ขณะที่รับประทานอาจจะเป็นสุข แต่ก็ชั่วขณะนิดเดียว ทุกอย่าง

ถ. ชาวกรูที่ว่าเจริญสติปัฏฐานกันทั้งหมด และถามกันว่าอยู่ในมหาสติปัฏฐานไหน หมายความว่า แสดงทีละปัฏฐาน หรือว่ามากในปัฏฐานไหน หรืออย่างไร ไม่เข้าใจ

ส. ถ้าเราจะย้อนวันนี้กลับไปถึงเมื่อครั้งกรู วันนี้เอง คุณธงชัยเล่าให้ฟังว่า สำหรับตัวคุณธงชัยเองสติระลึกทางกายบ้าง แต่ทางตายังไม่ได้ระลึก ก็เป็นคำสนทนาของชาวกรูนั่นเองว่า วันนี้สติปัฏฐานไหน สำหรับคุณธงชัยยังไม่ใช่ทางตา แต่เป็นทางกาย เพราะฉะนั้น เป็นปัจจัยตัดตั้ง จิตของทุกคนในขณะนี้ คนอื่นไม่สามารถจะรู้ได้เลย ใครจะคิดอย่างไร เป็นสุข เป็นทุกข์อย่างไร ไม่มีใครสามารถจะรู้ได้ ฉันทิใด สติของใคร จะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางไหน คนอื่นก็รู้ไม่ได้

เพราะฉะนั้น การสนทนาของชาวกรู ซึ่งเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ก็เหมือนกันว่า วันนี้ทางตายังไม่ได้ระลึกเลย หรือว่าเวทนาที่เป็นอุเบกขายังไม่ได้ระลึกเลย คือ ธรรมดานั่นเอง คือ สติปัฏฐานไหน หรือว่าแทนที่จะเป็นสติปัฏฐานไหน ก็ระลึกทางไหนบ้าง เหมือนกัน ไม่ใช่หมายความว่า มาเริ่มกายนุปัสสนาสติปัฏฐานก่อน ต่อไปจึงเป็นเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน หรือจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน แต่หมายความว่า ทรงแสดงมหาสติปัฏฐาน คำว่า มหา ก็แสดงแล้วว่ามาก จิตนี้วิจิตรมาก ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจของแต่ละบุคคล มากจนทุกคนต้องเป็นปัจจัยตัดตั้ง คือ สติระลึกถึงสภาพธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้นในวันหนึ่ง ๆ ก็ต่างกันไป ในขณะหนึ่ง ๆ ก็ต่างกันไป จนกว่าจะทั่ว จนกว่าจะละการยึดถือว่าเป็นตัวตน ไม่ว่าจะเป็นสภาพธรรมใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นคิดเรื่องอะไร ทั้งสิ้น ทางตาที่เห็น ไม่ว่าจะเป็นเห็นอะไรทั้งสิ้น ปัญญาต้องรู้ความจริงได้ เพราะว่าต้องเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ก็ไม่มีข้อสงสัย

ถ. ถามว่ามากทางไหน ดิฉันเลยไม่แน่ใจ

ส. อาจจะไม่ได้หมายความว่ามาก เพราะทางตายังไม่ได้ระลึกเลย ทางกายอาจจะเพิ่งเริ่มบ้าง ก็สนทนากันตามธรรมดาของชาวกรู

ถ. ที่ว่าพระอรหันต์มีสติอยู่ทุกขณะจิต แม้กระทั่งเวลานอนหลับ สงสัยว่าเวลานอนหลับจะมีสติได้อย่างไร

ส. สติมีหลายชั้น หลายระดับ นี่เป็นความละเอียดของการที่จะรู้ลักษณะของสภาพจิต เพราะว่าคนที่กำลังตื่นต่างกันฉันใด คนที่กำลังหลับก็ต้องมีพื้นของจิตที่ต่างกันฉันนั้น

ทำไมคนนี่ตื่นมาแล้วชี้โมโห คนนั้นตื่นมาแล้วอารมณ์ดี ถ้าขณะที่หลับไม่มีพื้นที่สะสมมาอยู่ในจิตซึ่งต่างกัน เวลาตื่นขึ้นมาแล้วย่อมไม่ต่างกัน เพราะฉะนั้นพระอรหันต์ที่นอนหลับสนิท กับปุถุชนที่หลับสนิท กับพระโสดาบันที่หลับสนิท กับพระสกทาคามีที่หลับสนิท กับพระอนาคามีที่หลับสนิท จิตต่างกัน เพราะอนุสัยกิเลสดับไม่เท่ากัน

สำหรับพระอรหันต์ ไม่มีการสะสมหรือพื้นฐานของจิตที่จะให้เกิดอวิชชา ความไม่รู้ ความหลงลืม เพราะฉะนั้น พระอรหันต์ หรือทุกคนซึ่งเกิดมาเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นสุคติภูมิ พื้นฐานของจิตในขณะนั้นมีสติเจตสิกเกิดร่วมด้วย แต่สติในขณะนี้นอนหลับต่างกับขณะที่ตื่น เนื่องจากสติเป็นโสภณธรรม เป็นธรรมฝ่ายดี เป็นโสภณเจตสิก เพราะฉะนั้น เกิดได้แม้กับปฏิสณจิต ซึ่งปฏิสณจิตของผู้ที่เกิดเป็นมนุษย์เป็นมหาวิปากจิต จึงมีสติเจตสิกเกิดร่วมด้วยเป็นพื้นฐานของจิต พร้อมทั้งจะมีการเจริญขึ้นของธรรมฝ่ายกุศลเพราะมีสติเป็นพื้นฐานอยู่ในขณะที่หลับ แต่สำหรับปุถุชนแม้ว่าจะมีสติเป็นพื้นฐาน แต่อนุสัยกิเลสก็ยังอยู่เต็ม เพราะฉะนั้น แทนที่ปุถุชนตื่นมาจะมีสติเหมือนอย่างพระอรหันต์ พื้นฐานของจิตที่ยังมีอนุสัยกิเลสอยู่เต็มจะเป็นปัจจัยให้ทันทีที่ลืมตาขึ้นก็เกิดโลภะ ทันทีที่ได้ยินเสียงก็เกิดความต้องการ นี่คืออนุสัยกิเลสที่ยังไม่ได้ดับ แม้ว่าปฏิสณจิตหรืออวัคจิตของบุคคลนั้นจะมีสติเจตสิกเกิดร่วมด้วย

แต่สำหรับพระอรหันต์ ท่านดับอนุสัยกิเลสทั้งหมดแล้ว ไม่มีปัจจัยที่จะให้หลงลืมเลย เพราะฉะนั้น เมื่อตื่น และเห็น และได้ยิน ขณะนั้นก็มีสติเจตสิกเกิดร่วมกับมหาภิราจิตที่กระทำชวนกิจ

ต้องศึกษาเรื่องของจิตให้ละเอียด จึงจะทราบว่า สติมีหลายชั้นหลายระดับ

ถ. ตอนนอนหลับเป็นภวังคจิต ใช่ไหม

ส. เป็นภวังคจิตซึ่งไม่มีอนุสัยกิเลสเลย เพราะฉะนั้น ทันทิที่ตื่นก็ไม่หลงลืมสติ หรือที่สติจะไม่เกิด ไม่มี หลังจากได้เห็นแล้ว สัมปฏิจฉนจิตเกิดแล้ว สันตிரณจิตเกิดแล้ว โงฐฐัพพนจิตเกิดแล้ว มหาภิรยจิตเกิดพร้อมกับสติ

เรื่องของนามธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดมาก ไม่มีใครสามารถจะรู้ได้ชัดเจนและละเอียดถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงแสดง

ถ. และที่อาจารย์เตือนให้หลับอย่างมีสติ

ส. นั้นหมายถึงปุถุชน แต่นี้หมายถึงพระอรหันต์ ซึ่งคุณหมอลถามถึงพระอรหันต์ เพราะว่าตามปกติปฏิสนธิจิตของผู้ที่เกิดเป็นมนุษย์ในสุคติภูมิเป็นมหาวิบากประกอบด้วยสติเจตสิกอยู่แล้ว แต่เมื่อเป็นปุถุชน ยังมีอนุสัยกิเลสอยู่เต็ม เพราะฉะนั้น แม้ว่ามีสติเจตสิกเกิดในขณะที่เป็นภวังคจิต แต่อนุสัยทำให้เมื่อเห็นแล้วก็พอใจทันที นั้นสำหรับปุถุชน แต่สำหรับพระอรหันต์ดับอนุสัยหมด ซึ่งปฏิสนธิจิตและภวังคจิตก็ประกอบด้วยสติ เพราะฉะนั้น เมื่อเห็นจึงไม่มีทางที่จะหลงลืมสติ

ถ. ภวังคจิตเป็นชาติวิบาก

ส. แน่นนอน ปฏิสนธิจิต ภวังคจิต จุตติจิต เป็นวิบาก

ถ. เวลาอาจารย์พูดภาษาธรรม ช่วยแปลให้ด้วยนะครับ ผมไม่เข้าใจ

ส. แปล เรื่องยาว ต้องฟังไปก่อน โดยเฉพาะฟังวิทยุตอน ๖ โมงเช้า และสามทุ่ม จะค่อย ๆ เข้าใจขึ้น ทุกคนถ้าฟังวิทยุตอน ๖ โมงเช้าและ ๓ ทุ่ม สิ่งที่คุณคิดว่ายากจะค่อย ๆ เข้าใจขึ้น แม้แต่ศัพท์ภาษาบาลี

ถ. พระอรหันต์เวลานอนหลับ สติเกิดหรือเปล่า

ส. ปฏิสนธิจิตประกอบด้วยสติเจตสิกซึ่งเป็นชาติวิบาก ถ้าถามว่าเกิดหรือเปล่า ต้องรู้ว่าขณะนั้นมีสติเจตสิกเกิดร่วมด้วย แต่เป็นชาติวิบาก ไม่เหมือนกับสติที่เป็นกุศล

ถ. ในวันพรุ่งนี้ที่จะไปกราบนมัสการสังเวชนียสถาน กระผมขอให้อาจารย์ช่วยเล่าถึงความสำคัญของสถานที่ที่จะไป เพื่อจะได้เป็นเครื่องเตือนสติ เตือนความจำของทุกท่านที่มาในที่นี้ให้ดีขึ้น

สุ. ดิฉันเองไม่สามารถที่จะเล่าถึงเรื่องสถานที่ได้ แต่ว่ามีปรากฏในพระไตรปิฎก เพราะฉะนั้น ก็มีผู้ที่มีจิตศรัทธา คือ คุณศจี คัดลอกสถานที่ทุกแห่งจากพระไตรปิฎกเล่มหนึ่ง สำหรับพระวิหารเชตวันจะมีข้อความที่ท่านอนาถปิณฑิกเทวบุตรได้มาเฝ้าพระผู้มีพระภาคและได้สรรเสริญพระวิหารเชตวัน และมีตอนที่สร้างพระวิหารเชตวัน ซึ่งจะแบ่งเป็นตอนๆ ให้พวกเราทุกคนอ่านด้วยตัวเอง คนละตอนๆ เพื่อที่จะได้ทราบเรื่องของพระวิหารเชตวันพรุ่งนี้

ถ. อยากทราบเรื่องฝัน นอนแล้วฝัน

สุ. ฝัน ไม่ใช่หลับสนิท ถ้าหลับสนิทไม่ฝัน ต่างกัน หลับสนิทเป็นภวังคจิต คือ ไม่รู้อารมณ์ ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่ได้สัมผัส ไม่คิดนึกด้วย ถ้าคิดนึก หมายความว่าไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่รู้รส ไม่ได้สัมผัส จึงคิดนึก ต้องแยกออกจากกัน เพราะว่าทาง ๖ ทวารนี้ ทางที่จะรู้ธรรมมี ๖ ทาง คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ ซึ่งแม้จะหลับตาเราก็คิดได้ ไม่ได้ยินเสียงเราก็คิดได้ หมายความว่าจิตรู้ธรรมทางใจ

ขณะนี้เอง จะทราบว่าจิตรู้ธรรมทางไหน อย่างทางตาที่เห็น หลับตาแล้วไม่เห็น เพราะฉะนั้น ขณะใดที่เห็น จิตอาศัยตาเกิดขึ้นเห็น ถ้าเสียงไม่กระทบจะพยายามให้ได้ยินเสียง ได้ยินเสียงได้ไหม ก็ไม่ได้ แต่เมื่อเสียงกระทบหู จิตที่รู้ธรรมทางหู คือ ได้ยินเสียง ก็เกิดขึ้น

และเมื่อปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นแล้ว จิตจะรู้ธรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ไม่พร้อมกัน ต้องทีละขณะ เหมือนอย่างที่เราคิด ไม่ใช่ในขณะที่เห็นและเห็นไม่ใช่ในขณะที่ได้ยิน แสดงให้เห็นว่า จิตแต่ละชนิดอาศัยเหตุปัจจัยแต่ละอย่างเกิดขึ้น

ถ้าพูดถึงฝัน ก็คือการคิดนึก แต่ไม่ได้คิดนึกถึงสิ่งที่ปรากฏทางตาในขณะที่เห็น ถูกไหม เวลานี้ทุกคนเห็น แต่ไม่ใช่มีเพียงแค่เห็น เห็นแล้วก็คิดถึงสิ่งที่เห็นทางตา ได้ยิน ก็ไม่ใช่มีเพียงแค่ได้ยิน ขณะนี้กำลังได้ยิน ได้ยินแล้วก็คิดนึกถึงความหมายของเสียงที่ได้ยิน เพราะฉะนั้น จะมีการคิดนึกถึงสิ่งที่เห็น คิดนึกถึงสิ่งที่ได้ยิน ซึ่งเราไม่เรียกว่าฝัน ถูกไหม เพราะกำลังคิดตามสิ่งที่เห็น ตามสิ่งที่ได้ยิน แต่ฝันไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ได้ลิ้มรส แต่การสะสมของความทรงจำที่เคยเห็น เคยได้ยิน เคยได้กลิ่น เคยลิ้มรส เห็นสิ่งนั้นแล้วเกิดอะไร บางทีอาจจะเกิดความสุข บางทีอาจจะเกิดความไม่พอใจ ทั้งหมดนี้ไม่หายไป สะสมไว้ เพราะฉะนั้น แม้วานอนหลับแล้ว การที่เคยพบเห็นอารมณ์ต่าง ๆ เคยชอบสิ่งนั้น ไม่ชอบสิ่งนี้ ก็ทำให้ทางใจโน้มไปนึกถึงสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นด้วยความสุข ด้วยความทุกข์ ด้วยความตื่นเต้น ด้วยความดีใจ ด้วยความเสียใจ เกินกว่าที่ใครจะยับยั้งได้ เพราะว่าสะสมทับถมกันมาหนาแน่นมากของการเห็นแต่ละอย่าง การได้ยินแต่ละอย่าง ในแต่ละวัน ตั้งแต่เล็กจนโต และไม่ใช่แต่เฉพาะที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น ความฝัน คือ การคิด ซึ่งต่างกับขณะที่ไม่ฝัน เพราะขณะที่ไม่ฝัน คิดตามสิ่งที่เห็น เห็นอะไรก็คิดถึงสิ่งนั้น เช่น กำลังอ่านหนังสือพิมพ์ ก็คิดตามเรื่องที่อ่าน นั่นคือตามสิ่งที่เห็น แต่ฝันไม่จำเป็นต้องมีการเห็น ความคิดที่ยับยั้งไม่ได้ก็มาปรากฏในรูปของความฝันต่าง ๆ

มีใครไม่ฝันบ้างไหม มีไหมคนที่ไม่ฝัน

มี ได้แก่ พระอรหันต์ เพราะอะไรพระอรหันต์ไม่ฝัน เพราะไม่มีเยื่อใยในทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ถ. แต่เราไม่เคยทราบเหตุการณ์เหล่านั้น ทำไมจึงฝันในเรื่องที่ไม่เคยเห็น

สุ. ข้อนี้เกินกว่าที่ใครจะตอบได้ เพราะไม่มีใครสามารถรู้ว่า ชาติก่อน ๆ ทำอะไรมาบ้าง แต่ก็ไม่พ้นจากทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และสิ่งที่ปรากฏทางตามีรูปร่างลักษณะเสมอที่จะให้จดจำว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด เพราะฉะนั้น ในชาติก่อน ๆ ที่เคยเห็นทางตา ก็จดจำรูปร่างลักษณะ ซึ่งในชาตินี้หรือชาติก่อน

ชาติไหนก็ตาม เมื่อมาผสมมาบวกรวมกันเข้า ก็ไม่มีใครสามารถรู้ได้ว่า นี่มาจากชาติไหน เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นกว่าที่จะทราบได้

ถ. ปุณฺณเห็น กับพระอรหันต์เห็น การเห็นไม่ได้ต่างกัน ใช่ไหม

ส. จักขุวิญญาณไม่ต่าง สัมปฏิจฉันนจิตไม่ต่าง สันตึรณจิตไม่ต่าง ไวญฐัพพนจิตไม่ต่าง แต่ชวนจิตของปุณฺณเป็นกุศลหรืออกุศล สำหรับของพระอรหันต์เป็นมหาภิรชา ถ้าจะพูดโดยไม่ต่างต้องยกเว้นข้อหนึ่ง คือ ต่างโดยอนุสัยกิเลส ไม่มีเลยตั้งแต่อรหัตมรรคจิตเกิดและดับไปจะไม่มีอนุสัยกิเลสใด ๆ ในจิตของพระอรหันต์ มิฉะนั้นแล้วเมื่อจุติจิตของพระอรหันต์ดับ ต้องเป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิจิตเกิด แต่เพราะไม่มีปัจจัย กิเลสดับหมดแล้ว จึงไม่มีการเกิด

ถ. พระอรหันต์ท่านยังมีการเจริญสติอีกหรือเปล่า

ส. คำว่า เจริญสติ หมายความว่าถึงอบรมให้ปัญญาเกิดขึ้นจนกว่าจะดับกิเลส เมื่อดับกิเลสหมดแล้ว ไม่มีกิจอะไรที่ต้องทำอีกต่อไป จะให้พระอรหันต์มาโลภ มาโกรธ มาหลง เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อดับกิเลสทั้งหมดเป็นพระอรหันต์แล้ว สภาพธรรมทุกขณะก็เกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัยของพระอรหันต์แต่ละองค์

พระอรหันต์บางองค์มีธรรมาศัยที่จะอยู่ป่า เช่น ท่านพระมหากัสสปะ พระอรหันต์บางองค์ท่านแสดงธรรม ก็ต่าง ๆ กันไป ท่านไม่มีเหตุปัจจัยที่จะให้หลงลืมสติ คือ ไม่มีปัจจัยที่จะให้อวิชชาเกิด ลักษณะของอวิชชาคือการหลงลืมสติ ตรงกันข้ามกับลักษณะของสติ แต่ไม่ได้หมายความว่า ท่านต้องอบรมเจริญสติปฏิฐานอีก แต่สติของท่านจะระลึกเป็นไปในกายเมื่อมีเหตุปัจจัย สติของท่านจะระลึกเป็นไปในเวทนาเมื่อมีเหตุปัจจัย หรือสติของท่านจะไม่ระลึกในกาย ในเวทนา ในจิต ในธรรม ก็ตามเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้น มหาภิรชาจิตจึงมีทั้งที่เป็นญาณวิปัสยุตต์ คือ ไม่ประกอบด้วยปัญญา และเป็นญาณสัมปยุตต์ คือ ประกอบด้วยปัญญา

๑๒๓๒

สนทนาธรรมที่โรงแรมมายา เขตพระนครสวัดถิ (ต่อ)

วันที่ ๑๙ เมษายน ๒๕๒๖

ถ. สมมติว่า ผู้หนึ่งมีสติ คล้าย ๆ กับว่ารู้แจ้ง เกือบจะเป็นพระอริยเจ้าได้ ต่อมาบุคคลนั้นเป็นโรคเกี่ยวกับประสาทและสมอง ประเดี๋ยวก็โมโหอย่างโน้นอย่างนี้ เหมือนคนไม่มีสติ จิตของบุคคลนั้นจะเป็นอย่างไร

ส. ไม่ควรจะเป็นอย่างนั้น เพราะผู้ที่สมบุรณ์ด้วยปัญญา ถึงแม้ว่ายังไม่ได้เป็นพระอริยบุคคลก็ตาม เมื่อมีการรู้ลักษณะของสภาพธรรมเพิ่มขึ้น หรือจนถึงขั้นที่ประจักษ์แจ้งในลักษณะของสภาพธรรมแล้ว ย่อมมีปัจจัยที่จะให้สติระลึกรู้จนกระทั่งปัญญาเจริญขึ้น

ถ. โรคของบุคคลนั้นประหนึ่งว่าเป็นชั่วคราว บางครั้งก็มีสติดี บางครั้งก็โมโหจนเฉียว เหมือนกับโรคปรากฏขึ้นมาอย่างนั้น ขณะนั้นเรียกว่าไม่มีสติ หรือว่าสติยังอยู่ แต่เป็นเพราะโรคเป็นเหตุปัจจัยหรืออย่างไร

ส. โดยมากโรคทุกชนิด เราพูดถึงโรคของบุคคลทั่วไปซึ่งเป็นปุถุชน แต่ถ้าบุคคลนั้นเป็นผู้อบรมเจริญปัญญาที่ถูกต้องจนกระทั่งสามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมเพิ่มขึ้นอย่างที่คุณหมอบอกว่า จนเกือบจะเป็นพระอริยบุคคล ถูกไหม เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้วการสะสมอบรมสติและปัญญาของบุคคลนั้น ย่อมทำให้ปัญญาของบุคคลนั้นเพิ่มขึ้น ไม่ใช่ลดถอยลงไป ถึงแม้ว่าจะมีโรคชนิดหนึ่งชนิดใด สติและปัญญาที่อบรมแล้วก็สามารถที่จะระลึก และขณะนั้นก็เป็นกุศลที่เจริญขึ้น จะเอาโรคมาเป็นเครื่องอ้างหรือข้ออ้างไม่ได้สำหรับผู้ที่ย่อมอบรมเจริญปัญญาอย่างถูกต้องแล้ว โดยเฉพาะปัญญาที่ใกล้จะเป็นพระอริยบุคคลอย่างนั้น

ส่วนมากจะเข้าใจเรื่องโรคทางกายของผู้ที่เป็นปุถุชนว่า จะต้องหวั่นไหวไปตามอาการของโรค แต่สำหรับผู้ที่มีสติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม สามารถระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมเรื่อย ๆ ตลอดไป ตามเหตุตามปัจจัย โดยเฉพาะผู้ที่ได้อบรม

มามากจนใกล้ที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ไม่มีอะไรเป็นเครื่องขัดขวางแม้แต่อาการของโรค โรคส่วนมากของคนทั่วไป จะหมายความว่าถึงโรคของปुरुชน

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. นั่นคือโรคของปुरुชน แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน แข็ง มีไหม อ่อนมีไหม เวทนามีไหม พร้อมทั้งจะเป็นสิ่งที่ให้ปัญญาเจริญขึ้นได้

ถ. บางขณะไม่รู้เลย

ส. คุณหมอบจะต้องพิสูจน์ว่า การปฏิบัติของเขาถูกหรือผิด และใครจะรู้ได้นอกจากผู้ที่เข้าใจหนทางข้อปฏิบัติที่ถูก รู้ได้ แต่ผู้ที่เข้าใจหนทางข้อปฏิบัติผิดรู้ไม่ได้ว่า ข้อปฏิบัติที่กำลังปฏิบัติอยู่นั้นผิด

เรื่องข้อปฏิบัติเป็นเรื่องสำคัญที่สุด ถ้าไม่ละเอียด ไม่สามารถสอบถามได้กับพระไตรปิฎกทั้ง ๓ ปิฎก ข้อปฏิบัตินั้นไม่ถูก ไม่ใช่เป็นเรื่องเล่น ๆ ไม่ใช่เป็นเรื่องง่าย ๆ ไม่ใช่เป็นเรื่องรวดเร็ว ไม่ใช่เป็นเรื่องที่ไม่ต้องพิจารณาก็ปฏิบัติได้ แต่เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาโดยละเอียดรอบคอบจริง ๆ และไม่ค้ำกับข้อความที่ทรงแสดงไว้ตอนหนึ่งตอนใด ไม่ว่าจะเป็นพระอภิธรรม หรือพระสูตร หรือพระวินัย

ถ. เรื่องโพธิปักขิยธรรม บางท่านให้ความเห็นว่า เป็นองค์ธรรมที่นำไปสู่ความเป็นพระอรหันต์บุคคล แต่ว่าได้มีการแยกว่า ต้องมีมหาสติปัฏฐาน ๔ เป็นแกนนำหรือเป็นตัวเฟืองใหญ่ องค์ธรรมต่าง ๆ จึงจะปรากฏได้ ขอความกรุณาอาจารย์ช่วยอธิบายในเรื่องนี้ด้วย

ส. พูดถึงมหาสติปัฏฐาน ๔ อย่างเดียว โดยไม่มีอย่างอื่นเกิดร่วมด้วยได้ไหม ธรรมต้องพิจารณา ต้องคิด และต้องเป็นปัญญาของตัวเองที่เข้าใจ ถ้าจะให้ตอบก็ตอบได้ และประเดี๋ยวก็ลืม แต่ถ้าคิดด้วยตัวเอง โดยคำถามที่ถามกลับไปให้คิดก็พอที่จะตอบได้ว่า จะพูดถึงมหาสติปัฏฐานอย่างเดียวนั้น ได้ไหม มีสติเพียงอย่างเดียวไม่มีอย่างอื่นเลยได้ไหม ไม่มีศรัทธา ไม่มีวิริยะ ไม่มีสมาธิ ไม่มีปัญญา มีแต่สติอย่างเดียว ได้ไหม

ถ. เคยมีผู้ที่ถามอาจารย์ว่า บุคคลที่ว่ายึดพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ เป็นที่พึ่งที่ระลึก เราจะถือว่าบุคคลเหล่านั้นมีอุปาทานในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ได้ไหม ซึ่งอาจารย์ตอบว่า ไม่ได้เป็นอุปาทาน แต่เป็นสมาทาน ผมสงสัยว่าเป็นอย่างไร

ส. คำว่า ยึดถือ หมายความว่าถึงอะไร เพราะว่าคำพูดที่ใช้กันอยู่ในภาษาหนึ่งกับอีกภาษาหนึ่ง ความหมายอาจจะต่างกัน หรือแม้แต่คนไทยด้วยกัน บางทีก็ยังเข้าใจความหมายไม่ตรงกัน เพราะฉะนั้น ถ้าใช้คำว่า ถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ จะดีหรือไม่ดี จะถูกหรือจะผิด จะเป็นกุศลหรือว่าจะเป็นอกุศล หรือว่าการยึดติดในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จะดีหรือไม่ดี จะถูกหรือจะผิด จะเป็นกุศลหรืออกุศล แม้แต่คำก็ยังไม่สามารถแสดงความชัดเจนได้ เพราะฉะนั้น ลักษณะของจิตซึ่งละเอียดมากยากที่ใครจะรู้ได้ว่า ผู้นี้มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะในลักษณะไหน ไม่ใช่ว่าทุกคนเหมือนกันหมด หรือว่าเสมอกันหมด

ถ้าถามชาวพุทธบางคน เขาก็บอกว่า เรามีพระรัตนตรัย มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสรณะ แต่เป็นสรณะอย่างไร ช่วยให้เรารอดพ้นจากโรคร้ายไข้เจ็บ ช่วยให้เรารอดพ้นจากภัยอันตราย ช่วยทุกสิ่งทุกอย่างอย่างนั้น นั่นคือความหมายของมีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสรณะจริง ๆ หรือเปล่า หรือเพียงแค่เพื่อให้ตัวเองมีความสุข มีความสบาย มีทุกอย่างที่เป็นของตัวเองที่ดี

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องที่จะตอบไปโดยไม่พิจารณาในเหตุผลของแต่ละบุคคล ถ้ามีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแบบนั้น ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้รอดพ้นจากภัยอันตราย ก็มีค่าเสมอกัน ไม่มีความต่างกันระหว่างพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและสิ่งอื่น ๆ ถ้าถือพระผู้มีพระภาคเป็นสรณะโดยอย่างนั้น

ถ. ถ้าถืออย่างนั้น เราจะเรียกว่า มีอุปาทานได้ไหม

ส. ก็ลักษณะของจิตในขณะนั้น ต้องการอะไรจึงถืออย่างนั้น

ถ. ผมได้สนทนากับคุณหมอ คุณหมอบอกว่า พระอริยบุคคลที่ปฏิบัติธรรมแล้ว ตายจากโลกนี้ไปสู่สุคติขั้นใดขั้นหนึ่ง ถ้าไม่ได้ฟังพระธรรมของพระผู้มีพระภาค

แต่อาศัยการฟังจากในชาติที่เป็นมนุษย์ จะเจริญต่อไปจนกระทั่งถึงเป็นพระอรหันต์ได้หรือไม่

ส. ถ้าเป็นพระโสดาบันบุคคลแล้ว ไม่ต้องห่วง ไม่ว่าจะเกิดที่ไหน ไม่ต้องมีการได้ยินได้ฟังอะไรอีกเลยก็ได้ เพราะว่าเป็นผู้ที่รู้แจ้งอริยสัจธรรมแล้ว

การประจักษ์แจ้งอริยสัจธรรม ไม่ได้หมายความว่า รู้แล้วลืม หรือไม่ได้หมายความว่า คิดออกแล้วพิจารณา และก็ไม่ใช่ชัดเจน

เพราะฉะนั้น ผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลดับสังกายทิฏฐิทั้งหมด ดับความเห็นผิดทั้งหมด รวมทั้งการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เพราะอะไรจึงดับได้ ถ้าไม่ใช่การอบรมเจริญปัญญาที่สตรระลึกจนกระทั่งชำนาญสามารถที่จะรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมใด ๆ ทั้งสิ้นที่มีปัจจัยปรุงแต่งว่า ลักษณะนั้นไม่ใช่ตัวตนเพราะเป็นนามธรรม ลักษณะนั้นไม่ใช่เป็นตัวตนเพราะเป็นรูปธรรม

ไม่ใช่อยู่ดี ๆ ก็เป็นพระโสดาบัน แต่อาศัยสติที่ระลึกจนชำนาญ พร้อมทั้งปัญญาที่เจริญขึ้นจนประจักษ์แจ้งโดยการแทงตลอดในลักษณะของสภาพธรรมที่สตรระลึก เพราะฉะนั้น เมื่อสติของพระโสดาบันเกิดระลึก จะไม่มีความสงสัยเคลือบแคลงใด ๆ ทั้งสิ้นในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม

และเมื่อระลึกแล้ว ปัญญาที่เจริญต่อไปจนกระทั่งถึงความเป็นพระสกทาคามี ไม่ต้องอาศัยการได้ยินได้ฟังอีกเพราะเป็นสาวกแล้ว เป็นพระอริยสาวก โดยสภาพเป็นสาวก ไม่ใช่เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า แต่เป็นสาวกเพราะอาศัยการฟังพระธรรม และได้อบรมเจริญจนกระทั่งรู้แจ้ง เพราะฉะนั้น สติก็จะระลึกต่อไป จนกระทั่งเจริญขึ้น

ถ. ที่บอกว่า สวรรค์ชั้นดุสิตมีผู้มีปัญญาหรือพระอริยบุคคลไปปฏิสนธิที่นั่นหมายความว่า ในขั้นนั้นมีการฟังธรรมหรือสนทนาธรรมกันด้วย

ส. สวรรค์ทุกชั้นมีศาลาสวรรค์มา เพื่อฟังพระธรรม ในมนุษย์ยังมี และผู้ที่เกิดในสวรรค์ ทาน ศีล จาคะ สุตะ ปัญญาที่ท่านสะสมอบรมมาแล้วให้ผลสูงถึงกับ

เกิดในสวรรค์ จะให้ท่านเอาผลเหล่านั้นไปทิ้งไว้ที่ไหน ในเมื่อท่านก็สะสมมา อย่างเรา สะสมกุศลมายังไม่เท่าสวรรค์ชั้นหนึ่งชั้นใด ก็ยังมีโอกาสได้ฟังธรรม

ถ. จะมีความต่างกันไหม ระหว่างผู้ที่ เป็นพระอริยบุคคลซึ่งได้สันทนาธรรม กับพระอริยบุคคลซึ่งไม่ได้สันทนาธรรม แต่ระลึกถึงธรรมที่ได้ปฏิบัติมาแล้ว การที่จะ บรรลุธรรมชั้นสูง ๆ ต่อไป จะมีความยากง่ายต่างกันอย่างไร

ส. เมื่อเป็นพระอริยบุคคลแล้ว ไม่ต้องกังวลใด ๆ ทั้งสิ้น ท่านจะยาก จะง่าย จะช้า จะเร็ว ก็เป็นเรื่องของการสะสมของแต่ละบุคคล ฟังมาจนกระทั่ง ประจักษ์แจ้งแล้ว เมื่อรู้แล้วต้องให้กลับมาฟังใหม่อีกครั้งหรือ เข้าใจจนกระทั่งจบแล้ว จะต้องไปฟังบทที่ ๑ อีกไหม

ถ. แต่ปัญญาของท่านในขณะนั้น ยังเป็นเพียงขั้นพระโสดาบันบุคคลอยู่

ส. แต่สติของท่านเคยระลึกไหม ระลึกลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ใหม่ หหมดความสงสัยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมใหม่ เมื่อระลึกปัญญาจึง เจริญต่อไป ไม่ใช่ต้องไปเปิดบทที่ ๑ ใหม่

ถ. ปุถุชนฟังแล้วลืม ฟังอีกแล้วก็ลืม จะต่อกันไหม

ส. ไม่สูญหาย สิ่งที่ได้ฟังแล้วไม่สูญหาย แต่แสดงให้เห็นว่า ที่ได้ฟัง มาแล้วลืม หมายความว่า ยังฟังไม่พอ ยังปฏิบัติไม่พอ ไม่มีกุศลใด ๆ ที่เรียกว่า พอแล้ว จนกว่าจะถึงอรหัตตมรรค

ถ. จะต่อกันไปบ้างไหม

ส. ไม่หายไปไหน แต่ต้องอาศัยเหตุปัจจัยสะสมเพิ่มพูนยิ่งขึ้น

ถ. ขอให้อาจารย์อธิบายเรื่องชาติ ที่ว่าเป็นพระอริยบุคคลแล้วจะเกิดอีกไม่ เกิน ๗ ชาติ

ส. ชาตินี้ไม่ใช่ชาติก่อน และไม่ใช่ชาติหน้า ชาติ คือ ตั้งแต่ปฏิสนธิจิต จนถึงจุติจิต เป็นหนึ่งชาติ

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. ถ้าไม่มีปฏิสนธิจิต เนื้อหนังร่างกายมาจากไหน

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. นับจากปฏิสนธิไปจนถึงจุติจิต คือ ตาย เป็น ๑ ชาติ เพราะฉะนั้น ชาตินี้ไม่ใช่ชาติก่อน และไม่ใช่ชาติหน้า

ถ. เมื่อมีสติ นามนึกคิดนี้สังเกตง่ายที่สุด

ส. ง่ายของคุณธงชัย เป็นปัจจัยตั้ง

ถ. นามนึกคิด มีสติระลึกร้อยที่สุด ง่ายที่สุด แต่ว่านามเห็น ยากมาก

ส. เป็นเรื่องของคุณธงชัยที่ต้องค่อย ๆ ระลึกไป จะบอกว่ายากอีก ๓๐ ครั้ง ๑๐๐ ครั้ง ทุกวัน ๆ ก็ยังเป็นเรื่องเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล ซึ่งจะต้องอบรมไปเจริญไป จนกว่าจะรู้

ถ. นามนึกคิด เราก็มีสติระลึกและรู้ แต่ปัญญาจากการสังเกตนามนึกคิด นั้นเป็นอย่างไร ยังไม่ทราบ ผมทราบแต่ว่าเป็นนามนึกคิด เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่ง แต่ว่าน่าจะมีปัญญาที่รู้

ส. น่าจะ แต่เมื่อยังไม่ถึงเวลา ก็ไม่รู้ จนกว่าจะถึงเวลา รู้ ก็รู้ ขณะที่ทุกคน กำลังไม่รู้ อยู่ จะให้เป็นความรู้ได้ไหมในเมื่อกำลังไม่รู้ ก็ต้องเป็นไม่รู้ ถูกไหม เมื่อกำลังไม่รู้ จะให้เป็นรู้ในขณะที่กำลังไม่รู้ไม่ได้ จนกว่าเมื่อไรรู้ เมื่อนั้นก็จะรู้ว่า รู้แล้ว ผิดจากเมื่อกำลังไม่รู้

ถ. แต่จะว่าไม่รู้ ก็ไม่เชิง เพราะว่านามนึกคิดนี้ ...

ส. ก็เป็นปัจจัยตั้งอีก เฉพาะตัวของคุณธงชัย จะระลึกทางนั้น จะระลึก ทางนี้ จะรู้ทางนี้บ้าง ไม่รู้ทางนี้บ้าง ก็เป็นเรื่องของแต่ละบุคคล ซึ่งจะต้องอบรมเจริญ ไปจริง ๆ จนกว่าความรู้จะเกิดขึ้นแต่ละทาง

ถ. เวทนาก็เหมือนกัน ทุกขเวทนาก็แสนจะง่าย เพราะเมื่อมีทุกขเวทนา แรง ๆ ก็ระลึกได้ แต่เมื่อระลึกแล้ว ก็แล้วไป

ส. ก็ต้องมาจนอยู่ที่ปัญญาอยู่ตรงไหนทุกที ก็เมื่อปัญญายังไม่เกิด หรือยังไม่รู้ ก็ต้องเป็นยังไม่ว่าง คุณธงชัยจะทำอะไรได้อีก นอกจากสติจะระลึกรู้และค่อย ๆ สังเกตไปอีกเรื่อย ๆ คำตอบนี้จะเป็นคำตอบเดียวไปเรื่อย ๆ

ถ. หมายความว่า วันหนึ่งจะเกิดขึ้นอีก

ส. อบรมไป เจริญไป เพราะฉะนั้น ผู้ที่ศึกษา ไตรสิกขา จึงได้เข้าใจว่า ขณะที่สติเกิดจะมีแต่เฉพาะสติเท่านั้นปัญญาไม่รู้อะไร เพราะฉะนั้น จึงเข้าใจว่า ขณะที่สติระลึกรู้ การสังเกต การเริ่มพิจารณา การเริ่มน้อมไปที่จะรู้ เป็นตอนที่ยากที่สุด เมื่ออยู่ในตอนที่ยากที่สุด เหมือนกำลังเริ่มจับด้ามมีดและจะรำพันว่า ยังไม่ลึก หรือยังไม่รู้ ก็เป็นเรื่องที่ว่ามีหนทางเดียว คือ ด้วยตัวเอง สังเกต เริ่มหรือยัง พิจารณา เริ่มหรือยัง น้อมไปที่จะรู้หรือยัง อาจจะมีนิด ๆ หน่อย ๆ หรือน้อยมาก หรือผ่านไปอย่างรวดเร็ว หรือไม่มีเลย แต่ต้องรู้ว่าที่ปัญญาจะสมบูรณ์ คือ ในขณะที่สติระลึกรู้ เพราะฉะนั้น เมื่อสติระลึกรู้แล้ว ลักษณะของปัญญายังไม่ปรากฏ แสดงว่าปัญญายังไม่เจริญถึงขั้นที่จะปรากฏที่จะเป็นความรู้ ชัดเจนในลักษณะของสภาพที่สติกำลังระลึกรู้

ถ. จุดประสงค์ คือ รู้ว่าสภาพธรรมทั้งหลายไม่มีตัวตน

ส. ทีละอย่าง อย่างรวมโดยรวดเร็ว ทีละอย่าง

ถ. หมายความว่า ทีละทวาร ไขใหม่

ส. ถูกต้อง ทีละขณะด้วย ทางตาเมื่อก็ดับไปแล้ว ไม่มีใครรู้ ไขใหม่ เพราะฉะนั้น จะมีจิตและเจตสิกเกิดร่วมด้วยก็ดวง จะเป็นเวทนาอะไรก็ไม่รู้ เพราะว่าสติไม่ได้ระลึกรู้ จะเป็นอุเบกขา จะประกอบด้วยผัสสะ หรือเวทนา หรือสัญญา หรือเจตนา ก็ไม่ได้ระลึกรู้ ก็ไม่รู้ ผ่านไป ๆ เพราะฉะนั้น ที่จะได้รู้ได้ก็เมื่อสติระลึกรู้ แต่ไม่ใช่ว่ารู้ทันที เมื่อไม่รู้ทันทีก็เกิดสงสัย แต่ความสงสัยจะหมดไปได้เมื่อเริ่มสังเกต ใจเย็น ๆ และอดทน ค่อย ๆ ระลึกรู้ไปเรื่อย ๆ ต่อสู้ไปเรื่อย ๆ

ถ. รูปที่แข็งกับรูปที่อ่อน ความจริงคืออันเดียวกันหรือเปล่า

ส. รูปเกิดดับหรือเปล่า คุณธงชัยถามว่า รูปอ่อนหรือรูปแข็ง อันเดียวกันหรือเปล่า นี่คือการถาม ไขใหม่

ถ. ผมสงสัยว่า เมื่อพิจารณาความแข็งหรือว่าความอ่อนนั้น ผมรู้สึกว่าเป็นมหาภูตรูปนั่นเอง จะว่าต่างกันไปไม่เชิงทีเดียว

ส. นี่คือการรู้เรื่องมหาภูตรูป แต่ต้องรู้ลักษณะของมหาภูตรูป เพราะฉะนั้นที่คุณธงชัยถามว่า ดูไม่ต่างกัน คือ อันเดียวกัน นั่นคือเรื่องของมหาภูตรูป

แต่ลักษณะของมหาภูตรูป เวลาที่ลักษณะอ่อนปรากฏ ลักษณะนั้นไม่ใช่แข็งปรากฏ และความอ่อนมีหลายระดับขึ้น เพราะฉะนั้น อ่อนนั้นก็ดับ อ่อนขั้นนี้ปรากฏและดับ อ่อนอีกขั้นหนึ่งซึ่งอาจจะอ่อนกว่านั้นอีก หรืออาจจะอ่อนน้อยกว่านั้นอีกก็ปรากฏ ในคำว่าอ่อนด้วยกัน หรือในคำว่าแข็ง ก็เหมือนกัน ไขใหม่

เพราะฉะนั้น ลักษณะของสภาพธรรมเกิดและดับ การที่จะรู้ลักษณะ คือ สติระลึกที่ลักษณะอ่อน ในขณะที่ไม่ใช่แข็ง แล้วแต่ว่าความอ่อนนั้นจะเป็นความอ่อนแค่ไหน อ่อนของคัสตาร์ด หรือว่าอ่อนของอะไรก็ตามแต่ ก็เป็นเรื่องลักษณะของความอ่อน เป็นมหาภูตรูป ซึ่งไม่ใช่เราไปรู้เรื่องมหาภูตรูป แต่กำลังรู้ลักษณะที่เป็นมหาภูตรูปซึ่งเกิดดับ และสภาพของมหาภูตรูปเปลี่ยนไปได้ แล้วแต่ที่จะเกิดเป็นลักษณะอ่อนอย่างนั้นต่อไป หรือจะเปลี่ยนเป็นลักษณะแข็งเพิ่มขึ้น หรืออะไรก็ได้ทุกอย่าง นั่นคือการรู้ลักษณะ

๑๒๓๓

สนทนาธรรมที่ห้องอาหารโรงแรมมายา เขตพระนครสาวัดถิ (ต่อ)

วันที่ ๑๙ เมษายน ๒๕๒๖

ถ. ขณะที่สติเกิด ลักษณะของรูปอ่อนหรือแข็ง ผมรู้สึกว่ใกล้เคียงกัน แต่ที่เราารู้ว่าอ่อน ...

ส. คุณธงชัยอย่าใช้คำว่าใกล้เคียง เพราะในขณะที่สติเกิดระลึกลักษณะของอ่อนปรากฏไม่มีการเทียบเคียงว่า ใกล้เคียงกับอะไรทั้งสิ้น จึงจะเป็นการรู้ลักษณะของอ่อนที่กำลังปรากฏ

ถ. ลักษณะของอ่อน ถ้ารูปนั้นหรือของที่เราสัมผัสนั้นไม่อ่อนมาก เราสัมผัสเฉย ๆ เหมือนกับ ...

ส. คุณธงชัยก็ไปนึกว่าเหมือนกับอะไรในขณะที่ลักษณะอ่อนกำลังปรากฏ ไม่ต้องคิดว่าเหมือนกับอะไร

ถ. ก็ลักษณะที่ไม่มีตัวตนเหมือนกัน

ส. คุณธงชัยกำลังคิดถึงอ่อนและแข็งขณะที่อ่อนกำลังปรากฏ แทนที่จะระลึกลักษณะที่อ่อนเท่านั้นว่า ลักษณะนั้นเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ในเมื่อแข็งไม่ได้ปรากฏต้องไปคิดทำไมว่าเหมือนกับแข็ง

ถ. ลักษณะแข็งก็ปรากฏด้วย

ส. ก็แปลว่า ขณะนั้นอ่อนไม่ปรากฏ ขณะนั้นกำลังรู้แข็ง ก็แข็งเท่านั้น ไม่ต้องไปเทียบกับอ่อน แล้วแต่ว่าลักษณะอะไรกำลังปรากฏ ไม่ใช่ไปคิดเรื่องอ่อนกับแข็งเทียบเคียงกัน

ถ. วัตถุที่อ่อน ต้องมีลักษณะที่แข็งปรากฏด้วย ใช่ไหม

ส. ลักษณะอะไรกำลังปรากฏ รู้ลักษณะที่กำลังปรากฏ ไม่ต้องนึกเทียบเคียง

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

- ส. ลักษณะสภาพธรรมที่มีจริงกำลังปรากฏ จะเป็นอะไรก็ได้
ถ. อยู่ที่ว่ารูปอะไรกำลังเป็นอารมณ์ ใช่มั้ย
ส. แน่นนอน กำลังปรากฏ
ถ. ในมหาภูตรูปก็มีทั้งอ่อน แข็ง เย็น ร้อน ใช่มั้ย
ส. อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหว ลักษณะหนึ่งลักษณะใด
ถ. ลักษณะปวดเมื่อย อยู่ในลักษณะตึงหรือไหวได้ไหม
ส. คุณหมอปวดถึงอะไร ปวดถึงเมื่อย หรือปวดถึงตึง
ถ. ลักษณะที่เราเรียกว่าปวด อยู่ในลักษณะตึงได้ไหม
ส. ไม่ได้
ถ. ความปวด เราจะพิจารณาอยู่ในสัมผัสทางกายได้ไหม ขณะที่เรามี

ความปวด เราพิจารณาเป็นอะไร

- ส. อะไรปรากฏ
ถ. ไม่ทราบ
ส. ไม่ทราบไม่ได้
ถ. มันตึงด้วย
ส. นี่เราเอาชื่อไปใส่ เราก็งงว่านี่อะไร กำลังจะคิดเรื่อง และก็งง
เพราะฉะนั้น ไม่ใช่คิดเรื่อง แต่ลักษณะอะไรกำลังปรากฏ

ถ. ก็คงจะเป็นตึง

ส. ตึงก็ตึง ข้อสำคัญที่สุด คือ ตึงปรากฏ และปวดก็ปรากฏ และตึงก็ปรากฏ และเมื่อยก็ปรากฏ สลับกันจนทำให้ไม่รู้ว่า นี่ตึง หรือเมื่อย ใช่มั้ย

ถ. ผมพิจารณาไม่ถูก

ส. ไม่ใช่ให้คุณหมอปิจารณาให้ถูก แต่หมายความว่า สภาพธรรมปรากฏ สลับกันจนกระทั่งสติไม่สามารถที่จะจรดหรือระลึกที่ลักษณะหนึ่งลักษณะใดได้ ซึ่งการที่จะเป็นสติปัญญา คือ สติระลึกตรงลักษณะ ถ้ายังไม่ตรง ก็ค่อย ๆ ระลึกไปจนกว่าจะตรง ที่ละลักษณะ

ถ. อย่างเมื่อย พอระลึกได้ อย่างปวดฝี ฝึมนั่ง จะระลึกอย่างไร

ส. อย่างที่เรียนให้คุณหมอบทราบแล้วว่า ตั้งปราภว ปราภว ปราภว ตั้งปราภว ปราภว ปราภว ตั้ง ๆ ๆ ปราภว ปราภว ๆ ๆ ปราภว ก็สลับกันไป ไซ้ใหม่

เพราะฉะนั้น สติปัฏฐาน คือ การระลึกตรงลักษณะของสภาพธรรมทีละอย่าง เมื่อยังไม่ตรง ก็จะต้องอบรมไปจนกว่าสติจะระลึกตรงจนกระทั่งคุณหมอรู้อย่าง ตรงลักษณะปวด หรือว่านี่ตรงลักษณะตั้ง

ถ. ปวดนี้ ง

ส. ก็ระลึกไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะตรง

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. นั่นชื่อ แต่จะเอาลักษณะ ระลึกลักษณะที่ปราภว

ถ. อาจจะมีร้อนด้วยก็ได้ ไซ้ใหม่

ส. ทุกอย่าง สลับกันไปจนกระทั่งไม่สามารถที่สติจะระลึกตรง เพราะฉะนั้น สติปัฏฐาน คือ การระลึกตรงลักษณะ เมื่อยังไม่ตรงก็รู้ว่า ต้องระลึก จนกว่าจะตรง

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. ต้องระลึกไปจนกว่าจะตรง ทีละลักษณะ

ถ. ระลึกไม่ตรง หมายความว่าอะไร

ส. ก็กำลังปั่นป่วนว่า นี่อะไร

ถ. สมมติว่า ผมหิ้วกระเป๋ มือผมหิ้วกระเป๋ ผมรู้สึกว่ามีหลายอย่าง
ประการที่ ๑ มีความแข็ง

ส. และอะไรอีก

ถ. เมื่อหิ้วไปนาน ๆ มือผมรู้สึกเจ็บนิด ๆ

ส. เจ็บ ๒

ถ. ประการที่ ๓ รู้สึกตึงที่มี

ส. ๑ แข็ง ๒ เจ็บ ๓ ตึง

- ถ. อีกประการหนึ่ง รู้สึกตึงก็ไม่แข็ง ผมรู้สึกว่า หนัก
- ส. หนัก ๔ แฉ่ง เจ็บ ตึง หนัก
- ถ. และผมเห็นรูปมือผมที่กำลังกระเป่าอยู่
- ส. สี สันฐาน รูปร่าง ๕
- ถ. หมายความว่า ผมจะพิจารณา แล้วแต่อย่างไหนจะปรากฏ
- ส. สติระลึกตรงลักษณะ ที่ละลักษณะ
- ถ. เมื่อเจ็บ ผมระลึกที่เวทนาที่เจ็บ จะว่าตรงไหม
- ส. ระลึกตรงที่เจ็บ ก็ถูกแล้ว
- ถ. ถ้าเช่นนั้น ไม่ตรงหมายความว่าอะไร
- ส. ก็ไม่รู้ว่าจะลึกอะไร ปั่นป่วน
- ถ. ก็หมายความว่า เราไม่ได้ระลึกอะไร
- ส. หมายความว่า สติระลึกไม่ตรง สติปัฏฐาน คือ การระลึกตรงลักษณะ เมื่อไม่ตรง ก็จะต้องอบรมไปจนกว่าจะตรง เป็นเรื่องของการอบรมทั้งนั้น อยู่ดี ๆ ใครจะทำอะไร ๆ ได้โดยที่ไม่ได้หัด ไม่ต้องอบรม มีใครในโลกฟังแล้วสติระลึกตรงเผงเลยได้ แต่คนที่ชำนาญแล้ว ทันที่ได้
- ถ. ระลึกไปอย่างนั้น ผมว่าไม่มีปัญญาเกิดขึ้น
- ส. คุณธงชัยบอกเองว่า ไม่มีปัญญาเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ก็ไม่มี
- ถ. บางอย่างเป็นคู่ ๆ เช่น สีกับเห็น กลิ่นกับได้กลิ่น รู้สึกว่าเป็นคู่ ๆ กัน ไกล่ชิดกันมาก แต่บางอย่างไม่มีคู่
- ส. ทำไมจะต้องเป็นคู่ เมื่อไม่มีคู่ เป็นเรื่องที่เราคิดเองทั้งนั้นเลย ธรรมต้องมีคู่ เพราะอย่างอื่นมีคู่ ก็ถ้าเขาไม่มีคู่ ก็ไม่มี ทำไมคุณธงชัยจะต้องให้มีคู่
- ถ. อย่างปวดท้องเป็นเวทนา เป็นนามธรรม จะหารูปธรรมได้ที่ไหน
- ส. จะต้องไปหารูปทำไม ไม่มีก็ไม่มี
- ถ. ที่ผมยกตัวอย่างให้ฟัง ธรรมตามทวารต่าง ๆ มักจะเป็นคู่
- ส. นั่นก็เป็นเรื่องคิดอีก

ถ. ญาณขั้นแรก นามรูปปริเฉทญาณ คือ การรู้ความแตกต่างของนามและรูป

ส. อย่าใช้เพียงคำว่า รู้ แต่คือการประจักษ์แจ้งลักษณะของนามรูป เพราะนามธรรมปรากฏลักษณะที่เป็นนามธรรม รูปธรรมปรากฏลักษณะของรูปธรรม ตามความเป็นจริงทางมโนทวาร ถ้าจะพูดถึงวิปัสสนาญาณคือนามรูปปริเฉทญาณ เราจะพูดสั้น ๆ เพียงแค่นั้นไม่ได้ ต้องขยายความออกไป จึงจะต่างกับที่เรา กำลังค่อย ๆ ระลึก และค่อย ๆ รู้ เพราะความรู้อาจต่างกันเป็นขั้น ๆ เป็นขั้น ๆ ที่จะกล่าวว่า เป็นวิปัสสนาญาณ จะไม่ใช่ตอนที่สติเริ่มระลึก รู้บ้าง ไม่รู้บ้าง หรือขณะที่กำลังคิดว่า รู้แน่ ๆ ตรวจดูที่ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมยังไม่ปรากฏทางมโนทวาร ที่ละลักษณะตามความเป็นจริง ยังไม่ใช่นามรูปปริเฉทญาณ

ถ. ที่กล่าวว่า รู้ความแตกต่างกันของนามรูป เมื่อคิดถึงทวารตาก็มี ๒ อย่าง คือ รูปก็คือสี นามก็คือเห็น

ส. นี่คุณธงชัยก็จะเอารูปมาคู่กับนาม

ถ. ก็ไปเข้ากับญาณปัญญาขั้นแรก ใช่ไหม

ส. เข้ากับญาณปัญญาขั้นแรกอย่างไร

ถ. คือ ถ้าเราพิจารณา ...

ส. ญาณขั้นแรกคืออะไร

ถ. คือ นามรูปปริเฉทญาณ

ส. เป็นการรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทางมโนทวาร เขาบอกหรือว่าต้องเป็นคู่

ถ. นามธรรมและรูปธรรม ทวารเดียวกันหรือต่างกัน

ส. แล้วแต่ จะเป็นนามธรรมอะไรก็ได้ สภาพที่เป็นนามธรรมในขณะนั้น ปรากฏโดยลักษณะที่เป็นนามธรรม แต่เขาไม่ได้จัดออกมาเป็นคู่ ๆ อย่างนั้น

ถ. ถ้าเราจะรู้ชัด เรารู้เฉพาะนามธรรมอย่างเดียวเท่านั้นก็ได้ ใช่ไหม

ส. แต่ไม่ใช่รู้เฉพาะนามธรรมอย่างเดียว เพราะว่าลักษณะของนามธรรมมีหลายอย่าง เวลานี้มีนามธรรมอย่างเดียวหรือ

ถ. ไม่ใช่อย่างเดียว

ส. เมื่อไม่ใช่อย่างเดียว การประจักษ์แจ้ง จึงประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมเดี๋ยวนี้ตามความเป็นจริง ซึ่งไม่ใช่นามธรรมอย่างเดียว ไม่ใช่นามธรรมเพียงนามธรรมเดียว

ถ. เราจะต้องระลึกจนทั่วทุกทวารก่อน ใช่ไหม

ส. ระหว่างการที่สตรัสรู้และยังไม่เข้าใจ ยังไม่รู้ ปัญญายังไม่เกิดว่านี่เป็นนามธรรมหรือรูปธรรม จนกว่าจะค่อย ๆ น้อมไปที่จะรู้ว่า ลักษณะของนามธรรมเป็นอย่างไร และเมื่อความรู้ในเรื่องลักษณะของนามธรรมสมบูรณ์พอที่สภาพของนามธรรมจะปรากฏทางมโนทวารให้แจ้งชัดว่า นี่คือนามธรรม นั่นคือลักษณะของรูปธรรม จะหมดความสงสัยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม เพราะสภาพของนามธรรมและรูปธรรมปรากฏทางมโนทวารที่ละอย่างตามปกติอย่างนี้

ถ. สวาก แปลว่า ผู้ฟัง คำว่า ผู้ฟัง ในที่นี้จะนับตั้งแต่ขั้นไหน

ส. ฟังแล้วประพฤติปฏิบัติตามจนเป็นอริยสวาก

ถ. ถ้าเป็นพระอริยสวากแล้ว จะถือว่าเป็นผู้ฟังอยู่อีกหรือเปล่า

ส. เคยฟังหรือเปล่า ผู้ที่เป็นอริยสวาก

ถ. เคยฟัง

ส. เมื่อเคยฟัง ต้องเป็นสวาก เพราะไม่ใช่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ถ. การฟังของพระอริยบุคคลกับของปุถุชน เช่น ขณะที่ฟังพระธรรมของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ความต่างกันจะเป็นอย่างไร

ส. ต่างกัน เพราะว่าปุถุชนสติไม่ได้เกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมจนดับกิเลส

ถ. แต่พระอริยบุคคลท่านดับกิเลสของท่านในขั้นหนึ่งแล้ว และพิจารณาดับขั้นต่อไป จนเป็นพระอรหันต์

ส. แนนอน

ถ. เพราะฉะนั้น คำว่า สาวก จะนับตั้งแต่ ...

ส. ผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ถ. นอกนั้นเป็นสาวกทั้งนั้น ใช่ไหม

ส. เว้นพระปัจเจกพุทธเจ้า

ถ. เว้นพระปัจเจกพุทธเจ้า ไม่ได้ฟังธรรม

ส. ในชาติก่อน ๆ ต้องเคยเป็นพหูสูตร แม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเอง ก็ต้องสะสมการฟัง แต่ในชาติที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ได้ฟังธรรมจากใครในชาตินั้น และพร้อมด้วยพระบารมีทศพลญาณที่เกิดจากการสะสมที่จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำให้ต่างกับพระปัจเจกพุทธเจ้า เมื่อหมดสมัยของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมหมดสิ้น ไม่มีการที่จะรู้ความหมายอรรถพจน์ขณใด ๆ ทั้งสิ้นที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว ผู้ที่ทวนสะสมอบรมปัญญาาก็สามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าได้ แม้ไม่ได้ฟังพระธรรมจากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในชาติที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม เพราะฉะนั้น ต้องสะสมมา ไม่สะสมจะเอาอะไรมารู้

ถ. คำว่า อธิวาสนขันติ หมายความว่าอะไร

ส. คือ เป็นผู้ที่มีความอดทนต่อสิ่งที่ปรากฏ ความหนาว ความร้อน ความเย็น หรือว่ากระทบกับอนิฏฐารมณ์ต่าง ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ทางหูได้ยินเสียงที่ดำหนิเตียน หรือว่าเสียงที่ไม่น่าพอใจ เสียงดูถูก ดูหมิ่น ทางตา ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทุกอย่าง เป็นผู้ที่ไม่หวั่นไหว เพราะว่ามีความอดทนที่จะไม่เป็นอกุศล

สนทนาธรรม ณ พระวิหารเชตวัน เขตพระนครสาวัดถ์

วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๒๖

ถ. ขณะที่พิจารณาสิ่งที่ปรากฏทางกาย ขณะนั้นมีอารมณ์หลายอย่าง เช่น มือสัมผัสพื้นมีความรู้สึกแข็ง และรู้สึกเจ็บมือ หรือมีอาการตึง แต่บางครั้งก็เกิดรวม ๆ

ไม่สามารถที่จะแยกได้ คือ มีทั้งเวทนา แข็ง ร้อน ปนกันอยู่ ก็พิจารณาไม่ถูกว่า จะพิจารณาอะไร เพราะไม่มีส่วนที่เด่นชัด ก็ไปค้นหาอารมณ์ที่เด่นชัด อย่างนั้นจะเป็นอย่างไร

ส. เป็นเรื่องธรรมดา เพราะว่าสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ถ้าทุกคนจะพิสูจน์ในขณะที่ฟัง ก็ไม่ใช่มีแต่เห็น ได้ยินก็มี คิดนึกก็มี หรือว่ารู้สึกอ่อนหรือแข็ง ตั้งอย่างที่คุณธงชัยว่าก็มี เพราะฉะนั้น สติเกิดจะเริ่มระลึก ซึ่งในตอนต้นๆ ก็ไม่มีใครจะระลึกเป็นสติปฏิฐานได้ตรงลักษณะของสภาพธรรมทันที เหมือนกับการศึกษาทุกอย่างจะให้ถูกต้องทันทีไม่ได้ เพราะฉะนั้น ในขั้นเริ่มต้นทุกคนก็รู้ว่าขั้นเริ่มต้นคืออย่างนี้ คือ สติยังไม่ได้ระลึกตรงลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่าง แต่อาศัยการฟังและการเข้าใจเรื่องลักษณะของสภาพธรรมว่า สภาพธรรมไม่ปะปนกัน เป็นเหตุให้สติค่อย ๆ เริ่มที่จะระลึกตรงลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะขึ้น

ไม่ใช่บอกให้ทำได้ แต่เมื่อบอกแล้ว ฟัง และเข้าใจว่าสภาพธรรมแต่ละอย่างปรากฏทีละอย่าง สติก็จะค่อย ๆ เริ่มระลึกลักษณะของสภาพธรรมจนกว่าจะตรงลักษณะของสภาพธรรมทีละอย่าง

เป็นเรื่องของการอบรม ไม่ใช่เป็นเรื่องของการทำ เพราะฉะนั้น สติจะต้องเกิดบ่อย ๆ อบรมจนกระทั่งสามารถระลึกตรงลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่าง

ถ. คำว่า กัลยาณมิตร หมายความว่าอย่างไร

ส. แปลว่า ผู้ที่แนะนำให้เกิดความเข้าใจถูกในพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง

ถ. ไม่จำเป็นต้องเป็นพระอรหันต์

ส. ไม่จำเป็น

ถ. ทั้งเรื่องของทางโลก

ส. ทางโลกก็เป็นเรื่องของทางโลก เป็นความหวังดี ใครก็ตามที่มีความหวังดี ต้องการให้คนอื่นเจริญในทางที่ดี ในทางที่เป็นกุศล ก็เป็นกัลยาณมิตร

ถ. ถ้าเกี่ยวกับกิจการทางโลก ทำกิจการงานดี ประพฤติดี ก็เป็นกัลยาณมิตรเหมือนกัน

ส. มีความหวังดี ต้องการให้บุคคลนั้นเจริญในทางที่ดี

ถ. สิ่งปรากฏทางตาเป็นเพียงสีสนัณณะ สี หรือวัณณะ วัณโณ ในที่นี้เป็นสิ่งที่ปรากฏทั้งหมดทางตา อย่างนั้นใช่ไหม ขอให้อาจารย์ช่วยอธิบาย

ส. วัณณ เป็นภาษาบาลี วัณโณ ก็เป็นภาษาบาลี ถ้าคนไทยฟังแล้วไม่เข้าใจคำนี้ก็ไม่เป็นไร ถ้าจะใช้คำว่า สี อาจจะไปติดที่เขียว แดง ฟ้ำ น้ำเงินอีกไม่ใช้คำนี้ได้ ไม่เป็นไร เพราะว่าสภาพธรรมที่เป็นของจริง ไม่ต้องใช้คำอะไรเลย สิ่งนั้นก็จริง ๆ และปรากฏจริง ๆ เพราะฉะนั้น ในขณะที่ลืมตา สิ่งใดกำลังปรากฏ เป็นของจริงหรือเปล่า มีสิ่งที่กำลังปรากฏในขณะที่เห็นหรือเปล่า สิ่งที่กำลังปรากฏในขณะที่เห็นนั้น จะเรียกอะไรก็ได้ทั้งนั้น

ถ. จะพิจารณาสิ่งที่เรียกว่า ปรากฏทางตา แค่นั้น อย่างไร

ส. ก็กำลังปรากฏอยู่ จะเอาอะไรอีก นอกจากสิ่งที่ปรากฏทางตา

ถ. เท่าที่ผมเข้าใจ ทุกครั้งที่ปรากฏทางตา จะรู้เรื่องทันที

ส. เพราะฉะนั้น จึงไม่รู้เรื่องว่า เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา แต่เมื่อเข้าใจว่าเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ๆ ไม่ลืมที่จะน้อมว่า เป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ซึ่งคนตาบอดไม่เห็นสิ่งนี้ นั่นคือลักษณะของสภาพที่ปรากฏทางตา

แม้แต่คำนี้ เข้าใจแล้ว ก็ไม่ใช่ว่าจะเข้าใจจริง ๆ เพราะถ้าเข้าใจจริง ๆ ต้องสามารถรู้ในขณะที่เห็น แต่เมื่อเห็นแล้วไม่รู้ว่าสิ่งนี้คืออะไร จะต้องนึกถึงพระธรรมที่ทรงแสดงว่า สภาพธรรมที่ปรากฏทางตามีจริง ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน トラบใดที่ยังเห็นเป็นสิ่งที่หนึ่งสิ่งใด ขณะนั้นก็ไม่ใช่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา

๑๒๓๔

สนทนาธรรม ณ พระวิหารเชตวัน เขตพระนครสวรรค์ (ต่อ)

วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๒๖

ถ. สมมติว่า ผมมองไปข้างหน้าเห็นต้นโพธิ์ ที่รู้ว่าเป็นต้นโพธิ์ เป็นบัญญัติ หรือว่าปรมาัตถ์

ส. มีอะไรปรากฏทางตา

ถ. มีสี

ส. อะไรเป็นของจริง

ถ. สีเป็นของจริง

ส. ก็เป็นคำตอบแล้ว เห็นอะไร

ถ. สี

ส. ถ้าไม่ใช่คำว่า สี เห็นอะไร มีสิ่งที่กำลังปรากฏ เดียวนี้เอง ก็จะพูดอย่างนี้ไป นึกอย่างนี้ไป ระลึกรูปอย่างนี้ไป เป็นกับ จนกว่าจะถอนความเป็นตัวตนเป็นต้นโพธิ์ เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดออกจากสิ่งที่เพียงปรากฏทางตา ซึ่งคนตาบอดไม่เห็น

ถ. และที่ว่า พิจารณาต่อไปว่า รู้เป็นนาม รู้เป็นรูป

ส. ไม่ใช่ให้ท่อง ให้ระลึกถึงลักษณะ เพราะฉะนั้น จึงใช้คำว่า สภาพรู้ ชาติรู้ อการรู้ ลักษณะรู้ ไม่ใช่ให้ท่อง แต่ให้น้อมมารู้ว่า ที่กำลังเห็นทางตาในขณะนี้ ที่มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาได้ เพราะมีลักษณะรู้ ชาติรู้ อการรู้ สิ่งที่ปรากฏทางตา จึงปรากฏได้ในขณะนี้

ถ. ทางอื่นก็เช่นเดียวกัน ใช่ไหม

ส. เหมือนกัน ถ้าเลื่อนจักขุปสาทออกไปจากตรงกลางตานิดหนึ่ง การเห็นจะอยู่ที่ไหน เวลานี้ทุกคนเห็น เวลาที่มองตรงไป เห็น เพราะว่าจักขุปสาทไม่ได้อยู่ที่ทางตา เพราะฉะนั้น ถ้าจักขุปสาทเลื่อนจากตรงกลางตาออกไป การเห็นจะอยู่ตรงไหน แสดงให้เห็นว่า การเห็นในขณะนี้ซึ่งมีอยู่ทุกวันเป็นธรรมชาติเกือบจะไม่รู้เลย

ว่าเกิดที่ไหน เห็นที่ไหน แต่ตามความเป็นจริงแล้ว เพียงแต่เลื่อนจักขุปสาทออกไปจากกลางตา จะมองเห็นสิ่งที่อยู่ข้างหน้าไหม ก็เห็นไม่ได้ แสดงว่าการเห็นในขณะนี้เกิดขึ้นเพราะปัจจัย เพียงชั่วขณะ คำว่า ชั่วขณะ นี่เล็กน้อยที่สุด สั้นที่สุด แต่ขณะนี้การเห็น หรือสิ่งที่ปรากฏทางตา เกินกว่าที่จะใช้คำว่าเล็กน้อยหรือสั้น เพราะว่ามันแล้วไซ้ไหมที่เห็น แต่ตามความเป็นจริงเล็กน้อยและสั้นมากตามปัจจัยที่เกิดขึ้น จักขุปสาทเกิดที่นั่น ดับที่นั่น การเห็นเกิดที่นั่น ดับที่นั่น

การเห็นจะไม่เข้าไปถึงข้างในตา ไม่ทะลุสมอง ไม่เข้าไปถึงข้างหลัง เพราะว่าบางและฉาบทาอยู่ตรงกลางตานิดเดียวเท่านั้นเอง นั่นเป็นลักษณะของจักขุปสาทซึ่งเป็นรูป แต่การเห็นแท้ ๆ ก็เป็นเพียงธาตุรู้ ซึ่งไม่มีรูปใด ๆ เจือปน

จะได้ยินคำนี้ไป ท่องไป ระลึกไป จนกว่าลักษณะของธาตุรู้ซึ่งไม่มีรูปใด ๆ เจือปนอยู่จะปรากฏ เพราะเวลานี้ทางตาเห็น มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเจือปนทางหูได้ยิน มีเสียงเจือปน ยังไม่มีลักษณะอาการซึ่งเป็นธาตุรู้ สภาพรู้ล้วน ๆ ที่ไม่มีสิ่งใด ๆ เจือปน

เพราะฉะนั้น คำที่ทรงแสดงจะสั้นหรือจะยาวก็คือเรื่องเดียวกัน แล้วแต่ความสามารถที่จะเข้าใจ และหยั่งลงถึงลักษณะนั้นทันทีพร้อมสติ หรือต้องอาศัยการฟังและการพิจารณาอีกมาก เพราะว่าสติไม่ค่อยจะเกิด หรือว่าเกิดแล้วแต่ปัญญายังไม่ค่อยเกิด ก็เป็นเรื่องที่จะต้องอบรม ต้องอาศัยกาลเวลาและขันติเป็นตบะอย่างยิ่ง

ข้อสำคัญ สัญญา ความทรงจำที่ผิด คือ อตตสัญญา ไม่ลืมเลยว่า กำลังมีตัวเรานั่งอยู่ เป็นเราที่เห็น และในขณะเดียวกันก็เป็นเราที่ได้ยิน แต่ถ้าอตตสัญญาไม่ค่อย ๆ เลื่อน คือ เวลาที่สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ไม่มีลักษณะอื่นปรากฏด้วย จนกว่าจะเป็นอย่างนั้น อตตสัญญาจึงจะค่อย ๆ เลื่อนไป และลักษณะของอารมณ์ที่ปรากฏจึงจะค่อย ๆ ชัดเจนขึ้นว่า ไม่มีสิ่งอื่นเลย นอกจากสิ่งนั้นสิ่งเดียว

เพราะฉะนั้น ผู้ที่อบรมเจริญปัญญารู้ว่า ขณะที่อตตสัญญาค่อย ๆ เลื่อนไปจะต้องอาศัยประพฤติปฏิบัติอย่างไร คือ สติจะต้องระลึกได้ และการสังเกตการพิจารณาซึ่งไม่ใช่ขั้นนึกคิด จะค่อย ๆ น้อมรู้ที่ละเล็กน้อยที่สุด คำว่า เล็กน้อยที่สุด

ต้องเป็นการแสดงถึงความอดทนเมื่อยังไม่ชัด ยังไม่รู้ เพราะปัญญาจะค่อย ๆ เกิด น้อยที่สุดจนกว่าจะคมกล้าจริง ๆ ที่จะรู้ได้

ถ. ที่อาจารย์กล่าวว่า โน้มไป น้อมไป ช่วยอธิบาย

ส. สติระลึกที่ไหน

ถ. ระลึกที่กำลังรู้สึก

ส. ลักษณะของความรู้สึก หรือลักษณะของรูปที่ปรากฏ

ถ. ลักษณะของความรู้สึกมากกว่า

ส. สติกำลังระลึกความรู้สึก และความรู้สึกนั้นเป็นความรู้สึกชนิดไหน ดีใจ หรือเสียใจ หรือเฉย ๆ

ถ. สมมติว่า

ส. ไม่สมมติ

ถ. ขณะนี้ดีใจ

ส. ถ้าระลึกแล้วต้องมีลักษณะ แม้ความรู้สึกก็ต้องบอกได้ว่า ความรู้สึก ในขณะนั้นมีลักษณะอย่างไร จึงจะเป็นความรู้สึก ไซ้ใหม่ มิฉะนั้นจะเป็นแต่ชื่อว่า ระลึกที่ความรู้สึก โดยที่ลักษณะของความรู้สึกไม่ได้ปรากฏ เพราะฉะนั้น เวลาที่สติ ระลึกต้องมีลักษณะจริง ๆ ซึ่งจะต้องใคร่ครวญว่า สภาพที่กำลังปรากฏในขณะนั้น สามารถจะบอกได้ว่า สิ่งที่สติกำลังระลึกเป็นอะไร เป็นความรู้สึก หรือว่ารูปชนิดหนึ่ง ชนิดใด

ช่วยบอกอีกครั้งว่า ขณะนี้ที่สติเกิดระลึก ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏเป็นลักษณะ ของสภาพธรรมอะไร

ถ. ของเสียงที่ได้ยิน

ส. ของเสียง น้อมไปรู้ลักษณะของเสียง เมื่อสติระลึกแล้ว น้อมไปที่จะรู้ใน สภาพที่เป็นเสียง ในขณะนั้นที่จะละอึดตัญญูได้ คือ ลืมสิ่งอื่น ไม่มีสิ่งอื่นในขณะ ที่เสียงปรากฏเลย จนกว่าจะเป็นอย่างนั้นจริง ๆ เพราะว่าศึกษามาแล้ว จิตเกิดขึ้นทีละ ขณะ รู้อารมณ์ทีละอย่าง นามธรรมและรูปธรรมใดก็ตามซึ่งไม่ปรากฏ นามธรรมนั้น

รูปธรรมนั้นเกิดแล้วดับแล้วจึงไม่ปรากฏ นี่เป็นการแสดงลักษณะที่จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ ที่ละขณะ อบรมเจริญไปจนกว่าจะเป็นอย่างนี้ จึงจะละอดีตสัญญาได้

เพราะฉะนั้น ที่ว่าน้อมไป ก็คือน้อมไปศึกษาลักษณะของอารมณ์ที่กำลังปรากฏ

ถ. ถ้าเสียงนกนั้นกำลังเป็นอารมณ์ ภาพกาตัวดำ ๆ ก็ปรากฏขึ้นในใจ ใช่ไหม

ส. ไม่จำเป็น ไม่มีใครเคยเห็นนกตัวนี้เลย แต่ว่าเสียงปรากฏแล้ว จะนึกภาพได้อย่างไร

ถ. ขณะที่ระลึกลักษณะนั้น ภาพมักจะปรากฏ

ส. ยังไม่เคยเห็นนกตัวนี้ ได้ยินแต่เสียง จะนึกภาพอะไร เมื่อเป็นเสียงยังไม่ต้องมีภาพ แต่ถ้าเป็นเสียงอย่างหนึ่งอย่างใด ในขณะนั้นมีความทรงจำ ในอดีตสัญญาว่า เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด ไม่ใช่เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่ปรากฏแล้วหมดไป

เมื่อเป็นธรรม คือ ธรรมชาติแต่ละลักษณะ จึงไม่ใช่สิ่งหนึ่งสิ่งใด นี่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว เป็นสิ่งหนึ่ง นี่เป็นกระเปาะ เป็นสิ่งหนึ่ง นี่เป็นเชื้อ เป็นสิ่งหนึ่ง แต่เมื่อเป็นสภาพธรรม แข็ง ไม่ใช่สิ่งหนึ่งสิ่งใด เพราะฉะนั้น ต้องรู้ความหมายของสภาพธรรม คือ รู้ว่าเป็นธรรม เป็นลักษณะของสิ่งที่มีจริงเท่านั้น ไม่ใช่สิ่งหนึ่งคือเครื่องยึดเหนี่ยว ไม่ใช่สิ่งหนึ่งคือกระเปาะ ไม่ใช่สิ่งหนึ่งคืออนก

แม้แต่คำก็ต้องรู้ว่า เมื่อยึดถือสิ่งที่ปรากฏว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด ไม่ใช่รู้ว่า เป็นสภาพธรรม นี่แยกกันแล้ว เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด กับเป็นสภาพธรรม

บางทีแม้แต่คำก็ยากที่จะเข้าใจ เพราะฉะนั้น ต้องอาศัยการฟังบ่อย ๆ และการพิจารณาอรรถของคำนั้นจริง ๆ

ถ้าใช้คำว่า ธรรม ต้องรู้ว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่ถ้าหมายความว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใด ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่สภาพธรรม

ถ. ปกติประจำวัน โดยเฉพาะตัวของกระผมมาที่นี้คิดว่า สติไม่ค่อยจะเกิด เป็นเรื่องของความคิดนึกตลอดเวลา อะไรจะเป็นปัจจัยทำให้สติมีโอกาสเกิดขึ้นได้บ้าง

ส. ท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระอานนท์ ท่านพระอุบาลี ท่านพระมหากัสสปะ เคยฟังธรรมอย่างนี้จากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ๆ เพราะฉะนั้น ในขณะที่ท่านยังไม่ได้ฟังพระธรรมจากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นี้ ในครั้งที่ท่านเหล่านั้นฟังเรื่องของสภาพธรรมจากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ๆ นั้น ท่านหวังหรือเปล่าว่าเมื่อฟังแล้วสติของท่านจะเกิดมากบ่อย ๆ เนือง ๆ จนกระทั่งรู้แจ้งอริยสัจธรรม หรือท่านรู้ว่าเป็นสิ่งที่จะต้องอบรมไป ฟังไป จากอีกหลาย ๆ พระองค์ สติก็จะลึกลงไปอีกหลาย ๆ พระองค์ จนกว่าปัญญาของท่านจะถึงการรู้แจ้งอริยสัจธรรมในสมัยของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นี้

เพราะฉะนั้น เครื่องวัดตรวจสอบแต่ละบุคคลตามความเป็นจริง คือ เมื่อได้ฟังพระธรรมแล้ว เข้าใจในอรรถที่ถ้วนละเอียดจริง ๆ หรือยัง ถ้ายังมีความสงสัยอยู่ สติไม่สามารถที่จะระลึกลักษณะของสภาพธรรมหลังจากที่เพียงได้ฟังครั้งหนึ่ง ๒ ครั้ง ๑๐ ครั้ง ๑๐๐ ครั้ง ๑๐๐๐ ครั้ง หรือหลังจากเริ่มเข้าใจลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมแล้ว ก็ไม่ได้หวังว่าวันนี้สติจะเกิดมาก ปีหน้าสติจะเกิดเพิ่มขึ้นอีกเท่านี้เท่านี้ แต่เป็นเรื่องของการที่จะต้องเข้าใจจริง ๆ ว่า ขณะที่สติเกิด ก็มีปัจจัยปรุงแต่งให้เกิด ขณะที่หลงลืมสติ ก็มีปัจจัยที่จะหลงลืมสติ

ถ. เพียงแต่เห็น เพียงแต่ได้ยิน เพียงแต่ได้กลิ่น หมายความว่า มีสติแล้ว

ส. สติเกิดขึ้น สภาพของสติเป็นสภาพที่ระลึก รู้ว่ามีสิ่งที่กำลังปรากฏจริง ๆ เช่น ทางตากำลังมีจริง แล้วแต่สติว่าจะระลึกหรือเปล่า หรือว่ายังระลึกไม่ได้ ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ทางหูในขณะนี้ก็มีจริง แล้วแต่สติอีกว่า สติจะระลึกหรือยัง หรือ สติยังไม่ระลึก แต่การที่สติจะระลึก ไม่ได้ระลึกลักษณะอื่นเลย แต่ระลึกรู้ พยายามที่จะรู้ความจริงของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาหรือทางหูเท่านั้นเอง คือ ขณะที่สติเกิด ในขณะนั้นพยายามที่จะรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏว่า ลักษณะนั้นเป็นสภาพรู้ เป็นอาการรู้ที่กำลังเห็น และสิ่งที่ปรากฏทางตาก็มีจริง และเพียงเห็น เพราะว่าขณะนั้นสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น แม้แต่การที่เราบอกว่า สติระลึกและรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตา แค่นี้ ก็นานเหลือเกินกว่าจะเป็นแค่นี้ ฟังมากเท่าไรจนเป็นพหูสูต แต่ที่จะให้ปัญญารู้ตรงลักษณะของสภาพธรรมที่ได้ยินได้ฟังพร้อมกับสติในขณะที่ระลึกลั่นั้นเป็นเรื่องของการอบรมอีกนาน ซึ่งนานกว่าการฟัง ถ้าอบรมแล้วต้องรู้ตามความเป็นจริงเพิ่มขึ้น ๆ แต่ถ้ายังไม่อบรม จะให้คนที่เพิ่งฟังเหมือนกันกับคนที่อบรมแล้วก็ได้

ก. รู้ไม่ตรง หมายความว่า ยังมีความเป็นตัวเป็นตน ใช่มั้ย

ส. สติเกิดหรือเปล่า สติระลึกอะไร

ก. สิ่งที่ปรากฏ

ส. สิ่งที่ปรากฏ ลักษณะของรูปหรือลักษณะของนาม นี่คือการตอบที่จะตอบคุณธงชัย ถ้าไม่รู้ว่าเป็นรูป ขณะนั้นก็ไม่ได้ตรงลักษณะของรูป ถ้าไม่รู้ว่าเป็นนาม ก็ไม่ได้ตรงลักษณะของนาม และถึงแม้ว่าระลึกลักษณะที่เป็นนาม ก็จะไม่ค่อย ๆ เพิ่มทีละนิดเดียว ไม่ใช่จะไปประจักษ์แจ้งลักษณะของนามธรรมทันที เพียงแต่เริ่มจะรู้เป็นเงา ๆ ว่า นี่คือการรู้เท่านั้น นิดเดียวเท่านั้นเอง ไม่ใช่การประจักษ์แจ้ง เพราะว่าฟังไป ๆ ก็ฟังมาตลอดว่า เห็นเป็นธาตุรู้ อากาญญารู้ เหมือนกับว่าจะง่าย แต่ไม่ง่ายเลยที่จะรู้ว่า ลักษณะของธาตุรู้ อากาญญารู้ที่แยกจากรูปธรรมนั้นเป็นอย่างไร

ถ้าไม่คิดที่จะรู้มาก หรือว่ารู้ชัด หรือว่ารู้แจ้ง เพียงแต่คิดที่จะอบรมเจริญปัญญา ค่อย ๆ รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมไปเรื่อย ๆ เท่าที่มีปัจจัยปรุงแต่งในแต่ละภพแต่ละชาติ จะดีไหม

ซึ่งนั่นคือเหตุที่ถูกต้องที่สุด และเวลาที่ผลเกิดขึ้นจะตกใจว่า ทำไม่จึงเป็นไปได้ ใช่มั้ย เพราะว่าไม่ได้หวัง เมื่อเหตุสมบุรณ์เมื่อไรผลก็เกิดเมื่อนั้น แต่ถ้ารอวันรอคืนไม่มีทาง เพราะว่าไม่ได้อบรมเจริญความรู้ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมตามปกติจริง ๆ ไปเรื่อย ๆ

ก. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. ในเมื่อเข้าใจว่า สภาพธรรมอะไรกำลังมีจริงที่กำลังปรากฏ และสติระลึกลักษณะของสภาพธรรมนั้น ไม่ได้ไปทำอะไรให้พิเศษขึ้นมาต่างหากจากปกติธรรมชาติของสภาพธรรม ต้องเป็นของที่ถูก เพราะว่าเป็นผู้ที่มีปกติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเกิดตามความเป็นจริงตามปัจจัยที่ปรุงแต่ง เพียงแต่ว่าสติยังไม่ชำนาญ ยังไม่คล่องแคล่ว และปัญญายังไม่เจริญพอที่จะเห็นลักษณะของสภาพธรรมได้ว่า ลักษณะใดเป็นนามธรรม ลักษณะใดเป็นรูปธรรม แต่ก็ต้องอาศัยการอบรมซึ่งต้องใช้เวลาไม่ใช่โดยเร็ว

ถ้าอ่านประวัติของพระพุทธสาวกแต่ละองค์ จะเห็นได้ว่า ท่านได้ฟังพระธรรมอย่างนี้มาตั้งแต่สมัยพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ไหนบ้าง

ถ. หลายนะองค์เขียวหรือ

ส. ถ้าพระองค์เดียวก็คงจะเก่งที่สุด หนทางเดียวที่จะไม่ต้องคอยหลาย ๆ พระองค์ คือ ฟังธรรมไปเรื่อย ๆ และมีความมั่นคง พิจารณาเหตุผลอย่างรอบคอบ เป็นผู้ที่ไม่ประมาท อบรมเจริญปัญญาตามปกติ ซึ่งอย่างนี้ก็ยังไม่ต้องทราบว่า จะกี่พระองค์ เหมือนกับพระสาวกในอดีตท่านก็ไม่ทราบว่า ท่านจะต้องอาศัยการอบรมเจริญและการฟังพระธรรมจากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ากี่พระองค์ แต่ต้องอาศัยจริง ๆ ไม่ใช่อาศัยแต่เพียงชื่อ พระองค์หนึ่งแล้ว รออีกพระองค์หนึ่งไปเรื่อย ๆ แต่ไม่ว่าจะรอหรือไม่รอ ก็เป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญาไปเรื่อย ๆ

ถ. พระอสีติมหาสาวกทั้งหลาย กว่าจะได้เป็นอย่างนั้นต้องตั้งความปรารถนาไม่รู้อะไรที่พระองค์

ส. แต่ท่านก็เป็นตัวอย่างของขันติ ความอดทน

ถ. ที่พระเชตวันพระผู้มีพระภาคประทานพระธรรมเทศนาแต่สติปัญญานอย่างเดียว หรือว่าอย่างอื่นด้วย

ส. อย่างอื่นด้วย ในพระสูตรมีหลายอย่าง

ในอดีต เวลาเย็นประชาชนชาวสาวัตถีจะหลั่งไหลมาสู่พระวิหารเชตวัน พร้อมด้วยเครื่องสักการบูชา เพื่อฟังพระธรรมเป็นประจำ ท่านอนาถปิณฑิกะก็มาที่พระวิหารเชตวันของท่านวันละ ๓ ครั้ง

ถ. พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตรงนี้ที่พระคันธกุฏี ใครมาก็ต้องผ่าน

ส. พระคันธกุฏี คือ ที่ประทับของพระผู้มีพระภาค ที่ใช้คำพิเศษว่า คันธะ เพราะว่ามียกกลิ่นหอม ทุกแห่งที่ประทับ

ถ. จากเครื่องบูชา

ส. เครื่องสักการะทั้งของเทวดาและมนุษย์ เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า ไม่ใช่กุฎีของพระอรหันต์อื่น แต่เป็นกุฎีของพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า จึงใช้คำว่าพระคันธกุฏี ถ้าใช้คำว่าพระคันธกุฎีแล้ว จะไม่ใช่ที่อยู่ของพระอรหันต์องค์อื่น

ถ. ที่กล่าวว่า การเจริญมหาสติปัฏฐาน กาย เวทนา จิต ธรรม ธรรมในที่นี้มีความหมายกว้างขวางแค่ไหน

ส. ทุกอย่างเป็นธรรมทั้งหมด รูป เสียง กลิ่น รส

ถ. เกิดที่กายนี้เหมือนกัน ใช่ไหม

ส. ถ้าไม่เกิดที่กาย มีไหม ต้องคิด ถ้าไม่คิด อาจจะเป็นคำตอบซึ่งเราไม่ชัดเจนตลอดเวลา

ถ. ที่กายนี้เป็นที่ตั้ง ที่รวม เมื่อมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดมากระทบจะเป็นเย็น ร้อน หรือเสียง หรือกลิ่น สิ่งเหล่านี้ก็เป็นธรรมทั้งหมด

ส. ธรรมส่วนใด ซึ่งยึดถือว่าเป็นตัวหรือเป็นร่างกาย ธรรมส่วนนั้นเป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

ลักษณะของจิตทั้งหมด ซึ่งเป็นสภาพรู้ เป็นอาการรู้ เมื่อสติระลึกก็รู้ในลักษณะของจิต จึงเป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

ลักษณะของความรู้สึกทั้งหมด เมื่อสติระลึก จึงเป็นการระลึกรู้ในความรู้สึกเป็นเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน

ส่วนธรรมอื่นทั้งหมด มีจริง เป็นธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ในส่วนใดที่ไม่ได้
ยึดถือว่าเป็นร่างกาย

๑๒๓๕

สนทนาธรรม ณ พระวิหารเชตวัน เขตพระนครสาวัดดี (ต่อ)

วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๒๖

ส. ถ้าจะให้ง่ายที่สุด เคยพูดแล้ว ซึ่งในเทปก็มี ทุกอย่างที่เป็นธรรมเป็นสติปัฏฐาน ไม่ต้องแยกก็ได้ ถ้าอยากจะแยกก็แยกได้ เหมือนกับไม้ไฟ นำไปสานเป็นกระบุงก็เป็นกระบุง สานเป็นกระจาดก็เป็นกระจาด แต่เนื้อแท้ของกระจาดและกระบุงก็คือไม้ไฟนั่นเอง เพราะฉะนั้น ทุกอย่างเป็นธรรม ถ้ากล่าวอย่างนี้ผิดไหม ไม่ผิด ไม่ต้องไปแยกเลยก็ได้ ไม่ต้องไปคิดว่า ตอนนี้กำลังเจริญกายานุปัสสนา ตอนนี้กำลังเจริญเวทananุปัสสนา ไม่จำเป็นเลย เพราะว่าสภาพธรรมที่มีจริงเป็นสติปัฏฐานทั้งหมด แต่ที่ทรงแสดงไว้เพราะส่วนใหญ่อยึดถือในร่างกายของตัวเอง มหาภูตรูปตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า เมื่อเกิดมาแล้วก็ยึดถือว่าเป็นกายของเรา เพราะฉะนั้น เมื่อระลึกที่กายซึ่งเคยยึดถือว่าเป็นของเรา มหาภูตรูปส่วนนี้จึงเป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐานจะแยกก็ได้ ไม่แยกก็ได้ ไม่น่าสงสัยอะไร เป็นเรื่องของคำเท่านั้นเอง

ถ้าเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมก็รู้ว่า สภาพธรรมที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ที่กายก็เป็นธรรม เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็งที่อื่นก็เป็นธรรม แต่ว่าธรรมคือเย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็งตรงนี้ยึดถือว่าเป็นร่างกาย เพราะฉะนั้น เมื่อระลึก จึงเป็นการระลึกที่กาย

ถ. ในสติปัฏฐานสูตรจึงได้บอกว่า ให้รู้ธรรมโดยความเป็นธรรม กายสักแต่ว่ากาย สักแต่ว่าอาศัยระลึกเท่านั้น ตอนท้ายของหมวดกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ท่านว่าอย่างนี้ทุกบทเลย ใช่ไหม

ผู้ฟัง ยิ่งเรียนรู้สึกว่ายาก แต่ก่อนไม่รู้อะไรเลย

ส. ถูกต้อง เพราะก่อนเรียนไม่รู้ว่ามีเรื่องที่จะต้องรู้ซึ่งละเอียดและลึก และเมื่อเรียนแล้วจึงรู้ว่า เป็นสิ่งที่ลึกและละเอียดจริง ๆ

อย่างเช่น ขณะที่สติระลึกรู้ที่กาย ที่อ่อนหรือแข็ง หรือว่าจะระลึกรู้ที่ลักษณะที่อ่อนหรือแข็งตรงไหนก็ตาม ที่คุณหมอสถิตยธัมมว่า เมื่อสติระลึกรู้แล้วไม่ทันพิจารณา มักจะเป็นอย่างนี้ใช่ไหม หมายความว่า ไม่ทันจะรู้จริง ๆ ว่าลักษณะที่แข็งนั้นเป็นรูป หรือลักษณะที่กำลังรู้แข็งนั้นเป็นนาม ถูกไหม ในตอนแรก ก็เพราะว่าการโน้มไปที่จะพิจารณาขณะที่สติระลึกรู้แข็งยังไม่เกิดขึ้น เพียงแต่สติระลึกรู้ แต่ยังไม่ได้น้อมพิจารณา ซึ่งการพิจารณาไม่ใช่เป็นคำ ต้องรู้ความต่างกันของการโน้มพิจารณาโดยไม่ใช่นึกเป็นคำ

กว่าคำนี้จะซาบซึ้ง ต้องค่อย ๆ น้อมที่จะรู้ลักษณะนั้นว่าเป็นสภาพรู้ นี่คือการศึกษาคือเป็นไตรสิกขา ถ้าคนไหนโน้มจริง ๆ เริ่มที่จะรู้ ศึกษาในลักษณะของสภาพที่เป็นสภาพรู้ ผู้นั้นจะไม่สงสัยเลยว่า ไตรสิกขา คือในขณะนี้เอง คือ พร้อมกับที่สติระลึกรู้ มีการสังเกต พิจารณาน้อมไปที่จะรู้ นั่นคือลักษณะของการศึกษาพร้อมสติ ซึ่งการที่จะรู้แจ้งความเกิดดับ หรือลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ก็ในขณะที่น้อมศึกษาและความรู้เจริญจนกระทั่งแจ้งและชัดในสิ่งที่กำลังปรากฏ เหมือนกับตอนต้นที่ไม่ทันที่จะรู้ แต่เมื่อศึกษาจนชิน ที่ว่าไม่ทันที่จะรู้ก็กลายเป็นว่า ทันที่ที่ระลึกรู้ ความรู้แจ้งชัดก็เกิดขึ้นพร้อมกับสติในขณะนั้น

ถ. ขอให้อาจารย์อธิบายอริยสัจ ๓ รอบ

ส. รอบที่ ๑ คือ สัจจญาณ รู้จริง ๆ หรือแปลว่าทุกขอริยสัจหมายถึงการเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรม ทุกอย่างที่กำลังปรากฏ

ถ้ารู้จริง ๆ ไม่ต้องทำอย่างอื่นเลย ไม่ต้องไปทำให้ทุกขเวทนาเกิดขึ้น เพราะว่าทุกขสัจจหมายรวมถึงลักษณะของเห็นซึ่งเกิดแล้วดับ ได้ยินเกิดแล้วดับ กลิ่นเกิดแล้วดับ รสเกิดแล้วดับ ทุกอย่างที่กำลังเกิดดับ ที่สติจะต้องระลึกรู้จนกว่าจะประจักษ์ความเกิดดับ ถ้ามันคงอย่างนี้จริง ๆ ก็ชื่อว่ารู้อริยสัจ ในขั้นของสัจจญาณ ในลักษณะของทุกขสัจ และตลอดไปจนถึงสัจจะอื่น ๆ นี่คือรอบที่ ๑

และถ้ารู้จริง ๆ อย่างนั้น สติก็เริ่มระลึกรู้ นั่นเป็นกิจจญาณ เป็นรอบที่ ๒

เมื่อระลึกไปจนกระทั่งสามารถจะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง คือ รอบที่ ๓ เป็นกตญาณ คือ รู้แล้ว ตรงกับสัจจะญาณ

ถ้าเข้าใจอย่างนี้ ขอให้เข้าใจถูกต้องก่อน ที่จะได้ไม่เห็นผิดไป นี่สำคัญที่สุด เพราะถ้าเห็นผิดไม่มีทางที่จะรู้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้อะไร ซึ่งสามารถที่จะตรัสรู้ได้จริง ๆ ว่า ขณะนี้ทางตากำลังเกิดดับ ไม่ว่าเจตสิกมี ๕๒ ประเภท วิตกเจตสิกต่างกับวิจาร์เจตสิก ทั้ง ๆ ที่วิตกเจตสิกและวิจาร์เจตสิกเกิดพร้อมกัน แต่เพราะจรดในลักษณะของวิตกด้วยพระสติและสัมปชัญญะจึงแทงตลอดในลักษณะของวิตกเจตสิก ซึ่งต่างกับวิจาร์เจตสิก และทรงแสดงลักษณะของสภาพธรรมทุกอย่างได้ เพราะว่าทรงตรัสรู้พร้อมสติสัมปชัญญะ

เพราะฉะนั้น พระธรรมที่ทรงแสดงไม่ผิดและไม่เป็นสอง ไม่เหมือนคนที่นี่คนเดียว และไม่รู้ว่านี้นามหรือนั้นรูป ไซ้ใหม่ ถ้าเป็นโดยลักษณะนั้น แต่ไม่ใช่โดยลักษณะนั้น และยังทรงสามารถรู้อัธยาศัยของผู้ที่มาเฝ้าและฟังพระธรรมว่า ผู้นี้สะสมปัญญาามาที่ จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมถึงขั้นไหนและด้วยพระธรรมเทศนาในลักษณะใด

ทุกครั้งที่ระลึกถึงพระปัญญาคุณ แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคทรงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะไม่มีใครสามารถแสดงพระธรรมได้ถ้าไม่ประจักษ์แจ้ง ไม่ได้ทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ซึ่งไม่ใช่สิ่งสุดวิสัย เพราะว่าสภาพธรรมมีจริงและเกิดดับจริง ๆ แต่ทั้ง ๆ ที่สภาพธรรมปรากฏ อวิชชาทำให้ไม่รู้ เพราะฉะนั้น วิชชาต้องค่อย ๆ เจริญ จึงจะละความไม่รู้ได้

ผู้ฟัง น่ากลัวถ้าเราจะเข้ารกเข้าฟังไป แต่เราารู้จักจากพระไตรปิฎกจริง ๆ เป็นวาสนาที่จะได้ประพาสต่อไป เรียนต่อไป

ส. บางที่เป็นคำถามง่าย ๆ แต่ก็น่าคิด เพื่อจะได้ทดสอบว่า ความเข้าใจตรงกับจุดประสงค์ของการเป็นพุทธบริษัทหรือเปล่า อย่างถ้าจะคิดว่า ทำไมจึงฟังพระธรรม ฟังทำไม น่าจะเสียเวลา ไซ้ใหม่

ผู้ฟัง เราคงสั่งสมมานาน จึงได้น้อมไปเพื่ออยากจะฟังพระธรรม

ผู้ฟัง ฟังเพื่อให้เข้าใจ

ส. ทำไมจึงฟังเพื่อให้เข้าใจ นามรูปก็เกิดดับอยู่แล้ว ทำไมจะต้องเข้าใจ

ผู้ฟัง ให้เข้าใจถูกต้องจะได้ทำถูก ถ้าไม่เข้าใจก็ทำไม่ถูก ก็ทำผิดอย่างที่เราทำกัน

ส. เพราะอยากทำถูก หรือเพราะอะไร

ผู้ฟัง อยากทำตามที่ท่านสอนให้ถูก

ส. อยากละกิเลส

ผู้ฟัง มีหลายคนไม่กล้าถามอาจารย์ว่า ทำไมจะต้องระลึก จะเกิดประโยชน์อะไร ไม่เห็นจะเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาด้วยซ้ำไป

ผู้ฟัง ตอนนั้นดิฉันถามที่ศรีลังกาว่า นึกถึงแข็ง แข็งนี้จะเป็นบุญอย่างไร

ส. และตอบว่าอย่างไร จำได้ไหม ไม่น่าสนุกเลยใช่ไหม ระลึกที่แข็ง ไม่น่าจะมีประโยชน์ ก็เพียงแข็ง ๆ ไข้ไหม เพราะฉะนั้น แข็ง ๆ นี่คืออะไรถ้าไม่ระลึก แข็ง ๆ ธรรมดาอย่างนี้คืออะไรถ้าไม่ระลึก ก็คือวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เราต้องการและพอใจ ถ้าไม่รู้ว่าเป็นเพียงแข็ง ที่เขารบราฆ่าฟันกันแต่ละประเทศ เขาก็ต้องการแข็ง ๆ นี่แหละ ไข้ไหม เวลาอยากจะได้อะไรสักอย่างหนึ่ง ลองจับดูก็แข็ง ๆ ทั้งนั้น แต่ทำไมอยากได้รบราฆ่าฟันกัน ทั้งก่อนอิฐก้อนดิน แข็ง ๆ ทั้งนั้น ก็อยากได้แข็ง ๆ ทั้งนั้น

เพราะฉะนั้น แข็งที่ไม่น่าระลึก เวลาที่ไม่ระลึก แข็งนั้นคืออะไร เพราะไม่รู้ความจริงว่าเพียงแข็งเท่านั้น แข็งนั้นก็เป็นอย่าง เป็นทั้งตัวเรา เป็นทั้งตัวเขา เป็นทั้งวัตถุสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ตั้งของความยินดีและความยินร้ายตลอดเวลา แต่ถ้ารู้จริง ๆ ว่า เพียงแข็ง ไม่ใช่ตัวตน และยังเป็นสภาพธรรมที่เพียงเกิดขึ้นและดับไป ความยินดี ความพอใจ ความเพลิดเพลินในสิ่งแข็ง ๆ นั้น ก็จะต้องลดน้อยลง

ผู้ฟัง ตอนนั้นดิฉันบอกว่า จะได้บุญอะไร นึกแต่เพียงแข็ง ๆ

ส. เพราะถ้าสติไม่ระลึก สิ่งที่แข็งนั้นเป็นอะไร ก็ต้องเป็นสิ่งที่เราพอใจ กระเป๋าก็แข็ง โทรศัพท์ก็แข็ง รถก็แข็ง อะไร ๆ ก็แข็งทั้งนั้น เพราะฉะนั้น เมื่อสติไม่ระลึก แข็งนั้นคืออะไร ก็คือสิ่งที่พอใจทั้งนั้น ในรูปร่างต่าง ๆ จับปากกาก็แข็ง ดินสอก็แข็ง อะไร ๆ ก็แข็ง พอใจไปหมด เพราะไม่รู้ในสภาพที่แท้จริงว่า เป็นแต่เพียง

แข็ง เพราะฉะนั้น คำตอบนี้ก็ย้อนกลับไปได้ทุกอย่าง ถ้าไม่ระลึกละสังขารนั้นคืออะไร ถ้าสติไม่ระลึกละ ก็คือสิ่งที่นำมาซึ่งความยินดีพอใจ หรือความยินร้าย

ผู้ฟัง อะไร ๆ ก็แข็งทั้งนั้น ทั้งแข็ง ทั้งเย็น ก็อยากได้

ส. ถ้าสติไม่ระลึกละ ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย กระทบสัมผัสกาย แยกออกมาจากทางตา ความเป็นตัวตน สิ่งที่น่าพอใจจึงจะไม่มี เมื่อรวมกันทั้งสี่และแข็ง มีรูปร่างลักษณะต่าง ๆ ก็เป็นที่ตั้งของความพอใจ แต่เวลากระทบก็คือแข็ง เมื่อไม่ระลึกละก็พอใจแล้วในแข็งนั้น

ผู้ฟัง แต่คิดว่าแข็งนี้เราไม่ได้ติด ถ้าฟังแข็งเฉย ๆ เราคงไม่ติด ไม่เกิดความยินดีพอใจ เราน่าจะติดจากทางตามากกว่า

ส. ถ้าไม่มีแข็ง อะไรจะปรากฏทางตา

ผู้ฟัง ก็ไม่มี

ส. ก็ไม่มีให้พอใจ

ผู้ฟัง แต่เราไม่ได้พอใจเพราะแข็ง

ส. แข็งนั้นก็พอใจด้วย เวลาที่กระทบสัมผัส ถ้าแข็งน้อยอาจจะไม่พอใจ หรือถ้าแข็งไปอาจโกรธ เช่น ข้าวสุกที่แฉะ ๆ ก็ไม่ชอบ ไซ้ไหม แข็งไปก็ไม่อร่อย ซึ่งก็คือ แข็งน้อย แข็งมากนั่นเอง ยังพอใจอยู่ หมอนแข็งไปเป็นอย่างไร อย่างนั้นเป็นความพอใจในแข็งหรือเปล่า

ถ. เวลาจะตาย เพียงแต่นึกแข็ง ๆ จะได้บุญอะไร

ส. ไม่ใช่นึกชื่อ

ถ. เข้าใจแล้วว่า เป็นที่รวมของกิเลส แต่เวลาจะตาย วินาทีสุดท้ายเรารู้ว่าเราจะตายแล้ว ไปกระทบเพียงแต่แข็งหรืออ่อน เราจะได้บุญอย่างไร

ส. กำลังจะตาย กระทบอ่อน อกุศลจิตเกิด ไม่ได้บุญแน่ ทั้ง ๆ ที่อ่อน กำลังปรากฏ แต่ปัญญาไม่ได้รู้ว่าคุณลักษณะนั้นไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สิ่งหนึ่งสิ่งใด เมื่อปัญญาไม่รู้ก็ต้องเป็นโมหะ เป็นความไม่รู้ หรืออาจจะเป็นโทสะ หรืออาจจะเป็นโลภะ ซึ่งทั้งหมดเป็นอกุศล แต่ถ้าในขณะที่อ่อนปรากฏขณะที่จะตายและรู้ว่า ไม่มีอะไรเลย

เป็นแต่เพียงสภาพอย่างหนึ่งซึ่งปรากฏ ขณะนั้นจึงเป็นการได้ประโยชน์จากการรู้ลักษณะที่อ่อน เพราะไม่ได้ยึดถือว่า อ่อนนั้นเป็นอะไร

แต่ตามปกติของคน ไม่ว่าจะตายหรือไม่ตายก็ตาม เวลาที่อ่อนกระทบก็คิดว่าเป็นอะไรทันที และในขณะที่อ่อนปรากฏนั้นก็มีความที่กำลังรู้ ซึ่งลักษณะที่รู้อ่อนก็ไม่ใช่อีก ต่อเมื่อใดไม่มีเราในขณะที่อ่อนปรากฏ ทั้งอ่อนและสภาพที่รู้อ่อนเป็นแต่เพียงธรรม อย่าลืม เป็นแต่เพียงธรรมแต่ละอย่างเท่านั้น จึงจะเป็นบุญ เพราะว่าละการติดในอ่อนและในสภาพที่กำลังรู้อ่อน ในขณะนั้น

ผู้ฟัง ผมคิดว่าการอดทนฟังธรรมทั้งภาคเช้า ภาคค่ำ เป็นประโยชน์อย่างมากเลย ถึงแม้ว่าจะเป็นเทปที่เคยเปิดมาแล้วก็ตาม บางที่เราอาจจะมีความเข้าใจแต่ยังเข้าใจไม่มาก เราอาจจะได้ปัญหาหรือหัวข้อในธรรมที่ผู้อื่นถามไว้ บางครั้งคำบรรยายที่ท่านอาจารย์ตอบไป เรายังไม่ค่อยเข้าใจ เราก็นำคำถามนั้นกลับมาถามใหม่ เพราะฉะนั้น การฟังธรรมนี้ผมเห็นว่าให้ประโยชน์กับตัวเอง คือ ทำให้เข้าใจธรรมได้ตรง และอาจจะช่วยเหลือเพื่อนธรรมด้วยกันในปัญหาธรรมต่าง ๆ เพราะบางท่านอาจจะไม่กล้าถาม และเราไปถามปัญหาที่ตรงกันเข้า ก็เป็นการสงเคราะห์กันไป

ถ. ท่านพระอานนทก็เคยทูลถามปัญหาที่นี้

สุ. ในพระไตรปิฎก ที่พระวิหารเชตวัน มีมาก หลายเรื่อง

ถ. ขอให้อาจารย์พูดถึงการที่เราได้รับความกระทบกระเทือนจากผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นการกลั่นแกล้ง หรือทำให้เราเสียประโยชน์ ที่ว่าเป็นกรรม

สุ. เป็นผลของกรรม

ถ. เป็นผลของกรรม โดยอาศัยบุคคลอื่น ขอให้อาจารย์อธิบายตรงนี้

สุ. ถ้าคิดถึงว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน แต่ว่ามีนามธรรมและรูปธรรมเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยทุกขณะ นี่จะเป็นคำตอบของทุกสถานการณ์ ในเมื่อไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน ทุกอย่างที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นนามธรรมหรือรูปธรรมเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้น ต้องศึกษาเรื่องของปัจจัยจริง ๆ จึงจะช่วยให้เห็นว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงนามธรรมและรูปธรรม

อย่างพี่น้องที่เจ็บตรงนี้ ไม่มีใครทำให้ แต่กรรมมี ถ้าบังเอิญพี่น้องทุกข์ขว้าง พี่น้องอาจจะโกรธคนขว้างแทนที่จะระลึกได้ว่า เป็นกรรมของตัวเอง แต่เพราะไม่มี คนขว้าง พี่น้องจึงระลึกได้ว่า นี่คือวิบาก ผลของกรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้น ไม่ควรคิดว่าผู้อื่นทำให้ เพราะแม้ไม่มีผู้อื่นทำให้ ถึงคราวที่วิบากจะ เกิดขึ้น ก็ต้องเกิด

๑๒๓๖

สนทนาธรรม ณ พระวิหารเชตวัน เขตพระนครสาวัดดี (ต่อ)

วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๒๖

ผู้ฟัง เรื่องของปัจจัย ผมได้คิดและเรียนขออนุญาตท่านอาจารย์แล้วว่า เป็นเรื่องที่เราควรนำมาเผยแพร่ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะว่าเรื่องปัจจัยที่กล่าวโดยละเอียดอย่างนี้ยังไม่มีกล่าวไว้ที่ไหนเลย ผมเองไม่มีความรู้ความเข้าใจอะไรมา แต่ผมนำเอาคำของหลวงปู่ซึ่งเป็นพระพี่ชายท่านเล่าให้ฟัง ท่านเป็นผู้ที่สนใจศึกษาค้นคว้าอ่านอยู่ตลอดเวลา และท่านปรารภกับตัวเองว่า ชาตินี้คงจะหมดโอกาสเข้าใจเรื่องปัจจัย จนกระทั่งผมอัดเทปส่งไปถวาย ท่านก็ฟังและอ่านตำรานั้นต่อไป ท่านบอกว่า ชาตินี้คิดว่าจะหมดหวังเสียแล้ว แต่เดี๋ยวนี้ท่านมีความเข้าใจมาก เพราะได้ฟังเทศประกอบกับการอ่านหนังสือ ถ้าฟังการอ่านอย่างเดียวยากที่จะเข้าใจ หรือไม่ก็มีทางที่จะเข้าใจ ผมเองก็ไม่เข้าใจว่ายากอย่างไร เพราะผมยังไม่เคยอ่านหนังสือเรื่องปัจจัย แต่เมื่อมาฟังมีความเข้าใจเพียงเล็กน้อย ๆ ก็รู้ว่า ปัจจัยนี้ยากมากจริง ๆ ไม่ใช่เพียงแค่จำเท่านั้น

ผู้ฟัง อาจารย์อธิบายจนเราเข้าใจ เพราะเป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ดีมากเลย

ถ. ในฐานะที่เราอยู่ในโลกนี้ ผมอยากจะเรียนถามว่า ทางโลกกับทางธรรม บางครั้งอาจจะไปด้วยกันไม่ค่อยได้ เท่าที่ผมปฏิบัติมา เวลาที่สนใจในธรรมมาก ทางโลกรู้สึกว่าจะทำอะไรไม่ได้อะไร อย่างเช่น การงาน รู้สึกว่าจะทำไปทำไมมากมาย ไม่รู้จะเอาไปทำไม เรียนถามอาจารย์ว่า เราควรจะปฏิบัติตัวอย่างไรจึงจะเป็นมัชฌิมาปฏิปทา

สุ. มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึงสตรียุคสัญลักษณ์ของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ นั่นคือ มัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่ สติปัฏฐาน

ถ. มัชฌิมาระหว่างทางโลกกับทางธรรม

สุ. โลกกับธรรมแยกกันไม่ได้ คุณหมอไม่มีโรคเลยหรือ

ถ. ก็มี แต่รู้สึกไม่ค่อยอยากจะได้อะไร หน้าที่การงานของเรา แทนที่จะทำ ให้ก้าวหน้าขึ้นไป ก็ไม่รู้ว่าจะทำไปทำไม นี่พูดตามทางโลก

ส. ใจคุณหมोजริง ๆ อยากจะให้โลภะน้อยลงหรือเปล่า

ถ. ก็อยากจะให้โลภะน้อยลง

ส. เมื่ออยากจะให้โลภะน้อยลง ก็น่ายินดีแล้ว ทำไมสงสัย

ถ. ผมถามระหว่างทางโลกกับทางธรรม ทางธรรมคงจะดีขึ้น แต่ทางโลก บางทีเพื่อนฝูง ที่เราเคยไปพบปะก็ไม่อยากจะไปเสียแล้ว เขาไปดื่มเหล้ากันบ้าง ก็ ไม่อยากจะไป นี่ผมเรียนถามเกี่ยวกับสังคม เกี่ยวกับทางโลก และระหว่างทางธรรม ซึ่งการปฏิบัติทางธรรมอาจจะดีขึ้น แต่ทางโลกเราหย่อนไป เราควรปฏิบัติตัวอย่างไร

ส. คุณหมอเองก็ทราบว่า โลภะยังไม่หมด ใช่ไหม

ถ. ก็ยังไม่หมด

ส. เพราะฉะนั้น เมื่อโลภะเกิดขึ้น ซึ่งต้องเกิดแน่ ๆ ก็รู้ลักษณะของโลภะ ตามความเป็นจริง แล้วแต่ว่าจะมีปัจจัยให้คุณหมอไปดูหนังกับเพื่อน หรือไปสนทนา กับเพื่อน หรือจะฟังเทปอยู่ที่บ้าน ก็รู้ลักษณะของโลภะตามความเป็นจริง

ในเมื่อยังมีโลภะอยู่ แน่นนอนที่จะต้องมีความยินดีเพลิดเพลินในบางโอกาส แล้วแต่ว่าจะมีปัจจัยอะไรเกิดขึ้นที่จะเพลิดเพลินยินดีในทางไหน ในฐานะที่เป็นผู้ที่ยัง มีโลภะอยู่ ก็เป็นชีวิตจริง ๆ

ถ. หมายความว่า เรากระทำงานสิ่งนั้นได้ แต่ให้มีสติระลึกถึงสภาพธรรม ตามความเป็นจริง ใช่ไหม

ส. บางคนอาจอยากจะทำอุดมการณ์ หรืออุดมคติ หรือแบบฉบับว่า อยากจะเป็นอย่างนั้น อยากจะเป็นอย่างนี้ อยากจะให้ตัวเองถึงขั้นนั้นขั้นนี้ในทางโลก ในทางธรรม แต่ไม่ว่าจะต้องการสักเท่าไรก็ตาม สภาพธรรมที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง อาจไม่ตรงตามความต้องการก็ได้ เช่น ทุกคนคงอยากพร้อมทุกอย่างในรูปสมบัติ คุณสมบัติ อาจจะธรรมสมบัติด้วย ใช่ไหม นี่เป็นความหวัง ซึ่งเป็นที่น่าหวังและ น่าชื่นชมยินดีด้วย แต่ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นของแต่ละคนจะเป็นอย่างไร ย่อมขึ้นกับเหตุปัจจัย

เพราะฉะนั้น อยากจะหวังให้โลกะหมด ไม่สนใจว่าใครเขาจะว่าอะไร แต่ถึงเวลาจริง ๆ ถ้าไม่อยากจะไปเกี่ยวข้องกับเพื่อนฝูง ในขณะที่เดียวกันก็อดที่จะนึกถึงเพื่อนฝูงไม่ได้ว่า เพื่อนจะว่าอย่างไร เราจะถูกคนอื่นเขาตำหนิติเตียนอย่างไร ในฐานะที่เรายังมีกิเลสอยู่ ถูกไหม

ถ. ไม่ถึงกับเพราะว่าเรายังมีกิเลสอยู่ แต่ในฐานะที่เราอยู่ยังอยู่ในสังคม

สุ. การที่จะเป็นบุคคลที่พร้อมให้บุคคลอื่นรัก ไม่ติเลย ยากที่จะเป็นไปได้ เพราะฉะนั้น เราต้องมีความมั่นใจว่า เราจะเป็นอย่างไรวั้นั้น ก็ตามที่เรตัดสินใจว่า สิ่งไหนจะดีกว่ากัน จะยอมคล้อยตามความเห็น ความคิด คำชมคำติของคนอื่น หรือจะเป็นผู้ที่อาจหาญ มั่นคง แน่วแน่ในการที่จะเป็นตัวเอง เมื่อกิเลสชนิดใดยังมีก็ยังมี ขณะใดที่ธรรมหรือความสนใจในธรรมขั้นไหนจะเกิดก็เกิด โดยที่ไม่หวั่นไหวต่อคำติหรือคำชมของคนอื่น

ถ. แม้แต่การงาน บางครั้งควรจะขยายอย่างโน้นอย่างนี้ ก็ไม่รู้ว่าจะทำไปทำไม

สุ. เหมือนกัน อย่างเดียวกัน คือ เป็นผู้ที่แน่วแน่ในการตัดสินใจชั่วขณะหนึ่ง ๆ และเป็นผู้ที่รู้ว่า แม้ขณะนั้นก็เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย

ขอยกตัวอย่าง คุณธงชัยลาออกจากราชการ คุณธงชัยเองก็มีบางขณะหรือบางโอกาสที่คิดอาลัยถึงเพื่อนฝูงมิตรสหาย ตำแหน่งหน้าที่การงาน ลาภ ยศ ไข้ใหม่ แต่ก็เพียงชั่วขณะ ๆ และรู้ด้วยว่า การที่คุณธงชัยลาออกก็เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย

เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องตามปกติ ซึ่งทุก ๆ ขณะเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยจริง ๆ ที่จะให้เป็นอย่างนั้น บางขณะอาจจะต้องการลาภ บางขณะอาจจะต้องการยศ บางขณะอาจจะต้องการความสงบ บางขณะอาจจะต้องการละ ก็เป็นแต่ละขณะจริง ๆ ถ้าตัดสินใจที่จะไม่ก้าวหน้าทางโลก ชั่วขณะนั้นคิดอย่างนั้น แต่ว่าอีกขณะหนึ่งที่กำลังชวนขวายเร่งรีบที่จะทำกิจการอย่างหนึ่งอย่างใด ก็เป็นอีกขณะหนึ่ง เป็นปกติของชีวิต แต่ละขณะก็เกิดขึ้นเป็นไป

ถ. บางครั้งทางโลกกับทางธรรมก็แยกกัน

ส. ไม่คิดว่าเป็นอย่างนั้น เรามีทั้ง ๒ อย่าง เรามีทั้งความพอใจในความก้าวหน้าของทางโลก ซึ่งทุกคนหวังว่าจะให้เป็นอย่างนั้น และในขณะเดียวกันก็ต้องการความเจริญในทางธรรมด้วย เพราะฉะนั้น โลกกับธรรมไม่ขัดกัน

พระโสดาบันมีทั้งพระมหากษัตริย์ พ่อค้า นายแพทย์ และอื่น ๆ เพราะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่โลภะ โทสะ โมหะ ยังมี เมื่อมีเหตุปัจจัยที่จะให้เป็นอย่างไร ก็เป็นอย่างนั้น

ท่านวิสาขามิคารมารดาท่านก็ค้าขาย ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีบางครั้งถึงกับขาดทุนเป็นอันมาก ท่านก็มีความโหม่นัส ท่านก็มีความโลมนัส ตามเหตุตามปัจจัย

ผู้ฟัง ปัญหานี้ หลาย ๆ คน ก็มีความคิดอย่างนี้

ส. บางคนเขาอาจจะคิดว่า คนสนใจธรรม คนศึกษาธรรม คนปฏิบัติธรรม คนไปวัดไปวา จะต้องไม่มีความก้าวหน้าในกิจการงาน จะต้องไม่ทำอะไรเลย ซึ่งเป็นความเข้าใจผิดของเขา ถ้าศึกษาในพระไตรปิฎก แต่ละชีวิตก็เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย จากความเป็นปุถุชนถึงความเป็นพระอรหันต์

ถ. พุดถึงธรรม และทางโลก ใช่ไหม

ส. มีประโยชน์ต่อทางโลกด้วย ไม่ใช่ต้องไปแยกกัน ไม่ใช่เราสนใจทางธรรมแล้วจะไปตัดความเจริญก้าวหน้าในทางโลก

สนทนาธรรมที่โรงแรม เขตประเทศเนปาล

วันที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๒๖

ส. สภาพธรรมแต่ละอย่างที่เราจะรู้ว่าไม่ใช่อัตตา ไม่ใช่สิ่งหนึ่งสิ่งใด เพราะรู้ว่า แข็งเป็นแข็งเวลากระทบสัมผัส สิ่งนี้เมื่อเป็นความจริงแล้วจะเป็นของจริงที่ปรากฏทางตาให้เห็นลักษณะหนึ่ง และจะเป็นลักษณะที่ปรากฏเมื่อกระทบสัมผัสอีกอย่างหนึ่ง คือ ขณะที่กระทบสัมผัสจะแข็ง แต่จะไม่เห็นแข็งเลย ถูกไหม นั่นคือสภาพธรรมอย่างหนึ่ง แข็งเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง สิ่งปรากฏทางตาเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง สิ่งที่เคยเป็นมิดจึงไม่มี เพราะว่าแยกออกไปเป็นแข็ง ก็เหมือนกันกับโต๊ะ เก้าอี้ หรืออะไร ทุกอย่างคือธาตุชนิดหนึ่ง วัตถุอย่างหนึ่งซึ่งแข็ง แต่เวลามีสีสันมากกระทบ

ทุกคนจำขอบเขตว่า อย่างนี้เป็นถ้อยคำมีหู อย่างนี้เป็นถ้อยคำมีใจ อย่างนี้เป็นมีดี แต่เวลาหลับตาและสัมผัส แข็งเหมือนกันหมด นี่คือลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง ๆ

ผู้ฟัง เมื่อสติเกิดบ่อยขึ้น อุตตสัจญญา รู้สึกว่าพิจารณาแล้วเป็นธรรมชาติมากขึ้น

ส. จนกว่าขณะที่กระทบสัมผัสก็รู้ว่าไม่ใช่ขณะที่เห็น เป็นอีกโลกหนึ่ง เพราะฉะนั้น เรามีแต่ละโลก ค่อย ๆ รู้ว่า ตอนนี้งำลังมีโลกแข็ง เมื่ออยู่กับโลกแข็ง จะไม่มีอื่นเลย อย่างอื่นจะปรากฏไม่ได้ ซึ่งเราจะพูดอย่างนี้เข้าไปซ้ำมาก็ครั้งก็ตาม แต่ถ้าไม่ประจักษ์จริง ๆ ว่า ขณะที่กระทบสัมผัสมีแต่แข็ง เป็นโลกของแข็งเท่านั้น ขณะนั้นสภาพธรรมก็ยังไม่ปรากฏว่าเป็นอนัตตา

ที่จะปรากฏว่าเป็นอนัตตา คือ ลักษณะแต่ละลักษณะปรากฏโดยไม่มีอย่างอื่น รวมอยู่ จนกระทั่งรู้จริง ๆ ว่า ในขณะนี้ของจริง คือ ไม่มีเห็น ไม่มีเสียง มีแต่แข็ง ชั่วขณะหนึ่ง

ผู้ฟัง หมายความว่า เราไปเห็นสิ่งที่อื่น

ส. ไม่ใช่ ถึงเห็นสิ่งนี้ก็ตาม ไม่ใช่แข็ง ต้องแยกออกระหว่างที่กระทบสัมผัส จึงจะรู้ว่า ๖ โลกนี้ต่างกัน โลกของแข็งจะไม่มีอย่างอื่นเลย พิสูจน์ในขณะนี้ กระทบสัมผัส โลกของแข็งจะไม่มีอย่างอื่นเลย โลกของสีก็ไม่มีแข็งปรากฏ ที่ละโลก พิสูจน์ธรรมโดยการแยกออก ไม่อย่างนั้นต้องเป็นหนึ่งสิ่งใดเสมอ เพราะเห็นเป็น รูปารมณ์ฐานอยู่เรื่อย ๆ

ผู้ฟัง เวลาจับได้ะ ความรู้สึกว่าเป็นได้ะน้อยลง แต่ก่อนเมื่อสังเกตใหม่ ๆ มักจะมีได้ะปรากฏ เวลาอยู่ในห้องน้ำ ภาพโมเสคมักจะปรากฏขึ้นมา แต่เมื่อพิจารณาบ่อย ๆ สติเกิดบ่อย ๆ รู้สึกว่า จะพิจารณาเฉพาะเย็นหรือแข็งเท่านั้น

ส. ก็ดีแล้ว

ถ. อุตตสัจญญาก็เป็นอารมณ์ของวิปัสสนา ใช่ไหม

ส. ไม่ใช่ ปรมัตถธรรมเท่านั้นเป็นอารมณ์ของวิปัสสนา

ถ. ก็เป็นสัญญาอย่างหนึ่ง

ส. ถ้าระลึกถึงสัญญา และรู้ว่าขณะนั้นไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงลักษณะของสัญญา ก็ใช่

ถ. การศึกษาเรื่องของจิต เจตสิก รูปนี้ ตามปริยัติเราเข้าใจ แต่จะสังเคราะห์ หรือเป็นประโยชน์ต่อการเจริญสติปัฏฐานอย่างไร ที่ว่าให้ระลึกทุกอย่างที่ปรากฏ

ส. นี่เรากำลังฟังเรื่องจิต เจตสิก รูป แม้แต่คำว่า สัญญา ที่คุณธงชัยพูด เมื่อก็เป็นเจตสิก เมื่อฟังจึงรู้ว่า เป็นเจตสิก ไม่ใช่เรา ซึ่งนั่นโดยขั้นตำรา แต่เวลาที่สัญญาความจำเกิดขึ้นว่านี่เป็นนี่ ไม่ได้รู้เลยว่าขณะนั้นไม่ใช่เรา แต่เป็นสัญญา คือความจำในรูปร่างของสิ่งที่ปรากฏ

เพราะฉะนั้น สติปัฏฐาน ก็ระลึกตามที่ฟังทั้งหมด ฟังเพื่อระลึกให้ตรงกับลักษณะที่ปรากฏ ถ้าไม่ฟังก็ไม่ทราบจะระลึกอย่างไร สัญญาคืออะไร อตตสัญญา คืออะไรก็ไม่รู้ นั่นคือปรมาตมธรรมเรื่องจิต เจตสิก รูป สัญญาก็เป็นเจตสิก แข็งก็เป็นรูป สภาพที่รู้เป็นนามธรรม สภาพที่ไม่รู้อะไรเลยเป็นรูปธรรม นี่คือจิต เจตสิก เป็นสภาพรู้ รูปธรรมไม่รู้

ผู้ฟัง ตามความเป็นจริงที่ผมเป็นอยู่ขณะนี้ เวลาฟังเรื่องจิต เจตสิก เป็นความเข้าใจอย่างหนึ่ง แต่เวลาที่บอกว่าเจริญสติปัฏฐาน ที่เราพูดถึงจิต เจตสิก รูป ไม่ได้มาติดต่อในเรื่องของการระลึก

ส. เพราะว่าเราไม่ได้ไปรู้ชื่อ ไม่ใช่สติเกิดและรู้ว่า นี่จิตเป็นกามาวจรโสภณ ประกอบด้วยเจตสิกเท่าไร ไม่ใช่ไปรู้ชื่อ แต่เรียนเพื่อให้รู้ว่า จิตประเภทนี้ไม่ใช่ตัวตน เพราะอย่างนี้ ๆ

เพราะฉะนั้น เวลาที่สติระลึกก็รู้ว่า นี่เป็นนามธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน ทั้งหมดที่ฟังว่า จิตเกิดขึ้นเพราะอะไร มีลักษณะอย่างไร มีเจตสิกประกอบเท่าไร รู้อารมณ์อะไร ทั้งหมดนี้ที่แยกเพื่อให้เห็นว่าไม่ใช่ตัวตน จะมาเกี่ยวกลเวลาสติระลึกและรู้ว่าลักษณะนั้นเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ในลักษณะที่เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง

ผู้ฟัง ความเข้าใจยังไม่พอ

ส. มากเหลือเกินที่จะต้องเข้าใจจริง ๆ ละเอียดขึ้น ๆ

ถ. ขณะที่เราถูกแดดร้อน ๆ สภาพร้อนปรากฏ แต่ถ้าร้อนจัด ๆ จะเป็นเวทนาไป

ส. ก็ไม่เป็นไร แล้วแต่อะไรจะปรากฏ

ถ. แทนที่จะเป็นรูป กลับเป็นเวทนาไป

ส. ก็ไม่เป็นไร เพราะสภาพธรรมเกิดดับเร็วมาก ทำไมต้องให้เป็นรูปอยู่ตลอดเวลา เมื่อเป็นเวทนามากก็เป็นเวทนา ถ้ารูปปรากฏก็เป็นรูปปรากฏ เมื่ออะไรปรากฏก็เป็นสิ่งนั้นแหละที่สติจะต้องระลึกรู้จนกว่าจะรู้ชัด เราจะใช้ภาษาบาลีก็ได้ ภาษาไทยก็ได้ให้รู้ว่า เป็นลักษณะของความรู้สึก ซึ่งเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง

ถ. คือ รูปแรง ๆ เช่น ความร้อน ถ้าโดนมาก ๆ เป็นเวลานาน เป็นเวทนาเจ็บปวดขึ้นมา หรือถ้าทางโสตทวาร เสียงมาแรง ๆ ดังมาก ๆ เราเจ็บ เป็นเวทนาไข้ไหม

ส. เราจะไม่ไปสงสัยอะไรแบบนั้นเลย เพียงแต่ว่าสภาพธรรมเป็นอย่างไร ก็เป็นอย่างนั้น

ถ. ก็อดที่จะเปรียบเทียบไม่ได้

ส. เรื่องอดไม่ได้ ก็เป็นเรื่องอดไม่ได้แน่ ๆ จนกว่าสติจะระลึกรู้ทั่วไม่อย่างนั้นคำว่า รู้ทั่ว ก็ไม่มี

ถ. ถ้าเราคิดหาเหตุผลไปด้วย ก็น่าจะเป็นประโยชน์แก่ภวณาปัญญา

ส. เป็นประโยชน์ขั้นคิด ถ้าจะเอาประโยชน์ขั้นสติปัญญาฐานต้องรู้ว่า แม้แต่คิดก็เป็นสภาพธรรมอีกอย่างหนึ่งแล้ว ประโยชน์มีหลายชั้น แม้แต่ทานธรรมดา ศีลธรรมดา ซึ่งไม่รู้ว่าเป็นนามธรรม รูปธรรม ไม่ใช่เรา ก็ยังเป็นประโยชน์ แต่เป็นประโยชน์ขั้นไหน

ถ. วันพຸຸ່ງนี้เราจะไปกราบไหว้สถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้า เมื่อไปถึงการระลึกในที่นี่จะเป็นการระลึกถึงพระพุทธคุณ แค่ว่าพระพุทธคุณจิตก็คงเป็นกุศลได้ ไข้ไหม

ส. กุศลมีหลายขั้น แล้วแต่จะเกิดเป็นกุศลขั้นไหน

ถ. แต่ความตั้งใจที่ว่า ไปถึงสถานที่นั้นแล้วเราจะระลึกถึง

ส. เวลาที่คุณศุกลกำลังคิดอย่างนี้ แต่เวลาไปถึงที่นั่นจริง ๆ จะเป็นอย่างไร ก็ไม่รู้ แต่ขณะนี้กำลังคิดอย่างนี้ ไปถึงที่นั่นจริง ๆ มีใครจะรู้ได้ว่า ใครจะคิดอะไร ต้องแล้วแต่เหตุการณ์อะไรจะเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น เราจะพูดอย่างไรก็ได้ แต่ขณะที่กำลังพูดนี้ คือ กำลังคิดอย่างนี้ เท่านั้นเอง ปัจจุบัน คือ ขณะนี้ที่กำลังคิดอย่างนี้ อนาคตใครจะรู้ว่า ใครจะคิดอะไร อย่างไร พรุ่งนี้จะไปถึงที่ประสูติหรือเปล่าก็ยังไม่ทราบ

ถ. ขอเรียนถามเรื่องอรรถัตถสัญญา ขณะที่เราเห็น

ส. ถ้าเราจะเปลี่ยนคำ ไม่อยากจะใช้ภาษาบาลีคำว่า อรรถัตถสัญญา เพราะถ้าใช้แล้วง ้อรรถัตถสัญญาคืออะไรกันแน่ ก็ไม่จำเป็นต้องใช้ เพียงแต่กล่าวว่า จับขวด นั้นก็คือบาลีที่ใช้คำว่าอรรถัตถสัญญา เพราะความหมาย คือ จับแข็ง ไข่มุข จับสิ่งที่แข็ง จับสิ่งอื่นไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น เมื่อกลายเป็นจับขวด นั่นคืออรรถัตถสัญญา โดยที่เราไม่ต้องใช้คำว่าอรรถัตถสัญญาก็ได้ถ้าจะงกับคำนี้ เพราะจริง ๆ แล้ว ไม่มีใครจับขวดได้ มีแต่จับแข็ง

ถ. ถ้าไม่เคยเห็นว่าเป็นอะไร

ส. ไม่เคยเห็น หมายความว่า มีด ๆ และอะไรกระทบก็แข็งอย่างนั้นหรือ

ถ. คือ ไม่รู้จักชื่อเรียกว่า ขวด ไม่เคยเห็น

ส. ไม่เคยเห็นแล้วจับ หมายความว่า มีด ต้องมีด ถ้าไม่มีดก็ต้องเห็น

ถ. ไม่เคยรู้จัก

ส. ไม่เคยรู้จัก คือ มีด และมีแข็งมากระทบ อย่างเราเข้าห้องที่ไม่มีไฟ เราจะต้องกระทบไข่มุข ทั้ง ๆ ที่เป็นสิ่งของของเรา อาจจะเป็นกระเป๋ หรืออะไรก็ได้ แต่ในความมืดเรายังไม่รู้ว่าเรากระทบถูกอะไร อย่างเราเปิดกระเป๋ขึ้นมา ไม่รู้ว่านี่เรากำลังคลำอะไร ทุกอย่างแข็ง ในเมื่อไม่เห็น ทั้ง ๆ ที่เป็นของของเราทั้งกระเป๋เราควรจะจำได้ เพราะเราเคยเห็นมาก่อน อย่างยกเสื้อขึ้นมาจะรู้ได้อย่างไรว่า เสื้อตัวไหน

ในเมื่อมีด ทั้ง ๆ ที่เราเคยจำได้ว่า เลือดของเรามีสีนั้นสีนี้ แต่เมื่อมีดเราไม่รู้เลยว่า สิ่งที่เราจับเป็นอะไร เพราะฉะนั้น ที่คุณหมอบอกว่า ไม่รู้จัก ก็คือมีด ถูกไหม ถ้าสว่าน คุณหมอดึงเห็น จะรู้จักชื่อหรือไม่รู้จักไม่สำคัญ

ถ. เราก็รู้ว่า เราจับเลือด

ส. นั่นคืออัตตสัญญา ไม่ใช่จับแข็งหรือจับอ่อน อัตตสัญญานี้ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพราะเวลานึกถึง นึกถึงคน นั่นคือ อัตตสัญญา เพราะฉะนั้น กว่าจะเป็นอนัตตสัญญา สติจะต้องระลึกลักษณะของ สภาพธรรมจริง ๆ และรู้ในลักษณะที่ไม่ใช่สิ่งหนึ่งสิ่งใดเลย เช่น แข็ง ที่จริง ๆ แท้ ๆ ก็คือแข็ง จะเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น ที่ว่าไม่ชอบแข็ง เป็นไปไม่ได้

๑๒๓๗

สนทนาธรรมที่โรงแรม เขตประเทศเนปาล

วันที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๒๖

ส. คุณณพวรรณ เวลานี้มีอรรถสัญญาไหม

ผู้ฟัง มี

ส. รู้ว่ามี นี่ถูก เพราะถ้าไม่รู้ก็คิดว่า เราไม่ต้องอบรมเจริญปัญญาอะไร แต่ถ้ารู้ว่ามี เราจึงรู้ว่า สิ่งที่เรารู้ตรงกันข้ามกับการตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาค เพราะพระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา แต่เมื่อเราเห็นว่าเป็นอัตตาก็ต้องไกลกันลิบ จนกว่าปัญญาจะค่อย ๆ อบรมเจริญ และค่อย ๆ รู้ตามที่ละเอียดทีละน้อย เริ่มจากการฟัง แต่อย่างน้อยที่สุดก็เข้าใจความหมายของอรรถสัญญาถูกต้องแล้วว่า มีอรรถสัญญาเต็ม ไม่ว่าจะทางตาที่เห็น ทางหูที่ได้ยิน ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพียบหนักมาก เวลาฟังนิดหนึ่ง เข้าใจหน่อยหนึ่ง เหมือนกับว่าคลายไปนิดเดียว แต่ของหนักของเพียบยังเต็มที่ เหมือนคนไขหนักกำลังรอกการเยียวยา แต่ยานี้หนัก ๆ ได้ที ทีละหยดสองหยด ข้อสำคัญที่สุด คือ คนที่เป็นไขหนัก ไม่รู้ว่าตนกำลังเป็นไขหนัก

ถ. นิमित กับอนุพยัญชนะ เหมือนกันไหม

ส. นิमितหมายความว่ารูปร่างสัญญาณใหญ่ ๆ อนุพยัญชนะหมายความว่าถึงส่วนละเอียด อย่างคนก็มีตา ๒ ข้าง มีหู ๒ มีปาก มีจมูก มีแขน นี่คือนิमित รูปร่างสัญญาณ แต่ส่วนละเอียดของแต่ละคนไม่เหมือนกันเลย แม้แต่ตาที่ไม่เหมือน แวตาก็ไม่เหมือน นี่คือนิमितส่วนละเอียด อนุพยัญชนะ

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. ทุกอย่าง ที่ขณะนั้นไม่ใช่ลักษณะของสภาพธรรม แต่เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด นั่นคือ อรรถสัญญา

ถ. คำว่า สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่กล่าวนี้ หมายถึงทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ส. รวมหมดทุกอย่าง

ถ. คำว่า เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด หมายความว่า เป็นอัตตสัญญา

ส. เพราะฉะนั้น ธรรมบางที่สั้น แต่คลุมหมด ถ้าเราเข้าใจหรือเราพิจารณา อย่างคำว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา จะทิ้งอันไหนไม่ได้เลย ถ้าเราเข้าใจจริง ๆ และ พยายามที่จะเข้าใจให้ชัด

เห็นเป็นอนัตตาใหม่ เป็น เสียงเป็นอนัตตาใหม่ เป็น ทุกอย่าง เมื่อกล่าวว่า ธรรมทั้งหลาย คือ เว้นไม่ได้เลย ไม่ว่าจะถามอะไรขึ้นมาต้องเป็นอนัตตาทั้งนั้น อากาศเป็นอนัตตาใหม่ ก็ต้องเป็น นิพพานเป็นอนัตตาใหม่ ก็ต้องเป็น คือ ทุกอย่าง หมดต้องเป็นอนัตตา เพียงแต่เราจะเข้าใจความหมายของอนัตตาอย่างไร ใช่มั้ย อย่างความรู้สึกดีใจ ทำไมว่าเป็นอนัตตา

ใครสร้างความรู้สึกได้ แต่ความรู้สึกเกิดเองโดยเหตุปัจจัยจนชิน จนกระทั่ง เหมือนกับว่าเราสามารถทำให้เกิดความรู้สึกดีใจได้ มีความเป็นตัวตนว่าเราทำได้ คือ เมื่อไรเราเห็นสิ่งที่เราพอใจ หรือได้สิ่งที่เราพอใจ เมื่อนั้นเราจะรู้สึกดีใจ คล้าย ๆ กับว่า เราทำให้ความรู้สึกดีใจเกิดขึ้น แต่แท้ที่จริงความรู้สึกไม่มีใครสร้างได้เลย เป็นสภาพที่ เกิดพร้อมกับจิต ถ้าจิตไม่เกิด ความรู้สึกก็เกิดไม่ได้ ที่ไหนที่มีจิตเกิด ที่นั่นมีความรู้สึก เกิดพร้อมกับจิต เพราะฉะนั้น ไม่มีใครสร้างความรู้สึกขึ้นมาได้ ความโกรธก็ไม่มีใคร สร้างได้ ความโลภก็ไม่มีใครสร้างได้ ความสุข ความทุกข์ ทุกอย่าง ไม่มีใครสร้างได้ เป็นสภาพธรรมซึ่งเกิดตามเหตุตามปัจจัยจริง ๆ

นี่คือความหมายของอนัตตา

ใครจะห้ามสิ่งที่กระทบกันไม่ให้เกิดเสียงได้ แต่เมื่อตั้งใจทำให้เสียงหนึ่งเสียงใด เกิดโดยเอาของมากระทบกัน ก็คิดว่าเราทำให้เสียงเกิดได้ ลืมความเป็นอนัตตา และ ชีวิตของแต่ละคนก็เป็นอนัตตาจริง ๆ แล้วแต่เหตุปัจจัย อย่างที่คุณหมอเหยียบหนาม ก็เป็นอนัตตา ทำไมคนอื่นไม่เหยียบ

ผู้ฟัง เพราะเดินเท้าเปล่า

ส. และก็มีเหตุปัจจัยให้เกิดขึ้น เวทนาความรู้สึกก็ต้องเกิดตามเหตุปัจจัย

ถ. ทุกสิ่งทุกอย่างบังคับบัญชาไม่ได้ เกิดเพราะเหตุปัจจัย

ส. แน่นนอน รวมถึงนิพพานซึ่งเป็นธรรมที่ไม่เกิดก็เป็นอนัตตา ทุกอย่างไม่มีอะไรเหลือเลย เพราะถ้ามี ต้องมีตัวตนขึ้นมาทันทีใช่ไหม ซึ่งตัวตนก็ไม่มี แต่ความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยว่า เป็นตัวตน

เพราะฉะนั้น ถ้าเห็นว่าเป็นอัตตา ผิดแน่ แต่กว่าจะรู้ว่าเรามีความเห็นผิดก็ต้องฟังพระธรรม จึงจะรู้ว่า เรามีอัสสัณฺญา ประโยชน์ของการรู้ว่าเป็นอนัตตา ดีไหม ดี

ผู้ฟัง ดิฉันได้รับอยู่ตลอดเวลา แต่ไม่ทราบว่าเป็นเรียกว่า อนัตตา

ส. อนัตตามีประโยชน์แล้ว ใช่ไหม และอนิจจัง มีประโยชน์ไหม ความไม่เที่ยงมีประโยชน์ไหม ถ้าเป็นของจริงแล้วมีประโยชน์ทั้งนั้น เพราะทำให้เรารู้ว่า สภาพธรรมแท้ ๆ เป็นอย่างนี้

ถ. สมมติว่า เราจัดโปรแกรมไว้ เหมือนกับที่เราจะไว้ให้เป็นอย่างนั้น

ส. นี่เป็นปัญหาที่มีคนถามมากกว่า ดีไหม หรือว่าเราจำเป็นต้องทำอย่างนั้นไหม ถ้าไม่ทำจะได้อะไร ใช่ไหม ในการกระทำการต่าง ๆ ที่จะทำ เป็นชีวิตธรรมดาประจำวัน คือ ความคิดนึก แต่ถ้าเราพิจารณาจริง ๆ เราจะทำเป็นอย่างไรที่เราจะหรือเปล่า ถ้าเป็นไปตามที่กะ เราก็เชื่อมั่นว่าเป็นตามที่เรากะใช่ไหม แต่เมื่อไม่เป็นเราก็คิดว่า นั่นเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย

ถ. การที่กะอะไร ๆ ไว้ก่อน ทางธรรมเรียกว่าอะไร

ส. คิดนึก

ถ. ความคิดนึกทั้งหมดเลย

ส. เหมือนที่คุณศุกลถามว่า ฟุ้งนี่จะเป็นอย่างไร เราจะคิดถึงพระพุทธคุณ หรือว่าจะอย่างไรเวลาที่เราไปนมัสการสถานที่ประสูติ ก็บอกได้แต่เพียงว่า ขณะนี้กำลังคิดเป็นปัจจุบัน แต่เมื่อถึงที่นั่นจริง ๆ ใครจะคิดอะไร ยับยั้งไม่ได้เลย

ถ. เหมือนกับเราจัดโปรแกรมไว้ แต่จะเป็นไปหรือไม่เป็นไป ก็ตามแต่เหตุการณ์

สุ. เพราะฉะนั้น ง่ายที่สุด คือ ไม่ว่าจะคิดอะไร สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมในขณะที่กำลังปรากฏอย่างนั้น ไม่ต้องตระเตรียมอะไรเลยว่า จะระลึกทางตา หรือทางหู หรือว่าจะคิดถึงอะไร เพราะว่าสภาพของสติ คือ ระลึกลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ จึงจะรู้ความจริงว่า เกินกว่าที่จะคิดหวังว่าจะคิดอะไร

และทุกคน เป็นความจริงใช่ไหม เวลาที่นมัสการแต่ละแห่ง ไม่ใช่เราจะระลึกถึงพระพุทธคุณได้ตลอดไป เดียวคิดอย่างอื่นแล้ว เพราะฉะนั้น สติปัญญาจึงระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเท่านั้น จะพยายามคิดล่วงหน้าว่าจะระลึกถึงพระพุทธคุณ ก็อาจจะไม่ได้ระลึกถึงก็ได้ นี่คือ อนัตตา อนิจจัง

เมื่อที่เราพูดถึงประโยชน์ของการรู้เรื่องอนัตตา และประโยชน์ของการรู้เรื่องอนิจจัง ต่อไปประโยชน์ของการรู้ทุกข์ จะดีไหม

ผู้ฟัง ... (ได้ยินไม่ชัด)

สุ. ทุกขนี้ไม่กลัวหรือ หรือว่าไม่กลัวทุกข์ชนิดไหน ทุกขมีหลายอย่าง ทุกขที่อยากจะเป็นทุกข์ชนิดไหน

ผู้ฟัง ไม่มีใครอยากพบหรือ

ผู้ฟัง ไม่กลัวทุกข์ที่ยังไม่เกิด พบก็ดี

สุ. ทุกข์อะไรที่พบก็ดี

ผู้ฟัง เตรียมรับไว้ ถ้าพบ เราสู้ เราระลึกรู้ในขณะนั้น ก็ทำให้ทุกข์เบาบางลง

ผู้ฟัง ท่านอาจารย์ถามว่า ไม่กลัวทุกข์หรือ หมายความว่า ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดก็ตามไม่กลัวหรือ ทำนองนั้นใช่ไหม

ผู้ฟัง ฟังอาจารย์แล้วไม่ค่อยจะกลัว เบาบางไป

ผู้ฟัง ไม่ใช่ไม่กลัวเสียเลย หลอกตัวเองอยู่บ้าง มีแวบ ๆ บ้าง แต่นึกแล้วก็ว่าไม่มีอะไร นอกจากเราหลอกตัวเราเอง

ผู้ฟัง กลัวความหมายนี้ คนละอย่างกับที่ท่านอาจารย์ถาม คนละกลัวแล้ว

ผู้ฟัง จากคำถามของคุณหมอน้อยที่พระวิหารเชตวันเมื่อวานนี้ที่บอกว่า การเจริญทางธรรมมักจะสวนทางกับความเจริญทางโลก หมายความว่า บางครั้งคิดจะขยับขยายกิจการให้ใหญ่โตกว้างขวาง แต่เมื่อคิดว่า เราจะทำไปเพื่ออะไร นึกถึงเรื่องการศึกษารธรรม ทำให้ความคิดที่อยากขยายให้ใหญ่โตหมดไป ทำให้เข้าใจว่าเมื่อศึกษารธรรมแล้วทำให้ความหวังในความเจริญก้าวหน้าทางโลกนั้นน้อยไป ผมคิดว่าในขณะนั้นอาจจะไม่ใช่ธรรม แต่ถ้าจะพูดถึงธรรม คงเป็นธรรมฝ่ายอกุศลมากกว่า เพราะถ้าเป็นกุศลแล้วต้องดี

ส. คุณหมอน้อยหมายความว่า เวลาที่โลภะของคุณหมอน้อยลง ก็ไม่ไปคิดเรื่องการทำงาน

คุณหมอน้อย ที่ผมถามนั้น เพราะผมมีเพื่อนอยู่คนหนึ่งเป็นนายธนาคาร เขาสนใจธรรมมาก ค่อยแต่เรื่องธรรมทั้งนั้น ในที่สุดเขาไม่รู้จะไปคุยกับใคร ไปคุยกับคนไหน ก็ไม่มีใครอยากคุยด้วย ในที่สุดเขาก็มาคุยกับผม คุยแล้วเข้ากันดี รู้สึกว่าสังคมของเขาแคบเข้า นี่เป็นจุดที่ผมถาม เขาก็คุยกับผมเรื่องความมีตัวตน ไม่มีตัวตน คุยไปคุยมา ก็มีคนบอกว่า ที่เราคุยกันอย่างนี้ใคร ๆ เขานึกว่าเราบ้า นี่ผมใช้ศัพท์อย่างที่เขาคุยกับผม เขาก็ว่า ถ้าจะจริงนะ คนอื่นเขาไม่คุยกันอย่างนี้ สังคมของเราพูดอย่างหนึ่ง ของคนอื่นเขาพูดอีกอย่างหนึ่ง ปัญหาอย่างนี้ผมจึงมาเรียนถาม หมายความว่า ทางโลกกับทางธรรม บางครั้งไปด้วยกันยาก บางทีเรา พวกธรรมก็ต้องคุยกันกับพวกธรรมด้วยกัน พวกทางโลกก็คุยกับพวกทางโลกด้วยกัน จึงจะเข้ากันได้เหมาะสม จุดนี้ที่ผมคิดถึงเพื่อนของผม ส่วนผมไม่มีอะไร

ผู้ฟัง คุยกันในหมู่นี้ ก็ไม่เป็นไร

ส. แต่ดิฉันคิดว่า เราจะไม่คุยเรื่องนี้กับคนที่เขาไม่สนใจ ไม่ใช่ว่าไปงานสนุกสนาน เราจะคุยเรื่องที่เรากำลังคุยกันอย่างเดียวกันนี้ ต้องดูว่าใครสนใจหรือไม่สนใจ

ผู้ฟัง ถ้าเขาสนใจ

ส. ก็ต้องเลือกโอกาสที่จะคุยด้วย

ผู้ฟัง เพื่อนทางโลกก็เอาไว้พวกหนึ่ง เพื่อนทางธรรมก็เอาไว้อีกพวกหนึ่ง

สุ. ถูก ถ้าเราทำตัวอย่างนั้นได้ เราก็เป็นผู้มีธรรมในขณะที่เราอยู่ในโลก
หมายความว่าเรารู้กาลเทศะและบุคคล

ผู้ฟัง เราทำได้ ไม่แปลก ไม่เป็นไร

คุณหมอ เพื่อนผมเขามีสภาพอย่างนี้ สำหรับผมมันยังไปเฮฮาได้

สุ. แต่ดิฉันคิดว่า ทุกคนเป็นตัวเอง ยามที่เราต้องการธรรม เราก็มาอย่างนี้
ยามที่เราต้องการเพื่อนสนุกสนาน ก็ไปอีกอย่างหนึ่งได้

ผู้ฟัง ลินก็เป็นอย่างนั้นเหมือนกัน เพื่อนลินมาก แต่ลินก็ไม่ทิ้งอาจารย์
ถึงเวลาธรรม เราก็ไปธรรม เราก็ไปเรียน เวลาไปกับเพื่อนก็ไป

คุณหมอ อาชีพของเขาตื่นเช้ามามีแต่จะไปทวงเงิน แต่อาชีพหมอเป็น
กุศล ของเขาเป็นอกุศล เขาเอามาเทียบกัน เขาว่าอาชีพของผมน่าดี ใจเป็นกุศล

สุ. แต่ใครก็หนีอกุศลไม่พ้น นอกจากจะพ้นด้วยความเป็นพระอรหันต์บุคคล
ก็พ้นอกุศลไปเป็นขั้น ๆ แต่ถ้ายังไม่ใช่พระอรหันต์ก็ยังไม่พ้น ทุกคนมีอิสระ
ในเรื่องของความเชื่อ ความคิด

ผู้ฟัง เมื่อก่อนเคยไปด้วยกันกับครอบครัว สนุกสนานด้วยกัน แต่เมื่อเราเรียน
ธรรมแล้ว แทนที่จะสนุกสนาน เขาหัวเราะ เราก็เฉย เขาเศร้าโศก เราก็เฉย เขาบอก
ว่า เราเปลี่ยนไป เราก็บอกว่า เราไม่ได้เปลี่ยน ก็ไปร่วมด้วยทุกครั้ง จะไปทานอาหาร
จะไปฟังเพลง จะไปดูภาพยนตร์ แต่เขาก็บอกว่า เราเปลี่ยน

สุ. แต่ก็เปลี่ยนดีขึ้น ไซ้ไหม

ผู้ฟัง ผมก็เจริญสติ ความรู้สึกของผม ผมก็ว่าผมดีขึ้น แต่เขาว่าผมเปลี่ยนไป
ชอบกล ๆ อยู่

ผู้ฟัง ลินก็เป็นตัวของลินอยู่ ไม่เห็นมีใครว่าลินเปลี่ยนเลย

ผู้ฟัง คือ เราเคยดูรายการสนุก ๆ เราก็ไม่ดู เขาก็เลยที่เรา เดียวนี้ทีวีก็ไม่ดู
เขากังวลกันมาก

สุ. แต่ดิฉันว่าดี เป็นคำชมทางอ้อม พังธรรม และมุ่งที่จะรู้จักตัวเอง
อบรมเจริญปัญญาเพื่อจะละกิเลส เป็นผู้ตรงยิ่งขึ้นต่อตัวเองและต่อคนอื่น มิฉะนั้น
บางคนมักจะหลอกตัวเอง อะไร ๆ ก็แก้ตัวให้ตัวเอง

ผู้ฟัง พยายามทำให้เห็นว่าตัวเองถูกให้ได้

ผู้ฟัง เราต้องรู้ตัวว่า เราผิด

สุ. แต่ดิฉันคิดว่า ในขณะนั้นหิริเกิดขึ้น ความละเอียดต่อการที่จะคิดว่า
เราต้องถูก ใช่ไหม

กระทบสัมผัสทุกสิ่งทุกอย่าง แต่เวลาที่สติเกิด สิ่งที่กำลังปรากฏจะเป็นเพียง
สภาพปรมาัตถธรรม คือ ถ้าเป็นแข็ง เราจะต้องศึกษาจนรู้ลักษณะของแข็งซึ่งต่างกับ
สภาพที่กำลังรู้แข็ง เพื่อที่จะเอาความเป็นเราออกจากทั้ง ๒ อย่าง ถ้าเรารู้เพียงแข็ง
ยังมีตัวเราที่กำลังรู้ว่าแข็ง ใช่ไหม ก็ยังเป็นตัวตนอยู่ และตัวตนที่รู้แข็งนี้ออกยากมาก
เพราะว่าลักษณะของสภาพรู้ ชาติรู้ เป็นเพียงอาการรู้ ซึ่งไม่มีรูปใด ๆ มาเจือปนทั้งสิ้น
แต่ติดกับรูป ใช่ไหม คือ เมื่อแข็งปรากฏ มีสภาพรู้แข็งติดกับแข็ง ไม่ติดกับอย่างอื่น
ในขณะนั้น

ในขณะที่เสียงปรากฏ มีสภาพที่รู้เสียง จะว่าติดกับเสียงก็ได้ เพราะว่าใน
ขณะนั้น ชาติรู้ อาการรู้ กำลังรู้เสียง ไม่มีอย่างอื่นมาคั่นกลางระหว่างชาติรู้เสียง
กับเสียง เพียงแต่ว่าลักษณะต่างกัน คือ เสียงปรากฏ แต่ลักษณะรู้ ไม่มีอะไรที่จะ
เป็นรูปร่างให้ปรากฏ เพราะเป็นแต่เพียงอาการรู้เสียง

เหมือนกับกำลังเห็น เกิดมาก็มีเห็น มีอาการรู้ มีสภาพรู้ กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏ
ก็แยกไม่ออกอีก เพราะสิ่งที่ปรากฏเราบอกได้ว่าเป็นอะไรเพราะมีสณฐานปรากฏ แต่
สภาพรู้ ที่กำลังรู้สณฐานด้วย รู้ส่วนละเอียดด้วย รู้ทุกสิ่งทุกอย่างด้วย ยากที่จะ
ปรากฏให้รู้ว่าเป็นเพียงชาติรู้ อาการรู้ ซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ

รู้เสียง ก็ไม่ใช่ขณะที่รู้แข็ง เพราะฉะนั้น ต้องอาศัยสติจริง ๆ ที่จะค่อย ๆ
ระลึกไป ซึ่งในขณะที่กำลังระลึก ศึกษา สังเกตลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏจะไม่มี
ผีแทรกเข้ามาเลย

ผู้ฟัง ใช่ แต่สติไม่ได้เกิดติดต่อกัน ถ้าเกิดติดต่อกันก็ไม่มีผีเข้ามาแทรก

ส. นั่นก็เป็นลักษณะของจริง ที่สติจะต้องระลึกรู้ทั่ว แม้แต่ในขณะนั้น ถ้าสติระลึกรู้ ผีก็เข้ามาไม่ได้อีกเหมือนกัน

นี่คือเห็น กำลังสว่างๆ อย่างนี้ สมมติว่า ผีเดินเข้ามา ก็เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ถ้ารู้อย่างนี้จริง ๆ เราอาจจะไม่กลัว ไม่ตกใจ อาจจะคุย อาจจะถามก็ได้

ผู้ฟัง ขอให้สว่าง ไม่กลัว อยู่คนเดียวได้

ส. อยู่คนเดียวได้ถ้าสว่าง แต่เรายังไม่ได้เจริญสติที่จะรู้ว่า ขณะนั้นเป็นเพียงความคิด เพราะฉะนั้น ถ้าสติเจริญ ผีจะไม่มีทางแทรกเข้ามาเลย เราอาจจะฝันร้าย เราอาจจะตกใจ เราอาจจะกลัว แต่แม้ในขณะนั้นถ้าสติจะเกิด ก็ยังเกิดได้ ถ้าสติไม่เกิด ตื่น โดยมากคนฝันร้ายก็จะตื่น หลังจากตื่นแล้วสติก็ยังเกิดได้ เพราะฉะนั้น ผีจะไม่มีทางเข้ามา ถ้าเจริญสติปัฏฐาน

ถ. ถ้าเขามาให้เห็น

ส. ก็เป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา

๑๒๓๘

สนทนาธรรม ณ สถานที่ประสูติ สวณลุมพินี ประเทศเนปาล

วันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๒๖

ถ. สวดมนต์กับการเจริญสติ อย่างไหนจะดีกว่ากัน

สุ. ดีทั้ง ๒ แล้วแต่ว่าอย่างไหนจะเกิด เลือกลำบากไม่ได้ เพราะในขณะที่สวดมนต์ สติปัฏฐานก็เกิดได้ ไม่ใช่ว่าต้องแยกกัน

ถ. ผมสงสัยคำตอบเมื่อคืนนี้ที่ว่า เมื่อตาเห็นรูป หรือสัมผัสแข็งหรืออ่อน เมื่อระลึกอย่างนี้ ทำให้ไม่มีอารมณ์อื่นเกิดขึ้นตามมาอีก ใช่ไหม

สุ. จิตเกิดดับเร็วมาก ไม่ใช่เราจะไปยับยั้งว่า หลังจากทีสติระลึกชนิดหนึ่งดับไปแล้ว อย่างอื่นจะเกิดต่อไม่ได้ เช่น ในขณะที่ สติอาจจะระลึกที่แข็งชนิดเดียวต่อจากนั้นอย่างอื่นก็เกิดได้ ตาก็เห็น หูก็ได้ยินเสียงได้

และสติเองเมื่อเกิดแล้วก็ดับ เพราะฉะนั้น แล้วแต่ว่าจะไรจะเกิดต่อ สติก็ระลึกได้ต่อ หรือไม่ระลึกก็ได้ เป็นปัจจัยตั้ง เมื่อเจริญสติปัฏฐานจะทราบว่า บุคคลอื่นไม่สามารถรู้ได้เลยว่า สติของใครกำลังระลึกที่ไหน ระลึกละเอียด ๆ หรือระลึกชนิดเดียวและไม่ระลึกอีก หรือว่ายังติดตามระลึกต่อจากทางตา ไปถึงทางหู ไปถึงทางใจ

ถ. ผมหมายความว่า ถ้าตาเห็นแต่เพียงรูป หูได้ยินแต่เสียง สัมผัสสัมผัสแต่อ่อนแข็ง ต่อไปเวทนาหรือตัณหาจะไม่เกิด ใช่ไหม

สุ. เกิดได้ ทุกอย่างเกิดดับเร็วมาก ใครบ้างที่เวทนามกับตัณหาไม่เกิด พระอรหันต์เท่านั้นที่ดับกิเลสหมด แต่เวทนามก็ยังต้องเกิดตามเหตุตามปัจจัย ให้ทราบว่า สังขารธรรมทั้งหมดขณะนี้เกิดดับเร็วที่สุด ยับยั้งไม่ได้ แต่ละขณะเกิดขึ้นเป็นไปตามเหตุปัจจัยจริง ๆ จะมาคิดว่า เมื่ออันนี้เกิดแล้ว อันนั้นจะไม่เกิด ไม่มีใครสามารถรู้เหตุปัจจัยที่ทำให้สภาพธรรมขณะอื่นเกิดต่อได้ ที่จะบอกว่าเมื่ออันนี้เกิดแล้วอันอื่นจะไม่เกิด เว้นเสียแต่ผู้ที่เป็นพระอรหันต์แล้ว กิเลสทั้งหลายไม่เกิด

ถ. วิปัสสนาญาณที่ ๑ คือ นามรูปปริจเฉทญาณ มีสภาพธรรมอย่างไร

ส. สภาพธรรมที่กำลังปรากฏเดี๋ยวนี้ ปรากฏทางมโนทวารสืบต่อกัน จึงปรากฏลักษณะที่แยกขาดจากกันของนามธรรมและรูปธรรม แต่ไม่จำเป็นต้องไปนึกถึงข้างหน้าว่า นามรูปปริจเฉทญาณเป็นอย่างไร ขณะที่สติกำลังระลึกลักษณะนี้ มีความรู้ในลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมบ้างหรือยัง นี่เป็นสิ่งที่สำคัญกว่า และทำอย่างไรที่จะนุ่มไป หรือพิจารณาอย่างไร ที่จะให้รู้ในธาตุรู้ อาการรู้ ซึ่งแยกขาดจากรูปธรรม เพราะว่าไม่ใช่ลักษณะของรูป

นามรูปปริจเฉทญาณ จะเกิดได้ต่อเมื่อมีการระลึกลักษณะ และมีความรู้ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมเพิ่มขึ้น ๆ จนกว่าลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมสามารถจะปรากฏทางมโนทวารสืบต่อกันที่ละลักษณะ

ถ. ตามความเป็นจริงขณะนี้ สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ถ้าไม่ใช่เป็นอัตตสังขยา จะมีนามมีรูปเกิดสืบต่อกันโดยตลอดเวลาอย่างนั้น ใช่ไหม

ส. ขณะนี้ไม่มีใครยับยั้งการเกิดดับสืบต่อกันอย่างรวดเร็วของนามธรรมและรูปธรรมได้ แต่เพราะสติไม่ระลึกลักษณะ จึงไม่รู้ว่าลักษณะของนามธรรมอย่างหนึ่งเกิดแล้ว และดับไป ลักษณะของนามธรรมอีกอย่างหนึ่งจึงเกิดสืบต่อกัน หรือแม้ว่าสติจะระลึกลักษณะแล้ว แต่ปัญญายังไม่รู้ชัด ก็ไม่สามารถรู้ได้ว่า สภาพที่เกิดขึ้นนั้นไม่ใช่ตัวตน เพราะว่าไม่เห็นการดับไป ไม่เห็นการเกิดขึ้น มีแต่สิ่งที่ปรากฏต่อ ๆ กันไปอยู่เรื่อย ๆ อย่างความรู้สึกลักษณะเกิด ใครระลึกลักษณะได้

เมื่อยังไม่ได้อบรมปัญญาที่จะระลึกรู้ลักษณะที่เป็นนามธรรมหรือรูปธรรม จึงไม่ประจักษ์ในขณะที่กำลังเกิด แต่ประจักษ์ในขณะที่ปรากฏแล้ว คือ เกิดแล้วยังไม่ดับ เพราะฉะนั้น ก็ไม่ประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปจนกว่าปัญญาจะเจริญขึ้น

เมื่อไม่ประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไป อัตตสังขยา คือ ความจำว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็ต้องมี สภาพธรรมดับไปก็ไม่รู้ เกิดขึ้นก็ไม่รู้ มีแต่การปรากฏของสภาพธรรมต่อ ๆ กัน จึงทำให้เห็นว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดอยู่เรื่อย ๆ

ถ. ความคิดนึก ธรรมารมณ์ที่เป็นอัตตสังขยานั้นเป็นอย่างไร

ส. อัมมารมณ คือ สภาพธรรมทุกอย่างที่สามารถรู้ได้เฉพาะทางใจเท่านั้น ทุกอย่างที่ได้ฟัง ลืมไม่ได้ ต้องเข้าใจจริง ๆ และไม่สับสนอีก เช่น ได้ยินว่า อัมมารมณหมายถึงสิ่งที่สามารถรู้ได้ทางใจ คำนี้จะสอดคล้องกันหมดทั้ง ๓ ปีฏก แต่ รูปารมณสามารถรู้ได้ทั้งทางตาและทางใจ เพราะฉะนั้น จิตที่เกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางใจ รู้ได้ทุกอารมณ์ รูปารมณก็รู้ได้ สัททารมณก็รู้ได้ สี เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ รู้ได้หมด รวมทั้งสามารถรู้อัมมารมณได้ด้วย

ถ. สมมติว่า เราโกรธ หรือโลภ เราคิดโลก

ส. ขณะนั้นอะไรเป็นอัมมารมณ

ถ. ความคิดโลก ความต้องการ

ส. ความต้องการนี้เป็นอะไร อย่าลืม ถ้ามย้อนกลับไปที่เคย ความต้องการเป็นอะไร เป็นโลภะ โลภะเป็นอะไร เป็นจิต เจตสิก จิตเจตสิกเป็นอะไร เป็นนามธรรม นามธรรมเป็นอะไร เป็นสภาพธรรม สภาพธรรมเป็นอะไร เป็นสภาพรู้ สภาพรู้เป็นอะไร ต้องถามไปจนถึงที่สุด เพื่อจะได้ไม่ลืมเรื่องเดิมที่พูดกันไว้เมื่อคืนนี้ และทุก ๆ ครั้งด้วย

ถ. เป็นอัตตสัญญา

ส. เป็นอนัตตา ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ต้องตามไปจนกระทั่งถึงว่า โลภะเป็นอนัตตา แต่ขณะนั้นไม่ได้รู้ว่าเป็นอนัตตา จะว่าเป็นอะไรต่ออะไร ก็แล้วแต่จะคิดชื่อขึ้นมา แต่ในขณะนั้นไม่ได้รู้ลักษณะของโลภะซึ่งเป็นอนัตตา เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นชื่อว่ามีโลภะเป็นอัมมารมณได้ไหม หรือขณะที่กำลังคิด จิตที่คิดมีบัญญัติ เป็นอัมมารมณใช่ไหม เพราะไม่มีใครเห็นบัญญัติ ไม่มีใครได้ยินเสียงบัญญัติ เสียงไม่ใช่บัญญัติ แต่บัญญัติเป็นความหมายของเสียง

ถ. ผมคิดว่าจะสอดคล้องกับสัมผัส สมมติว่า ผมสัมผัสแก้ว แก้วก็เป็น อัตตสัญญา

ส. อย่าใช้คำภาษาบาลีได้ไหม เพราะอาจจะเป็นเครื่องกั้นคนอื่นซึ่งยังไม่เข้าใจ หรือยังไม่รู้ว่าอรรถสัจจะคืออะไร หรืออาจจะลืมไป เพราะฉะนั้น ก็เพียงกล่าวว่า รู้ว่าเป็นแก้ว ขณะทีกรู้ว่าเป็นแก้ว

ถ. ที่แรกสัมผัส เป็นแข็ง และรู้ว่าเป็นแก้ว นี่คือทางสัมผัส แต่ทางอัมมมรรณ เราจะโยนิโสการแบบเดียวกันได้ไหม

ส. โยนิโส ไม่มีใครโยนิโสได้ แต่อาศัยการฟัง ขณะนี้จิตและเจตสิกกำลังทำงาน จิตของแต่ละคนเกิดขึ้นทำกิจ และเจตสิกที่เกิดกับจิตก็ทำกิจของเจตสิกนั้น ๆ เพราะฉะนั้น ถ้าสติซึ่งเป็นโสภณธรรมเกิดในขณะที่ฟัง มนสิการเขาก็ทำกิจพิจารณาของเขาเอง เป็นโยนิโสมนสิการ ไม่ใช่มีเราจะไปทำโยนิโส ขอให้บอกมาว่าโยนิโสทำอย่างไร ไม่ใช่อย่างนั้น แต่ขณะนี้จิตและเจตสิกกำลังเกิดขึ้นทำกิจการงานของจิตและเจตสิกนั้น ๆ แล้วแต่ว่าขณะนั้นจะมีมนสิการขั้นไหน จะมีปัญญาที่สะสมมาขั้นไหน จะพิจารณาเข้าใจได้ขั้นไหน เป็นเรื่องของความเข้าใจทั้งหมด ไม่ใช่เรื่องจะทำโยนิโส

ถ. หมายความว่า ความเข้าใจจะเป็นแบบสัมผัสหรือเปล่า สมมติว่าสัมผัสแก้วกับแข็ง อรรถสัจจะ เป็นแก้ว แต่สัมผัสจริง ๆ เป็นแข็ง ส่วนทางคิดนึกอรรถสัจจะคือเป็นเรื่องราว

ส. เป็นแก้ว ใช่ไหม เพราะฉะนั้น ถ้าสติจะระลึกในขณะที่นั้น คือ รู้ว่าขณะที่คิด ขณะที่จำนั้น ไม่ใช่เรา เป็นสภาพจำ เป็นสภาพคิด ทุกคนคิดทุกวัน แม้แต่ในขณะที่ ถ้าสติระลึก ต้องเป็นโสภณธรรม เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ เพราะเมื่อระลึกแล้วจะต้องสังเกตหรือเริ่มรู้ว่า ขณะคิดเป็นของจริง เป็นนามธรรม เป็นจิตที่กำลังคิดคำ ตัวตนจึงจะออกไปได้ เพราะรู้ว่าขณะนั้นจิตเกิดขึ้นคิดคำเป็นคำ ๆ จิตในขณะนั้นไม่ได้เกิดขึ้นได้ยิน จิตในขณะนั้นไม่ได้เกิดขึ้นเห็น จิตในขณะนั้นไม่ได้เกิดขึ้นรู้สิ่งที่แข็ง แต่จิตในขณะนั้นกำลังคิด แล้วแต่ว่าจะคิดคำอะไร เช่น คิดคำว่า เน. คิดได้ไหม ได้ ขณะที่มีความว่า เน. หมายความว่าจิตกำลังคิดคำว่า เน. ไม่ใช่เราจะต้องรู้ว่า ขณะที่คิดเป็นสภาพของจิตที่เกิดขึ้นคิดคำ เพราะฉะนั้น เรื่องยาวมาก

ขณะที่สติไม่เกิดก็ไม่ว่าจิตจะต้องคิดที่ละคำ ถ้าจิตไม่คิดคำที่ ๑ คำที่ ๒ จิตก็คิดต่อไปไม่ได้ คำที่ ๓ จิตก็คิดต่อไปไม่ได้ เรื่องก็เกิดขึ้นไม่ได้ แต่เพราะจิตเกิดดับอย่างเร็วมาก ซึ่งจิตก็คิดคำว่า อย่าง คิดคำว่า เร็ว คิดคำว่า มาก

เพราะฉะนั้น ในขณะที่คิด ไม่ว่าจะคิดเรื่องอะไรทั้งหมด สติปัฏฐานเกิดเพื่อที่จะระลึก และรู้ว่าขณะนั้นไม่ใช่เราคิด แต่เป็นจิตที่กำลังคิดที่ละคำ

สนทนาธรรมที่โรงแรมกุสินารา ใกล้สถานที่ปรินิพพาน

วันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๒๖

ถ. เวลาเข้าไปในตลาด เห็นหลาย ๆ อย่าง มีทั้งมะเขือ พริก อะไรต่าง ๆ เราไม่ใส่ใจในมะเขือเทศ หรือในอะไร ๆ แต่ใส่ใจในพริก ทั้ง ๆ ที่อย่างอื่นก็เห็นจะเรียกว่าโมหะ ได้ไหม

ส. ไม่ได้ เพราะขณะที่ใส่ใจ ในขณะนั้นเป็นอีกขณะหนึ่งซึ่งกำลังมีโลภะ ถ้าขณะนั้นไม่ใช่โทมนัสเวทนา แต่วันหนึ่ง ๆ บางทีเราก็เผลอ นั่นคือลักษณะของโมหะ

ถ. ถ้าอย่างนั้น วันหนึ่ง ๆ ก็มีแต่โมหะทั้งนั้น

ส. ก็แล้วแต่ โลภะก็มี โทสะก็มี เรื่องสติปัฏฐานเป็นเรื่องรู้ทั้งหมด จะไม่เหมือนการศึกษาตามตำราและรู้จักชื่อทุกอย่าง อกุศลจิตมี ๑๒ ดวง ก็บอกได้ นั่นคือการศึกษา ทุกคนมีความเก่งเสมอกันโดยการศึกษาปริยัติ สามารถจะบอกได้ว่า จิตแต่ละประเภทเป็นอย่างไร แต่การเจริญสติปัฏฐาน เป็นการรู้สภาพลักษณะของสิ่งที่ปรากฏจริง ๆ

โลภะไม่ได้อยู่ในหนังสือแล้ว ถ้าขณะใดกำลังมีความสนใจ มีความใส่ใจ มีความต้องการดูมะเขือเทศ ดูส้มเล็กส้มใหญ่ นั่นคือลักษณะของโลภะทั้งหมด เพราะฉะนั้น โลภะไม่ได้อยู่ในหนังสือ เวลาที่สติปัฏฐานเกิด ปัญญาต้องรู้ลักษณะของโลภะซึ่งต่างกับโทสะ ซึ่งต่างกับโมหะ

นั่งเผลอ ๆ ไป ไม่ได้สนใจอะไรเลย ไม่ใช่ว่าขณะนั้นไม่มีกิเลส เมื่อไม่ใช่โลภะ ไม่ใช่โทสะ ก็ต้องเป็นโมหะ

ถ. ง่วงนอนก็เป็นโมหะ ใช่ไหม

ส. ง่วงนอนเป็นโรคหรือโทสะ เพราะถีนมิทธเจตสิกเกิดได้เฉพาะกับจิตที่เป็นสสังขาริก แต่โมหะไม่เป็นสสังขาริก โมหะไม่รู้เลย ไม่ใช่ง่วง

ถ. การเจริญเมตตา คือ วันหนึ่งขณะที่นั่งรถ มีเด็กคนหนึ่งขึ้นรถมาเป็นเด็กสลัม ก็จูงเด็กนั้นมานั่งด้วย ขณะที่จูงมานั่งด้วยรู้ว่าจิตในขณะนั้นไม่ใช่เมตตา รู้สึกว่าเป็นหน้าที่ เด็กไม่มีที่นั่งเราควรเอาเขามานั่งด้วย ต่อมาอีกขณะจิตหนึ่งรู้สึกขยะแขยงขึ้นมา ก็รู้สึกว่าขณะนั้นเป็นโทสะแน่ ๆ สักครูหนึ่งเด็กนั้นไถ่ เมื่อได้ยินเสียงเด็กไถ่ ก็กอดเด็กนั้นเข้ามาอีก เข้าใจว่าเป็นความเมตตา อย่างนี้จะเป็นการตามระลึก รู้สภาพธรรมใหม่

ส. ถูกแล้ว หมายความว่า เริ่มระลึกแล้ว แต่ว่าลักษณะสภาพของปัญญาที่จะรู้ว่าไม่ใช่ตัวตน ยังไม่มี แต่คล้าย ๆ กับจะมีเงาของลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏแต่ละอย่างเพื่อให้พิจารณายิ่งขึ้น ซึ่งจะต้องค่อย ๆ เริ่มไปอย่างนี้

ถ. แต่เริ่มอย่างนี้ถูกแล้วใช่ไหม ตามรู้สภาพของจิต

ส. ใช่ เมื่อกำลังมีสิ่งที่ปรากฏและระลึกได้ ก็ถูก เรื่องผิดสำหรับคนที่เข้าใจสติปัฏฐานยากที่จะมีได้ เว้นเสียแต่จะมีความเป็นตัวตนเล็กแค่นั้น เพราะฉะนั้น ก็มีความจงใจบ้าง มีความต้องการบ้าง มีการพยายามพากเพียรบ้าง ซึ่งในขณะนั้นจะเห็นลักษณะของตัวตนชัด จนกว่าความเป็นตัวตนจะค่อย ๆ คลายออกจากลักษณะของสภาพเหล่านั้น เพราะรู้ว่าลักษณะนั้นก็เป็นนามธรรมแต่ละชนิด

ถ. รู้ว่าสภาพนั้น ก็เป็นจิตที่เกิดขึ้นเมตตา

ส. เป็นลักษณะของเมตตา ไม่ต้องใส่ใจจิต ไม่ต้องใส่ใจอะไรเลย จะเป็นจิตจะเป็นเจตสิก ไม่ต้องสนใจเลย แต่ให้รู้ว่าเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งมีลักษณะอย่างนั้นจริง ๆ กำลังปรากฏ

ถ. ช่วงเวลานิดเดียว ที่นั่งอยู่ในขณะนั้น จิตก็เปลี่ยนไปตั้งหลายอย่าง

ส. ถูกต้อง

ถ. หน้าหนาว เวลารู้สึกที่ไร ก็รู้สึกแต่เย็น ร้อน อ่อน แข็ง อย่างอื่นไม่ค่อยจะรู้สึกในแง่ที่เป็นสภาพธรรม รู้สึกว่า รู้แต่เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ไม่เห็นมีประโยชน์เลย สู้รู้ทางตาไม่ได้ อย่างนี้เรียกว่า มีโหมนัสในอารมณ์ที่ปรากฏหรือเปล่า

ส. ขณะนั้นไม่พอใจ ใช่ไหม

ถ. ทางตาไม่ปรากฏ รู้แต่เย็น ร้อน อ่อน แข็ง

ส. ต้องสังเกตเอง รู้เองว่า ขณะนั้นเป็นความไม่พอใจหรือเปล่า ถ้าเป็นความไม่พอใจ จะใช้คำว่าโทสะก็ได้ ในภาษาบาลี แต่ภาษาธรรมดาก็คือความไม่พอใจ ลักษณะของสภาพธรรมเป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น ไม่ใช่ว่า ใช่ไหมอันนี้ถูกไหมอันนั้น ลักษณะของสภาพธรรมเกิดปรากฏอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น

ถ. แม้เดี๋ยวนี้ก็ยังมีความรู้สึกว่า รู้เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ไม่มีประโยชน์เท่ากับรู้ทางตา หรือรู้ทางหู

ส. ก็ระลึกต่อไป จนกว่าความเข้าใจอย่างอื่นจะเกิดขึ้นอีก

ถ. แต่มีความรู้สึกว่ามีประโยชน์

ส. เวลานี้เป็นอย่างนั้น ก็ระลึกไปว่า ที่กำลังคิดอย่างนี้เป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง และต่อไปก็ดูว่าจะระลึกที่ร้อนที่แข็งอีกหรือเปล่า และจะเห็นประโยชน์ใหม่ว่า ระลึกที่นั่นแล้วเป็นอย่างไร

ถ. ไม่เห็นประโยชน์

ส. ไม่เห็นประโยชน์ ขณะนี้เป็นนามธรรมที่ไม่เห็นประโยชน์ ก็ต้องระลึกในสภาพที่กำลังคิดว่า ไม่เป็นประโยชน์ เรื่องที่จะต้องระลึกนี้ ชั่วชีวิต ทุกขณะจิต คิดอย่างนี้ก็ต้องระลึกแล้วว่า เป็นนามธรรมชนิดหนึ่งที่คิด และก็นหมดไป และจะระลึกที่แข็งอีก และจะคิดว่าไม่มีประโยชน์อีก ก็ต้องเป็นนามธรรมคนละขณะอีก จะให้มาคล้อยตามไปว่าไม่เป็นประโยชน์นั้น เป็นไปไม่ได้

ถ. รู้สึกว่า ทางตาจะมีประโยชน์มากกว่า

ส. คิดอย่างนี้ก็ต้องระลึกว่า เป็นนามธรรมที่คิด เพราะขณะนั้นยังเป็นตัวตน ความเป็นตัวตนนี้ต้องมากและลึก เพราะฉะนั้น จึงต้องเจริญปัญญา รู้ทั่วจริง ๆ

แม้ในขณะที่กำลังคิดอย่างนั้น จนกว่าจะไม่มีตัวตน ไม่ใช่เรื่องอื่นที่ว่าจนกว่าฉันจะ
ทำถูก แต่ว่าจนกว่าจะไม่มีตัวตน ถ้าจะถูกก็คือขณะนั้นรู้ว่า เป็นสภาพคิด ไม่ใช่เรา
นั้นจึงจะถูก ไม่ใช่ไปนั่งค้นคว้าว่ามีประโยชน์หรือไม่ประโยชน์ แต่ที่จะมีประโยชน์
คือรู้ว่า ขณะนั้นเป็นนามธรรมที่คิด นั่นคือการรู้ถูก ถูก คือ ระลึกรู้ลักษณะที่ไม่ใช่
ตัวตน รู้ว่าเป็นสภาพคิด

ที่จริงเรื่องการเจริญสติปัฏฐานไม่มีอะไรเลย นอกจากระลึกไป ๆ ทุกอย่าง
เท่านั้นเอง ที่เคยยึดถือว่าเป็นตัวตน ไม่ว่าจะคิดอะไรก็ต้องรู้ว่า ขณะนั้นเป็นสภาพคิด

ถ. คือ มั่นใจในแนวทางที่ปฏิบัติที่ถูกต้องดีกว่า ใช่ไหม

สุ. และอดทนที่จะเจริญต่อไป แม้ว่าผลจะเกิดยากแสนยาก ที่ละเล็ก
ทีละน้อยอย่างไรก็ตาม ก็ไม่เปลี่ยนว่าจะต้องไปหาวิธีอื่น นอกจากสติเกิดและระลึก
จนกว่าจะรู้สภาพที่เป็นอนัตตา

เพราะฉะนั้น เมื่อสติระลึกแล้ว จะให้ปัญญาเป็นเพียงขั้นของการฟังต่อไป
ก็ไม่ถูก แต่จะต้องมีการสังเกต พิจารณา ศึกษา ที่ใช้คำว่า ไตรสิกขา คือ พร้อมกับ
ที่สติระลึก เพื่อจะรู้ในลักษณะที่เป็นนามธรรมหรือรูปธรรมตามธรรมชาติ ตามปกติ
ตามเหตุตามปัจจัย

ขณะที่ไม่ระลึก และพยายามที่จะทำอย่างนั้นระลึกอย่างนี้ ขณะนี้ แข็ง ๆ
เป็นอะไร พยายามกดที่แข็งอีก หรือเห็นทางตา นี่เป็นอะไร ก็พยายามจ้อง มีไหม
ที่เป็นอย่างนั้น ตามความเป็นจริง มี ใช่ไหม

ความจริงเป็นอย่างนี้ ก็เป็นอย่างนี้ ปัญญาต้องรู้จนกระทั่งว่า แม้ขณะนั้น ๆ
ก็เป็นสภาพธรรมแต่ละอย่าง เช่น ความเพียรในขณะนั้นก็ไม่ใช่เรา ซึ่งการที่จะทิ้ง
ที่จะละความเพียรในแบบที่พยายามฝืนให้หนักให้เหนื่อยก็ด้วยปัญญาที่รู้ว่า แม้
ขณะนั้นก็เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง คือ จะไม่พ้นไปจากลักษณะของสภาพธรรมแต่ละ
อย่างปัญญาจะต้องรู้จริง ๆ ต่อให้เป็นการพากเพียรอย่างไร เป็นการไม่เห็นประโยชน์
อย่างไร เป็นการไม่คิดอย่างไร ทุกอย่างหมด ก็ไม่มีใครไปเปลี่ยนแปลงได้ สิ่งนั้น

เกิดขึ้นแล้วเพราะเหตุปัจจัย แต่สติจะต้องระลึกจนกว่าจะเห็นว่า ไม่ใช่ตัวตน
ที่คิดอย่างนั้นที่กำลังพูดอย่างนี้ กำลังเห็นอย่างนี้

ถ. ในขณะที่ เดียวนี้ ก็รู้สึกว่ กำลังคิดว่ารู้จักลักษณะนั้นบ้างหรือยัง

ส. นั้นเป็นปัจจัยตั้งของแต่ละคน กว่าแต่ละคนจะเดินไปถึง ไม่มีคนอื่นรู้ได้
ว่า จะต้องอดทนแค่ไหน พากเพียรแค่ไหน ต่อสู้แค่ไหนกับความต้องการที่จะให้
สติระลึก หรือให้ปัญญารู้

๑๒๓๙

สนทนาธรรมที่โรงแรมกุสินารา ใกล้สถานที่ปรินิพพาน

วันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๒๖

ถ. เวลาที่สภาพธรรมเกิดขึ้น อาจารย์ให้ใส่ใจในนามก็ได้ หรือในรูปก็ได้

ส. แล้วแต่สติ

ถ. แต่เรายังแยกไม่ออกว่า อะไรคือนาม อะไรคือรูป ยังรวมกันอยู่

ส. แน่นนอน

ถ. และจะใส่ใจในนามหรือในรูปได้อย่างไร

ส. ตอนแรก ๆ ใครจะแยกออก ถ้าไม่ฟังให้เข้าใจและเริ่มค่อย ๆ แยก ก็แยกไม่ออกอยู่นั่นเอง ในเมื่อคุณจารุพรรณคิดว่า แยกไม่ออกจะทำอย่างไร ก็ฟัง เมื่อฟังแล้วเข้าใจ ขณะที่เพียรที่จะแยก นั่นคือสภาพนามธรรม ไม่ใช่ว่าจะชัดเจนขึ้นมา แต่เริ่มต้นแล้วโดยเคยฟังมาอย่างไร ความเพียรก็กำลังเกิดขึ้นเพื่อที่จะน้อมไปรู้ในลักษณะนั้นตามที่เคยฟัง จนกว่าจะรู้

ถ. ตามที่อาจารย์บรรยาย อาจารย์ให้ใส่ใจในนามก็ได้ หรือในรูปก็ได้

ส. ก็ถูก เพราะจะให้รวมกันไม่ได้ ถ้าดิฉันให้ใส่ใจรวม ๆ กัน ต่อไปทุกคนก็ ไม่มีการแยก ก็รวม ๆ กันไป แต่ที่ถูกต้องเป็นอย่างไร คือ ต้องตรงลักษณะ

เพราะฉะนั้น ใครที่ยังไม่ตรงก็เป็นเรื่องของคนที่เริ่มที่กำลังจะพยายามแยก วิริยะก็เกิดขึ้นในขณะนั้น พร้อมทั้งการที่เคยได้ยินได้ฟังมาประกอบ ทำให้สติค่อย ๆ ระลึก จนกว่าจะแยกได้

ถ. บางครั้งรู้ในสภาพรู้ ๆ หลาย ๆ ครั้ง

ส. เป็นธรรมดา เป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น เป็นไปตามความเป็นจริง ไม่ฝิดความเป็นจริงเลย แล้วแต่สติจริง ๆ ไม่มีใครไปจัดระเบียบว่า วันนี้กายนะ หรือ คิดว่าวันนี้ชาวกูต้องตั้งต้นที่กาย ชาวกูเขาถามกันว่า วันนี้ใครเจริญเวทนาไหน

ก็เหมือนวันนี้ที่คุณสุริย์บอกว่า นาม นาม นาม ซึ่งชาวทมิฬเขาก็คุยกันอย่างนี้ว่า วันนี้เขาระลึกที่นามบ่อย ๆ ก็แล้วแต่ว่าจะเป็นจิต หรือว่าเป็นเวทนา แต่ไม่ใช่เป็นกฎตั้งต้น

ถ. อะไรก็ได้

สุ. ใครจะบังคับสติได้ อยากจะรู้จริง ๆ

ถ. เดียวก็รู้ที่ความรู้สึกเจ็บ เดียวก็รู้ที่แข็ง

สุ. ได้ทุกอย่าง ของจริงเป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น ไม่ต้องเปลี่ยนอะไรเลย

ถ. ให้ตรงลักษณะ

สุ. ตรงลักษณะ อย่างนั้นคือการเจริญสัมมาสติ ที่จริงธรรมดาและง่าย ไม่มีการไปฝืนอะไรเลย แต่ความไม่รู้เท่าทันที่กั้นอยู่ เมื่อความไม่รู้กั้นอยู่ถึงไปเลยสงสัยแม้แต่ขณะที่ลักษณะของสภาพธรรมปรากฏ จะทำอย่างไร จะเจริญอย่างไร จะแยกอย่างไร ก็เป็นตอนที่ทุกคนจะต้องอบรมต่อสู้ไปด้วยตัวของตัวเองจนกว่าปัญญาจะรู้ ไม่มีการทำอย่างอื่นเลย

และจะเห็นได้ว่า ต้องทั้ง ๖ ทาง อย่างเวลาที่ความคิดนึกเกิดขึ้น จะพอใจก็ได้ จะเห็นด้วยกับความคิดนึกก็ได้ แต่ที่ถูกคืออย่างไร คือ รู้ว่าขณะนั้นเป็นสภาพคิด ไม่ใช่เรา เป็นนามธรรมที่กำลังรู้ค่า ไม่ใช่รู้สี ไม่ใช่รู้เสียง จึงจะรู้ว่าลักษณะของธาตุรู้ อากาโร ที่รู้ค่าก็อย่างหนึ่ง ที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาก็อย่างหนึ่ง พุดเหมือนกับตำรา แต่ปัญญาต้องรู้แบบนี้พร้อมสติ

เพราะฉะนั้น ความรู้กับตำราไม่แยกกันเลย จะผิดจากตำราไม่ได้ รู้ก็ต้องรู้ตรง เมื่อความเป็นจริงเป็นอย่างนั้น ก็ต้องรู้อย่างนั้น

ถ. การรู้ลักษณะ กับการนึกคิดในขณะนั้น เหมือนกันหรือเปล่า

สุ. ไม่เหมือน คิดว่าขณะที่เห็นเป็นนามธรรม นี่คิด ใช่ไหม หรือรู้ว่ากำลังเห็นนี้เป็นสภาพรู้

ถ. ขณะนั้นคิด

สุ. ก็เห็นแล้วว่าต่างกัน

ถ. และที่เป็นลักษณะ

ส. ก็กำลังรู้ ชาติรู้ อากาโรมี มิฉะนั้นสิ่งนี้ก็ปรากฏไม่ได้ และไม่ใช่ว่ารู้เสียง ด้วย กำลังรู้สิ่งที่ปรากฏ สิ่งที่กำลังปรากฏจึงปรากฏได้

ถ. จากการฟังนี้เข้าใจ

ส. เพราะฉะนั้น สติจะต้องระลึกรู้ น้อมไปตามที่ได้ฟังจนกว่าจะรู้

ถ. ทางตาไม่ใช่ทางหู ทางจมูก แต่มีลักษณะโดยเฉพาะที่ปรากฏ

ส. ก็กำลังเห็น กำลังรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ใช่รู้เสียง รู้ลักษณะของสภาพรู้ที่กำลังเห็น กำลังมีสภาพรู้ที่เห็น มิฉะนั้นสิ่งนี้จะปรากฏได้อย่างไร ไซ้ไหม

ถ. ต่อจากนั้นก็เป็นเรื่องราวต่อไปอีก

ส. เป็นอยู่เรื่อย แต่การที่จะรู้ว่าสภาพรู้คืออะไร ถ้าไม่มีการเห็น จะไม่มีทางรู้เลยว่าลักษณะรู้เป็นอย่างไร ถ้าไม่มีการได้ยิน ก็ไม่มีวันรู้เลยว่าลักษณะรู้เป็นอย่างไร แต่เพราะมีเสียงปรากฏ จึงรู้ว่าสภาพรู้เสียง ลักษณะที่รู้จะต้องอบรมเจริญปัญญาจนแยกสภาพรู้ออกจากเสียง เพราะสภาพรู้มีจริงในขณะที่เสียงกำลังปรากฏ

ถ. เมื่อรู้ชัดแล้ว จึงกล่าวได้ว่า เป็นการ ...

ส. เป็นการรู้ลักษณะของสภาพรู้ แต่การรู้ชัด ต้องหมายความว่า ลักษณะที่เป็นธาตุรู้ปรากฏทางมโนทวาร ไม่ปะปนกับรูปธรรมเลย จึงรู้ว่าธาตุรู้ อากาโร เป็นอย่างนั้น

ถ. ถ้าอย่างนั้นสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เป็นลักษณะของรูปธรรม

ส. แน่นอนที่สุด แต่เราไม่รู้รูปธรรมโดยเป็นชื่อ ความจริงสิ่งที่กำลังปรากฏ ทำอย่างไรจึงจะรู้ว่าเป็นรูปชนิดหนึ่ง เพราะเรามักจะคิดว่า รูปต้องเป็นกระเป๋ เป็นโต๊ะ เป็นอะไร ๆ ลืมไปว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาแท้ที่จริงแล้วเป็นลักษณะของรูป เพราะไม่ใช่สภาพรู้ และเป็นสิ่งที่มีจริงด้วย ถ้ารูปที่ปรากฏทางตาไม่มีจริง จะไม่มีการเป็นคน เป็นสัตว์ หรือเห็นอะไรทางตาเลย

เพราะฉะนั้น สิ่งที่ปรากฏทางตาแท้ ๆ มี แต่ไม่รู้ว่าลักษณะนั้นเป็นรูป หรือ ลักษณะที่กำลังเห็น มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเป็นเครื่องแสดงว่า มีสภาพรู้ อากาารรู้ ด้วย ซึ่งต้องแยกออกจากสิ่งที่ปรากฏทางตา

นี่คือความยากของสติปัฏฐาน ไม่รู้ว่าจะบอกอย่างไร ยากจริง ๆ ลักษณะของ นามธรรม ลักษณะของรูปธรรม แต่การที่รูปปรากฏแต่ละทางก็เป็นเครื่องพิสูจน์แล้วว่า สภาพรู้หรือธาตุรู้มี รูปแต่ละลักษณะนั้นจึงปรากฏได้ เมื่อแยกไม่ออกก็มีความสงสัยว่า รูปเป็นอย่างไร นามเป็นอย่างไร สภาพรู้ อากาารรู้เป็นอย่างไร

ถ. เมื่อไรที่แยกออก จึงจะเป็นปัญญา

ส. แน่นนอน

ถ. ตอนนี้เป็นเพียงสติ

ส. เป็นขั้นการฟัง ซึ่งรู้แน่ๆ สภาพรู้ อากาารรู้ ธาตุรู้ ลักษณะรู้ ที่เราใช้ คำว่า นามธรรม มีจริง ๆ แต่เวลาเห็น ทำอย่างไรจึงจะรู้ว่า ธาตุรู้ อากาารรู้ไม่ใช่สิ่งที่ กำลังปรากฏ เพราะสิ่งที่กำลังปรากฏก็ต้องไม่ใช่ตัวตนด้วย ถูกไหม ที่ไม่ใช่ตัวตน เพราะเป็นเพียงรูปอย่างหนึ่ง ที่ว่าเป็นรูปอย่างหนึ่งก็เพราะว่ากำลังปรากฏ

แม้แต่ความหมายของรูป เราต้องลึกลงไปถึงกับว่า ที่เคยคิดว่าเป็นรูป เป็นอย่างไร อย่างเสียงยอมรับใช้ใหม่ว่า เสียงเป็นรูปอย่างหนึ่งปรากฏทางหูแล้วหมด แต่ทางตาซึ่งเป็นคนอยู่อย่างนี้จะให้เป็นรูปเฉพาะเพียงปรากฏทางตาเท่านั้น นี่ก็ยาก ซึ่งลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเป็นอย่งนั้นจริง ๆ พร้อมกันนั้นต้องมีธาตุที่กำลังรู้ จึงมีสิ่งที่ปรากฏทางตาปรากฏได้ เพราะว่ามีธาตุรู้กำลังเห็น หรือกำลังรู้ในสิ่งที่ ปรากฏ

ธาตุรู้ที่หลบซ่อนตัวเก่ง คือ มีแต่รูปปรากฏ แต่รูปจะปรากฏไม่ได้เลย เช่น เสียงจะปรากฏไม่ได้เลย ถ้าไม่มีธาตุที่กำลังรู้เสียง ซึ่งเรามักจะถามว่า ได้ยินไหม และก็ตอบว่า ได้ยิน แต่ลักษณะคือธาตุรู้เสียง ซึ่งเรียกว่าได้ยิน ยากที่จะแยกออกจาก เสียง แต่ต้องมีแน่ ๆ ในขณะที่เสียงปรากฏ ถ้าไม่มี เสียงปรากฏไม่ได้

เพราะฉะนั้น สติจะต้องระลึกในขณะที่เสียงปรากฏ เพื่อปัญญาจะได้รู้ว่า ลักษณะที่รู้เสียงนั้นอย่างหนึ่ง และลักษณะของเสียงนั้นอีกอย่างหนึ่ง จนกว่าจะแยกออกจากกันได้ จึงจะไม่มีเรา

ความมีเราหรือตัวตน ตั้งแต่เกิดมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งเห็นก็ไม่รู้ลักษณะของรูปที่ปรากฏและสภาพที่กำลังเห็น ขณะที่กำลังได้ยินในขณะนี้ ก็ไม่รู้ลักษณะของเสียง ซึ่งต่างกับสภาพที่กำลังรู้หรือได้ยินเสียง เพราะฉะนั้น ความเป็นเราก็ตัดตามไปทั้งเห็น ทั้งได้ยิน ทั้งได้กลิ่น ทั้งลิ้มรส ทั้งกระทบสัมผัส ทั้งคิดนึก ช่วงชีวิตนี้ และต่อไปอีก ก็ภพที่ชาติ

เพราะฉะนั้น สติปฏิฐานพร้อมทั้งปัญญาที่จะศึกษาลักษณะของสภาพธรรม จึงไม่ใช่รู้อย่างอื่นและระลึกอย่างอื่น นอกจากสิ่งที่กำลังปรากฏจริง ๆ ทุกขณะ จนกว่ารู้ชัดเมื่อไร ความเป็นตัวตนจึงค่อย ๆ คลายลง แต่ให้รู้ว่า เราเนี่ย วันหนึ่ง ๆ ได้เท่าไรแล้ว นิดหนึ่งเท่าผงหรือเท่าอะไร ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และยังเต็มไปด้วยความสงสัย ซึ่งเกิดเพราะความไม่รู้ปรุงแต่งให้สงสัยไปต่าง ๆ นานาในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ที่กำลังมีอยู่ กำลังเกิดดับ กำลังมีลักษณะของรูปปรากฏ ซึ่งเท่ากับกำลังมีนามกำลังเกิดดับรู้สิ่งที่กำลังปรากฏต่าง ๆ กันออกไป

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. ต้องอาศัยการฟังบ่อย ๆ

ถ. เดินขึ้นบันได หัวใจเต้นก็คิดว่านี่ลักษณะอะไร เวลาเป็นเห็บก็คิดว่านี่ลักษณะอะไร มาถามพี่กุลินท่านก็ว่า เธอเนี่ยแก้ตำราจึง ต้องรู้ตรงลักษณะทุกอย่าง

ส. ไม่ต้องใช้ชื่อเลย เคยเรียกว่า เห็บ ก็ไม่ต้องเรียก เคยเรียกว่า คัน ก็ไม่ต้องเรียก เคยเรียกว่า หัวใจเต้น ก็ไม่ต้องเรียก สภาพนั้นกำลังปรากฏ มีลักษณะอย่างนั้นปรากฏแล้ว

ผู้ฟัง ของทุกอย่างในโลก หรือความรู้สึก ต้องมีชื่อที่จะเรียกได้

ส. ก่อนที่สติจะระลึกมีแต่ชื่อ เมื่อสติระลึกมีแต่ลักษณะให้ระลึก เป็นนามธรรม รูปธรรมทั้งนั้น ไม่มีเราสักคนเดียวที่กำลังอยู่ที่นี้ แต่เป็นจิต เจตสิก รูป ที่เกิดแล้วดับ ๆ ตามสภาพปัจจัยของแต่ละขณะของแต่ละคน

ผู้ฟัง อาจารย์พูดว่า ปัจจัย เราก็นึกคำว่า ปัจจัย

ส. เพราะฉะนั้น ถ้าสติระลึกก็รู้ว่า ขณะที่เกิดคำว่าปัจ ขณะที่เกิดคำว่าจย ก็เป็นแต่เพียงสภาพคิด จนกระทั่งความเป็นตัวตนค่อย ๆ ถอน ค่อย ๆ คลาย เพราะฉะนั้น คนที่อบรมเจริญปัญญาจริง ๆ ที่จะไม่รู้ว่า การถอนการคลาย คืออย่างไร จะไม่มี เพราะกว่าสติจะระลึกลักษณะของรูปแต่ละอย่าง กว่าสติจะระลึกลักษณะของธาตุรู้ อากาฐรู้ จนทั่ว ไม่ว่าจะป็นทางตาก็คือธาตุรู้ ไม่ว่าจะป็นทางใจ คิดนึก ก็เป็นสภาพรู้ เมื่อทั่วแล้ว สติสามารถระลึกทางตาต่อกับทางใจ ทางหูต่อกับทางใจ ไม่ว่าจะป็นเสียงหรือเป็นคำก็คือลักษณะของนามธรรมแต่ละอย่าง ซึ่งเมื่อทั่วแล้วก็รู้ได้ เวลาที่สติระลึกว่า เพียงขณะเดียวที่คิดหมดแล้ว ความเป็นตัวตนก็ค่อย ๆ ละ ค่อย ๆ คลาย จนกว่าสภาพธรรมจะปรากฏให้ปัญญาประจักษ์แจ้งเป็นขั้น ๆ ว่า สภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตนคืออย่างนี้ ๆ

ถ. โลกะ โทสะของผู้อื่น เป็นอารมณ์ในการพิจารณาของเราได้ไหม

ส. คุณธงชัยเคยอ่านหนังสือไหม ฮิตเลอร์เคยโกรธไหม ในขณะนั้นไม่ใช่ คุณธงชัยโกรธ ใช่ไหม ใครโกรธ

ถ. ก็รู้ว่า ฮิตเลอร์โกรธ

ส. ขณะนั้นสติเกิดได้ไหม

ถ. ถ้ามถึงคนอื่นกำลังโกรธ

ส. จะให้ยิ่งกว่านั้นอีก คือ ไม่ต้องเห็น เพียงแต่นึกว่าคนอื่นโกรธ เป็นคนอื่น ใช่ไหม ไม่ใช่ตัวคุณธงชัย

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. จนกว่าปัญญาจะรู้จริง ๆ ว่า ขณะนั้นไม่มีใครเลย ไม่มีทั้งอิตเล่อร์และไม่มีทั้งเรา เพราะวก่อนนั้นยังเป็นอิตเล่อร์โกรธ ไซ้ใหม่ เราดูหนังเรื่องอะไร เรื่องคานธี มีใครบ้าง มีเนรูห์ มีใคร ๆ ความรู้สึกอะไรเกิดขึ้นบ้าง สติระลึกจึงจะรู้สภาพธรรมจริง ๆ ที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลในขณะนั้นว่าคืออะไร ไม่ใช่ว่าผ่านไปโดยสติไม่ได้ระลึกและจะไปรู้ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนในขณะที่กำลังมีเรื่องของคนอื่นทั้งนั้นเป็นอารมณ์

วันนี้ใครทำอะไรให้ใครโกรธบ้าง

ผู้ฟัง แพนทำให้คุณลุงศุกกลโกรธ

ส. แสดงว่าแพนกำลังนึกถึงความโกรธของคุณลุงศุกกล ไม่ใช่ความโกรธของตัวเอง ไซ้ใหม่

ผู้ฟัง ไซ้

ส. นี่เรื่องจริง ๆ เป็นธรรมชาติ ธรรมดา แต่ความจริงแล้วไม่มีทั้งแพน ไม่มีทั้งคุณศุกกลเมื่อปัญญาเกิด เพราะฉะนั้น ขณะนั้นสภาพธรรมนั้นคืออะไร ที่ไม่ใช่ตัวตน แต่ต้องไม่เว้นแม้ขณะที่กำลังคิดว่าคนอื่นโกรธเรา หรือเราโกรธเขา หรืออะไรก็ตามแต่ เพราะจะต้องมีสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ถ. มองเห็นคนอื่นกำลังโกรธ ก็เป็นเพียงสิ่งที่เราเห็น

ส. ก็ระลึกไปจนกว่าสภาพธรรมจะปรากฏ

ถ. ความโกรธของคนอื่น จะเป็นอารมณ์ของเราได้อย่างไร

ส. คุณธงชัยไม่ได้คิดถึงสี่ คิดถึงความโกรธของบุคคลอื่นต่างหาก

ถ. ต้องรู้ทางมโนทวาร

ส. จะรู้ทางไหนก็ตามแต่ ระลึกไปจนกว่าสภาพธรรมจริง ๆ จะปรากฏในสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะวก่อนที่จะระลึก มีคุณธงชัย และมีคนอื่น ต่อเมื่อไม่มีทั้งคุณธงชัยและคนอื่น เมื่อนั้นจึงจะเป็นสภาพธรรม ที่คุณธงชัยจะรู้ได้ว่า ไม่มีใครเลยนั้นคืออะไร จึงจะละอัตตสัญญาออกไปได้

ถ. สภาพธรรมนี้ไม่เคยเกิดกับผม คุณจารุพรรณถาม ผมจึงสงสัยว่า
การเห็นโทสมูลจิตของผู้อื่นเป็นอารมณ์ของเราได้อย่างไร

ส. การที่จะไปเห็นโทสมูลจิตนั้น เป็นไปไม่ได้ แต่กำลังมีโทสะของคนอื่น
เป็นอารมณ์

ผู้ฟัง เราเห็นหน้าเขา เราจึงรู้ว่าเขาโกรธ

ส. เพราะฉะนั้น ขณะไหนก็ตาม แม้แต่ขณะที่กำลังคิดว่า คนอื่นโกรธ
คนอื่นใจดี

ผู้ฟัง แต่จะเป็นความจริงหรือเปล่า เขาอาจแกล้งโกรธก็ได้

ส. ไม่ต้องไปนึกให้ไกลว่า เขาแกล้งหรือเปล่า กำลังระลึกลักษณะที่ไม่ใช่
ตัวตน ยิ่งเราไปนึกอย่างนั้น เราก็ยิ่งไม่มีสติที่จะไประลึกลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน

ผู้ฟัง เขาอาจจะไม่โกรธเลยก็ได้

ผู้ฟัง ก็สุดแล้วแต่ เป็นความคิด

ส. เราคิดนึกตามสิ่งที่เห็น เหมือนเราอ่านหนังสือพิมพ์ เพราะฉะนั้น
ทางตา ผู้ที่รู้ความจริงแล้วจะไม่ต่างกันเลย ไม่ว่ากำลังจะรับประทานอาหาร ก็มี
รูปร่างสัณฐานของปลา ของไก่ ของหมู ของแตงกวา ของทุกอย่างทุกอย่าง แทนที่จะ
เป็นปลา หมู ไก่ ก็เป็นคน และแทนที่จะเป็นคนจริง ๆ เอาขอบเขตของโทรทัศน์มาใส่
แต่ก็คือสภาพที่คิดตามสิ่งที่เห็นทั้งหมด จึงรู้ว่าแท้ที่จริงเหมือนกับว่า กำลังมีคนที่กำลัง
นั่ง กำลังเห็น และกำลังฟังด้วย จนกว่าจะไม่มีเลย นอกจากเป็นแต่เพียงสภาพธรรม
แต่ละอย่างทีปรากฏแต่ละทางเท่านั้น นี่คือการที่จะเอาตัวตนออกจากทางตาที่กำลัง
เห็น และกำลังเป็นเรื่องยาว ใช้น้อม

ถ. เมื่อที่ที่คุณสนใจเด่น ก็มีสภาพธรรมไม่ใช่อย่างเดียวกับที่ปรากฏใช้น้อม

ส. ไม่ว่าจะเป็นก็อย่างก็ตาม สติระลึกลักษณะไหน เป็นลักษณะนั้น
ที่สติกำลังระลึก จนกว่าจะรู้ชัดทีละอย่าง

ถ. ผมรู้สึกว่ น่าจะมีความรู้สึก เวทนา

ส. นั่นคือคิดชื่อ ไม่ได้รู้ลักษณะแล้ว

ถ. คุณสุมนอาจพิจารณาลักษณะเป็นการไหว การสั่น ยังเป็นชื่อของสภาพธรรม ใช่มั้ย

สุ. นี่ก็ยังเป็นเรื่องของคุณสุมนฯ ขณะนี้คุณธงชัยกำลังมีจิตที่กำลังคิดเรื่องคนอื่น เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะพูดเรื่องสติปัฏฐาน เราต้องย้อนกลับมาว่า สติจะระลึกอย่างไร แทนที่จะเป็นเรื่องของคุณสุมนฯต่อไปอีกว่า คุณสุมนฯคงจะระลึกที่เวทนาหรือระลึกที่วาโยธาตุ ซึ่งนั่นคือความพยายามพาเรื่องออกไปหาคุณสุมนฯ

แต่ถ้าเป็นสติปัฏฐาน คุณธงชัยอาจจะคิดว่า เมื่อที่คุณสุมนฯพูดอย่างนี้ คงจะระลึกอย่างนี้ ซึ่งในขณะนั้นเอง สติจะระลึกว่าเป็นสภาพคิด ถ้าสติไม่ระลึกคั่น ก็ยาวมาก เป็นวัน เป็นคืน เป็นเดือน อาจจะคิดไปต่ออีกว่า คุณสุมนฯว่าอย่างไรนะ ขณะนั้นกำลังคิดทั้งนั้น ไม่ใช่สติปัฏฐาน แต่สติปัฏฐานควรจะระลึกคั่นว่า ขณะนั้นเป็นสภาพที่คิด และมีอะไรกำลังปรากฏ ระลึกใหม่ทันทีในสิ่งที่กำลังปรากฏ

สติของเราเอง ปัญญาของเราเอง จะต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ต่างกันตามความเป็นจริงแต่ละอย่าง ไม่ใช่ถามคนอื่น ถ้าเป็นความรู้สึก ภาษาบาลีใช้คำว่า เวทนา ภาษาไทยคือความรู้สึก

ผู้ฟัง อาการคันปรากฏ ก็มีรวมหลายอย่าง เป็นเวทนามาก็ได้ เวลาเกาเป็นแข็งก็ได้ มีหลายลักษณะ เราจึงมาแยกกันว่า แต่ละคนนี่ลักษณะอะไรปรากฏ

สุ. อย่าไปคิดถึงคนอื่นเลยว่าอะไรจะปรากฏ ที่กำลังคิดถึงคนอื่นนี่เปลี่ยนให้เป็นสติของตัวเองระลึกว่า ขณะนั้นเป็นสภาพคิด ซึ่งความคิด จิตที่คิดนี้ คิดเป็นคำหรือคิดเรื่อง มี ๒ อย่าง คือ จิตที่คิดถึงสี่สัณฐานะทางตา อย่างเราหลับตา เราเห็นภาพ อาจจะเป็นภาพหลอน อาจจะเป็นภาพขมที่เราทำวันก่อนนี้ หรืออาจจะเห็นภาพอะไรก็ได้ คือ เวลาที่คิด คิดถึงรูปร่างของสิ่งที่ปรากฏที่เคยเห็นทางตา หรือคิดถึงเสียง เขาว่าเราอย่างนั้น วันนั้นได้ยินเสียงคนนี่พูดอย่างนี้ ก็เป็นการคิดถึงเสียง หรือคิดถึงกลิ่นก็ได้ อย่างกลิ่นที่ศรีลังกา หรือคิดถึงรสก็ได้ วันก่อนอาหารรสนี้เป็นอย่างนี้ วันนี้ขณะนี้รสเปลี่ยนไปอีกแล้ว เพราะฉะนั้น ความคิด คิดได้ถึงสี่ ถึงเสียง ถึงกลิ่น ถึงรส ถึงอ่อนแข็ง นั่นอย่างหนึ่ง และยังคิดเป็นคำ

เพราะฉะนั้น เรื่องคิดมีหลายอย่าง ซึ่งจะต้องแยกออกจากเห็นจริง ๆ ซึ่งเห็นจริง ๆ ไม่ได้คิดเลย กำลังเห็นแท้ ๆ หรือเสียงกำลังปรากฏ ...

ถ. เราคิดว่าเสียงนั้นเป็นรูป ใช่ไหม

ส. นั้นแหละคือกำลังคิดว่า เสียงนั้นเป็นรูป คิดคำว่า เสียงนั้นเป็นรูป ก็ต้องรู้ว่าไม่ใช่เห็น เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งคิด

เพราะฉะนั้น เรื่องคิดนี้เรื่องใหญ่ ถ้าไม่ระลึกรู้ลักษณะของคิด จะมีตัวตน ขณะที่กำลังคิด แต่ถ้าระลึกที่คิดบ่อย ๆ จะรู้ว่า เป็นสภาพนามธรรมชนิดหนึ่งซึ่งคิด ไม่ใช่เรา จะคิดดีคิดชั่วอย่างไร ก็ไม่ใช่เรา

๑๒๔๐

สนทนาธรรมที่โรงแรม Clark กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๒๖

ถ. เวลาที่มีผู้ไปฟังธรรมจากพระผู้มีพระภาค หลังจบพระธรรมเทศนาแล้ว ที่กล่าวว่าธรรมของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเสมือนหางของทีที่คว่ำ บอกทางแก่คนหลงทาง มีแสงสว่าง เป็นธรรมอย่างไร ไม่เข้าใจ

ส. สิ่งที่เราทราบบ้างไม่เคยรู้ ก็รู้ว่าเป็นอะไร

ถ. หมายความว่า ขณะนั้นดวงตาเห็นธรรม ใช่ไหม

ส. ถ้าดวงตาเห็นธรรม ต้องหมายความว่า ผู้นั้นต้องเป็นพระอริยบุคคล

ถ. ก็สูงกว่าความเข้าใจธรรม

ส. แน่นนอน พระอริยบุคคลต้องสูงกว่า

ถ. เป็นคำพูดที่ฟังแล้วเหมือนง่าย เมื่อมาพิจารณาตัวเองแล้ว ฟังแล้วธรรมยังไม่แจ่มแจ้ง ยังสงสัยไม่เข้าใจอยู่ตลอดเวลา แต่ที่กล่าวว่า ธรรมของพระองค์แจ่มแจ้งนัก คือ ฟังเดิวนั้น พิจารณาเดิวนั้นเลย ใช่ไหม

ส. แน่นนอน อบรมมาพอที่ว่า เมื่อเข้าใจแล้ว ก็ตรัสรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง รู้แจ้งอริยสัจธรรมทันที

ถ. ปัญหาข้อที่ ๒ เกี่ยวกับขวนจิตทางปัญจทวาร ถ้าเป็นอกุศลจิต ๗ ขณะ ต่อไปทางมโนทวารก็เป็นอกุศลอย่างเดียวกัน ใช่ไหม ที่บอกว่าวันหนึ่ง ๆ มีโลภะเกิดขึ้น หมายความว่า ทั้งทางปัญจทวาร และทั้งมโนทวารด้วย ใช่ไหม

ส. แน่นนอน

ถ. อย่างนั้นก็ไม่สงสัยที่ว่า วันหนึ่ง ๆ มีแต่โลภะ หรือเป็นอกุศลจิตมาก เพราะว่าจะเกิดเท่ากับเป็น ๒ เท่าเลย

ส. เพราะฉะนั้น ผู้ที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ จะไม่พ้นจากกุศลและอกุศล ซึ่งโดยทั่วไปในวันหนึ่ง ๆ ก็ทราบกันอยู่แล้วว่า กุศลต้องน้อยกว่า ใช่ไหม เพราะฉะนั้น

ที่ว่าง ๆ เฉย ๆ ที่จะไม่เป็นอกุศลนั้น ไม่มี ว่าง ๆ เฉย ๆ เป็นอกุศลแล้ว เพราะไม่ใช่
กุศล ถ้าไม่ใช่กุศลต้องเป็นอกุศลสำหรับชนวิถึ

ถ. ถ้าเรารู้สึกว่าง ๆ เราควรจะทำอย่างไร

ส. ไม่ใช่แต่เฉพาะในขณะที่ว่าง ๆ กำลังเห็นนี้ ก็มีสติระลึก

ถ. ในระหว่างนั้น

ส. เราไม่ต้องคิดระหว่างนั้น เพราะขณะนี้กำลังเห็น มีเห็น เพราะฉะนั้น
ควรจะทำอย่างไรเมื่อเห็นมี ก็คือไม่ลืมที่จะรู้ว่า กำลังเห็นเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง
เพื่อที่จะเอาเราออกไปจากการเห็น มีฉะนั้นเราจะติดตามไปหมดเลย ทางตา ทางหู
ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เราทั้งนั้น เมื่อใดเอาเราออกหมด เมื่อนั้นเป็น
พระโสดาบัน

ถ้าทางตาที่กำลังเห็นสติไม่เกิด ปัญญาก็ไม่เจริญ ไม่รู้ที่กำลังเห็น คือ มีสิ่งที่
ปรากฏทางตา ซึ่งทุกคนไม่ปฏิเสธ กำลังมีสิ่งที่ปรากฏทางตา แสดงว่ามีสภาพรู้ที่
กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ต้องรู้ตรงนี้ ต้องรู้ลักษณะเห็น สภาพเห็น ธาตุรู้
ลักษณะรู้ จนกระทั่งแยกลักษณะรู้ออกจากสิ่งที่ปรากฏทางตาได้ ตัวตนจึงจะหมดไป
ถ้าใครไม่อบรมเจริญอย่างนี้ ก็เป็นพระโสดาบันไม่ได้แน่นอน กิ่กับ กิ่กัลป์ ก็เป็นไม่ได้

ถ. ถ้าเห็นเฉย ๆ ไม่ได้ไม่ชอบ ก็ยังเป็นอกุศลหรือ

ส. แน่แน่นอน ถ้าไม่เป็นกุศล ต้องเป็นอกุศล เพราะว่าอกุศลมีหลายอย่าง
อกุศลที่ทุกคนไม่ชอบ คือ โทสะ ความหยาบกระด้างของจิตใจ เวลาเกิดโทสะแล้ว
ความนุ่มนวล หรือความอ่อนโยน หรือความเป็นมิตรจะไม่มีเลยในขณะที่โทสะเกิด
ไม่ว่าจะกับมารดาหรือบิดา หรือกับผู้ที่เคยเคารพนับถือก็ตาม เมื่อโทสะเกิด ลักษณะ
ความหยาบกระด้างของจิตที่เกิดขึ้นนี้จะแสดงออกมา ถึงแม้จะไม่ถึงทางหน้าตา
กาย วาจา แต่ทางใจ ความหยาบกระด้างมีแล้ว เพราะฉะนั้น นี่เป็นโทสะ ที่ทุกคน
ไม่ชอบเลย แต่ที่ไม่ชอบยิ่งกว่านั้นอีก คือ เวลาที่ขุ่นใจมาก ๆ ถึงกับโกรธเกรี้ยว
ก็ไม่อยากที่จะให้ตัวเองต้องเป็นทุกข์ เพราะไม่มีใครชอบสภาพของโทสะที่ทำให้ตัวเอง
เผาไหม้เดือดร้อนเป็นทุกข์ ไข้ไหม นี่คืออกุศลประเภทที่ทุกคนมองเห็น

แต่อีกประเภทหนึ่ง ทุกคนไม่เห็น และชอบเหลือเกิน คือ โลภะ รองลงมาจาก โทสะ คือ โลภะ ซึ่งเป็นความพอใจในทุกสิ่งทุกอย่างที่นำมาความสุขมาให้ อยากจะได้แต่สิ่งที่เป็นที่สุข นี่เป็นโลภะ แต่อีกอย่างหนึ่งซึ่งมองไม่เห็นยิ่งกว่านั้น คือ โมหะ คือ ความไม่รู้ ไม่รู้ว่าความไม่รู้เป็นโทษภัยแค่ไหน ก็ดีที่ความไม่รู้ไม่ได้ทำความเดือดร้อนให้ ไข่มุข ไม่ได้เป็นแบบโทสะ แต่แท้ที่จริงแล้ว ความไม่รู้เป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดทั้งโลภะและโทสะ เพราะฉะนั้น ในขณะที่เฉย ๆ คือ โมหะ

เฉย ๆ นี้ มี ๒ อย่าง เป็นโมหะล้วน ๆ ก็ได้ หรือว่าเป็นโลภะอย่างอ่อนก็ได้ คือ โลภะที่ยังไม่ถึงขั้นโสมนัส ซึ่งปกติโลภะจะเกิดกับเวทนา ความรู้สึก ๒ อย่าง คือ เกิดกับความรู้สึกเฉย ๆ และเกิดกับความรู้สึกที่ดีใจมาก ปิติ เห็นของถูกใจนี้ต่างกับเห็นของที่เฉย ๆ ไข่มุข อย่างเราอยากจะทำข้าว แต่ข้าวจะมุกจะมอมก็ไม่เกิดความโสมนัส ก็เฉย ๆ แต่ก็ยังพอใจที่จะรับประทานข้าว เพราะเราชอบที่จะรับประทานข้าว แต่เมื่อข้าวจะมุกจะมอม เราก็เฉย ๆ แต่เมื่อเห็นข้าวหอมและดี ๆ โสมนัสก็ต้องเกิด นี่คือลักษณะของโลภะ

เพราะฉะนั้น ที่ว่าเฉย ๆ อาจจะเป็นอย่างหนึ่งอย่างใดใน ๒ อย่าง คือ เป็นโมหะก็ได้ เป็นโลภะก็ได้ แต่โลภะอย่างอ่อน ๆ ที่ เป็นความรู้สึกเฉย ๆ นี้ ถ้าไม่สังเกตจะไม่รู้เลยว่า แท้ที่จริงพอตื่นมาก็เต็มไปด้วยโลภะแล้ว ดังนั้น โลภะมี ๒ อย่าง อย่างเฉยกับอย่างดีใจมาก อย่างเครื่องเงิน เครื่องทอง ของซื้อที่พาราณสี ก็ตรงกันข้ามกับที่อื่น ไข่มุข เพราะฉะนั้น เวทนา ความรู้สึกที่เกิดกับโลภะนั้น ก็แสดงออกมาต่างกัน

- ถ. เมื่อเห็นแล้ว เราไม่ได้รัก ไม่ได้ชอบ เราก็เฉย ๆ เห็นต่อไปอีก เราก็เฉย
- สุ. อยากจะดับกิเลส แต่ไม่เตรียมเครื่องมือ ก็ไม่มีอะไรจะไปดับกิเลสได้
- ถ. ดับแบบชู้ย ๆ ง่าย ๆ
- สุ. ไม่มีทางเลย นอกจากเพิ่มกิเลสโดยที่ว่า ปฏิบัติผิดไปเลย เพราะคิดว่า นั่นเป็นหนทางปฏิบัติ
- ถ. เพราะฉะนั้น คำว่า เพียงแต่เห็น ก็ยังคลาดเคลื่อน

ส. เพียงแต่เห็น นี่ก็เอาว่าเพียงแต่เห็น แต่ไม่รู้อะไรเลยว่า เพียงแต่เห็นนี้ เพราะรู้ว่าเห็นเล็กน้อยที่สุด คือ ขณะนี้มีสิ่งที่ปรากฏทางตา แสงที่จะปกติธรรมดาทุกอย่าง ไม่ต้องทำอะไรที่พิเศษเลยสักอย่างเดียว เพียงแต่รู้ ซึ่งแสงที่จะยากอีกเหมือนกันตอนนี้ เพียงแต่รู้ว่าเป็นสภาพรู้ ซึ่งสภาพรู้นี้โดยชื่อง่ายเหลือเกิน คือ บอกว่าเป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ เป็นลักษณะรู้ เป็นสภาพรู้ แต่ถ้าสติไม่เกิดบ่อย ๆ ไม่น้อมไปที่จะรู้จริง ๆ อย่างไร ๆ ก็ไม่รู้

เพราะฉะนั้น ตอนที่จะน้อมไปรู้พร้อมกับสติที่เกิด คือ การปฏิบัติธรรม คือ การเจริญสติปัฏฐาน เพราะไม่ใช่เพียงสติเกิด แต่จะต้องมีการเจริญปัญญาขึ้นด้วย ในขณะที่สติเกิดนั่นเอง จะต้องมีการค่อย ๆ ศึกษา ไม่ใช่เฉย หรือเพียงแต่เห็น

ถ. มีความรู้สึกว่า ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. เป็นของธรรมดา ใครก็ห้ามความคิดไม่ได้ เพราะทุกคนชินต่อความคิด แม้แต่สติจะระลึกลงไหนก็ตาม จะต้องคิดต่ออยู่เสมอ จนกว่าสติจะรู้ว่า ขณะที่คิดก็เป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง และก็เลื่อนต่อไปถึงนามธรรมอื่น ๆ อีกในชีวิตปกติประจำวัน จนกว่าตัวตนจะหมดจริง ๆ

ไม่ใช่ของหลอกหลวง และไม่ใช่ของซึ่งทำแล้วคิดว่าหมดแล้ว แต่ต้องเป็นตัวเองที่ชื่อตรงต่อตัวเองที่สุด ชื่อสัตย์ต่อตัวเองที่สุดว่า รู้จริงหรือเปล่า และที่จะรู้ รู้ได้อย่างไร และถ้ารู้แล้ว ละคลายความไม่รู้ออกบ้างไหม ถ้ายังเป็นความไม่รู้เต็มๆ ยังไม่ได้ละคลายเลย ก็หมายความว่าต้องอบรมเจริญต่อไปจนกว่าจะคลาย และในขณะที่กำลังคลาย สติสัมปชัญญะก็ยังรู้ดีกว่า ขณะนี้ทางตาค่อย ๆ คลายการไม่รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม

เป็นผู้ที่ตรงที่จริง ๆ และปัญญาต้องเกิดอย่างนั้นจริง ๆ ถ้าปัญญาไม่เคยเกิดทางตาที่จะให้คลายการยึดถือว่าขณะนี้ไม่มีใครเลยนอกจากสิ่งที่เพียงปรากฏทางตาก็เกิดไม่ได้ ก็ยังเหมือนดูโทรทัศน์ เหมือนอ่านหนังสือพิมพ์ อ่านหนังสือทั้งหลาย เพียงแต่เห็น ก็เป็นเรื่องเต็มไปหมด

ถ. วางเฉย กับเฉยที่เรามองเห็น ต่างกันอย่างไร

ส. ต่างกันตรงที่ว่า ถ้าบอกให้วางเฉย ไม่ได้บอกให้เจริญปัญญา ใครจะวางเฉยได้ พยายามวางเฉยกันเอาเอง พระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสให้วางเฉย แต่ให้อบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งเมื่อแยกออกแล้วก็คือขันธ ๕ นั่นเอง เพราะทรงใช้คำว่า อุปาทานขันธ ๕ ซึ่งหมายความว่าถึงขันธ ๕ ที่เกิดขึ้นเพราะอุปาทาน หรือขันธ ๕ เป็นที่เกิดของอุปาทาน

รูปขันธเป็นที่เกิดของอุปาทาน เห็นแล้วก็ยึดถือว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด เมื่อถึงเวทนาขันธ ความรู้สึกเป็นสุขเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ก็ยึดถือเวทนาขันธนั้นว่าเป็นเรา เมื่อถึงสัญญาที่จำทุกอย่างได้ ก็คือเราจำอีก ดังนั้น จึงยกสภาพธรรมเป็นขันธ ๕ เพราะฉะนั้น การละ ก็ละคลายการยึดถืออุปาทานขันธ ๕ ไม่ใช่วางเฉย แต่ต้องอบรมเจริญปัญญาก่อน จึงจะคลายความไม่รู้และความเห็นผิดที่ยึดถือขันธว่าเป็นตัวตน

วางเฉยไม่มีใครทำได้ นอกจากเข้าใจว่าตัวเองค่อย ๆ หมดกิเลส เพราะคิดว่าเฉย เห็นอะไรก็เฉย ๆ ก็คิดว่าตัวเองกิเลสคงน้อย แต่ความจริงยังอยู่เต็ม เพราะว่าทางตาไม่เคยรู้เลยว่า ที่ไม่ใช่ตัวตนที่เป็นอนัตตานั่นเป็นอย่างไร

ทางไหนก็ต้องเป็นอนัตตาหมด แต่ก่อนที่จะเป็นอนัตตาได้ ก็เป็นอัตตาค่อน ไซ้ใหม่ เน้นนานมาแล้วก็อัตตาทั้งนั้นเลย ถ้าเป็นอัตตา ขณะนี้ต้องกำลังนั่งอยู่กับคนหลายคน นี่คืออัตตา แต่ถ้าจะเป็นอนัตตา คือ ขณะนี้ไม่มีใครสักคนเดียววนออกจากสภาพรู้กับสิ่งที่ปรากฏ

นี่ไม่ใช่เฉย ไม่ใช่การวางเฉยเฉย ๆ เอาเอง แต่ต้องเป็นการระลึกรู้ลักษณะของสภาพรู้กับสิ่งที่ปรากฏ และก็จบไปเลย ทางตาดับไปแล้ว

ถ. สภาพรู้ตอนนี้เป็นอะไร

ส. คือ เห็น เห็นสิ่งที่กำลังปรากฏ เวลานี้มีสิ่งที่กำลังปรากฏแล้ว เมื่อมีสิ่งที่กำลังปรากฏ ก็เป็นเครื่องยืนยันว่าต้องมีสภาพรู้ สิ่งนั้นจึงปรากฏ ถ้าไม่มีธาตุรู้หรือลักษณะรู้ สิ่งนั้นปรากฏไม่ได้ เหมือนเสียง เสียงที่ไหน ๆ ก็มี แต่ในขณะที่เสียงกำลังปรากฏ ...

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. ถ้าไม่ใช่สภาพรู้ ก็เป็นรูปธรรม เรื่องธรรมที่จะฟังนี้ไม่มีจบ เพราะว่าอยู่ที่ตัวเราทั้งนั้นเลย แต่ว่าวันนี้ผ่านไปหมด ทุกอย่างเกิดและก็ดับไปโดยความไม่รู้ทั้งนั้นเลย ซึ่งน่าจะรู้ได้ เพราะว่ามีสิ่งซึ่งเกิดปรากฏ แต่ถ้าไม่ได้ฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงจะไม่รู้เลยว่า ปัญญาสามารถที่จะอบรมเจริญขึ้นจนกระทั่งรู้จักตัวเองชัดเจน ซึ่งเป็นทางที่จะดับกิเลสได้ เพราะมีความรู้เกิดขึ้น แต่เนี่ยผ่านไปหมดแล้วทั้งวัน และขณะนี้กำลังผ่านไปทุกขณะ จิต เจตสิก รูปเกิดดับเร็วมาก ถ้าสติไม่ระลึกระลอกใด เมื่อนั้นก็คือ ผ่านไปด้วยความไม่รู้

และวันหนึ่ง ๆ มีกีนาทิ และใน ๑ นาที มีนามรูปตั้งเท่าไร หมดไปแล้วทั้งนั้น คุณเข้าไปตั้งเท่าไร ๆ ด้วยความไม่รู้เพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้น จึงเห็นพระคุณของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงพระมหากรุณาอย่างยิ่ง ทรงแสดงธรรมหลังจากที่ทรงตรัสรู้แล้วตลอด ๔๕ พรรษา เริ่มตั้งแต่ทรงตรัสรู้จนกระทั่งถึงปรินิพพาน เป็นพระคุณที่ยิ่งใหญ่จริง ๆ

แต่ถ้าคนสมัยนี้ไม่ศึกษาจะไม่เข้าถึงเลยว่า พระผู้มีพระภาคทรงพระมหากรุณาอย่างไร เพราะไม่ได้ฟังเลยว่าทรงแสดงธรรมอะไร แต่ถ้าฟังจะยิ่งเข้าใจว่า เพราะทรงเห็นว่าพวกเราช่างหลงลืมสติ จึงทรงแสดงธรรมโดยละเอียดทุกตอน ไม่ว่าจะเป็นพระสูตร พระวินัย พระอภิธรรม ก็เพื่อที่จะไม่ให้เข้าใจผิด เพราะเชื่อแน่ว่า คนยุคนี้ซึ่งไม่ได้ตรัสรู้ในสมัยที่พระองค์ยังไม่ปรินิพพาน ต้องเป็นผู้ที่มีกิเลสมาก เพราะฉะนั้นก็ทรงแสดงธรรมไว้อย่างละเอียด เพื่อไม่ให้เข้าใจข้อปฏิบัติผิดไป

ถ้าเป็นคนในยุคนั้น ก็ง่ายกว่าคนในยุคนี้ แต่ถ้าคนในยุคนี้ไม่เรียน ไม่มีทางที่จะเข้าใจพระธรรมได้ถูกต้อง อย่างที่ว่าจะวางเฉยไปเองอย่างนี้ ปัญญาไม่เกิดเลยอะไรเป็นนามธรรม อะไรเป็นรูปธรรม อุปาทานขันธเป็นอย่างไรก็ไม่รู้ แต่ถ้าระลึกจะรู้ว่า นี่เองคืออุปาทานขันธ รูปทั้งหมดคืออุปาทานขันธ กระทบถูกที่ไหนก็เราทั้งนั้น นั่นคืออุปาทานขันธ

ถ. อุปาทานแปลว่าอะไร

ส. ยึดถือ

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. ยังเต็ม ถ้าไม่ได้ฟังไม่มีทางเลย ก็กักกิเลสสมไปมากขึ้น ถ้าไม่ได้ฟังจะไม่เห็นพระคุณอย่างที่ว่า เพราะว่าสะสมไปทุกกับ ๆ มากขึ้นอีกเรื่อย ๆ จนกว่าพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจะมาตรัสรู้ใหม่แต่ละพระองค์ และก็พระองค์ผ่านไปแล้ว

ถ. การเห็นของพระปุถุชนต่างกับการเห็นของพระอริยเจ้า หมายความว่า การเห็นของพระอริยเจ้าท่านรู้ทั้งสองลักษณะ ไซ้ใหม่ คือ รู้ทั้งบัญญัติ รู้ทั้งปรมาตถ์ ในขณะที่นั้นติดต่อกันไปเลยหรือ

ส. ถ้าเป็นพระอริยบุคคล จะไม่สงสัยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมอีกเลย

ถ. แต่การเห็น คือ เห็นอย่างเดียวกัน แต่รู้ รู้คนละอย่าง

ส. ปุถุชนรู้ใหม่ว่า ขณะนี้อะไรปรากฏ

ถ. ไม่รู้

ส. แต่พระอริยเจ้ารู้ ดิฉันเข้าใจว่าคำตอบของดิฉันสั้น และก็กลับไปหาคนถามทุกครั้งที่จะให้คิดพิจารณาด้วยตัวของตัวเอง แต่การคิดพิจารณาจะออกมากว้างขวางละเอียด ลึกซึ้ง หรือแจ่มแจ้ง หรือยังไม่ชัดเจน ตามความเข้าใจ ซึ่งถ้าพิจารณามากพร้อมกับการเจริญสติปัฏฐานก็จะค่อย ๆ เข้าใจขึ้นว่า อะไรกำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ แต่ถ้ายังไม่ได้อบรมเจริญสติปัฏฐานมาพอ ต่อให้คำตอบจะยาวหรือจะสั้น ผลก็คือ ยังไม่สามารถจะเข้าใจสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาได้ เพราะฉะนั้นจะตอบยาวตอบสั้น ความหมายเหมือนกัน

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. ถ้าโลกนี้มีหมด เพชรนิลจินดาสักกระป๋องหนึ่งจะทำอย่างไร เพราะไม่ปรากฏทางตาแล้ว ไซ้ใหม่

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. เพราะฉะนั้น จึงควรรู้ความจริงว่า ติดในสิ่งที่เพียงปรากฏทางตาเท่านั้นเอง แต่ว่าความติดมีกำลังมาก ถึงแม้พระโสดาบันก็ยังละไม่ได้ พระสกทาคามี

ก็ยังไม่ได้ ต้องพระอนาคามีจึงจะจะได้ เพราะฉะนั้น ปุณฺณไม่ต้องพูดถึง แต่พระอนาคามีละโภคะอย่างละเอียดแม้ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ พระอนาคามีจึงไม่มีปัจจัยที่จะให้เกิดโทสะ

ถ. นี่เป็นลักษณะของการเห็น แต่ลักษณะจริง ๆ เรายังไม่เห็น

ส. ถูกต้อง

ถ. เรายังท่องเที่ยวอยู่

ส. แต่ตอนหลังการท่องเที่ยวจะค่อย ๆ หายไป เมื่อสติระลึกว่า ที่ท่องเที่ยวขณะนี้เห็น เป็นการรู้ค่า เมื่อรู้ว่าที่ท่องเที่ยวนี้รู้ค่า ก็จะได้รู้ว่า ในขณะที่ยังไม่ทันนึกถึงค่าสักคำเดียว เห็นก็มี

อย่างขณะนี้ กำลังเห็น โดยยังไม่ทันนึกถึงค่าอะไรเลย แต่เมื่อสติเกิดนิดเดียว ปัญญายังไม่สามารถจะรู้แจ้งได้ เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นจุดเริ่มของปัญญาว่า จุดเริ่มของปัญญาต้องเกิดในขณะทีสติเริ่มระลึก จนกว่าปัญญานั้นจะค่อย ๆ เกิด จนกระทั่งเป็นความรู้ พร้อมกับสติ ซึ่งตอนต้น ๆ นี้ ระลึกจริง แต่ไม่รู้ ก็ต้องเป็นอย่างนี้ไปก่อน ระลึกแต่ยังไม่รู้ จนกระทั่งระลึกแล้วค่อย ๆ รู้ นี่เป็นเหตุที่ถูกต้อง

ลักษณะของรู้กับไม่รู้ นี่ผิดกัน ลักษณะของการสังเกต การโน้มไปที่จะรู้ ก็ต่างกับเฉย เพราะไม่ใช่เฉย แต่กำลังพยายามที่จะรู้ลักษณะของนามธรรมหรือลักษณะของรูปธรรมที่ต่างกัน เพราะฉะนั้น ขณะที่สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่กำลังปรากฏเป็น สีสันวันฉณะ แม้ที่กำลังหลับตา ขณะนั้นก็ต้องมีจิตซึ่งรู้ สิ่งนั้นจึงปรากฏได้

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. เพราะฉะนั้น ของจริงไม่ต้องเปลี่ยนเลย หลับตาแล้วมีแสงสว่าง สีนวล ๆ สีเรื่อ ๆ สีอะไรปรากฏ สติก็ระลึกได้ทั้งนั้น ที่จะต้องรู้ว่าขณะนั้นไม่ใช่เราที่กำลังรู้ นี่ต้องเป็นความละเอียดที่สติเขาจะระลึกไปเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะหลับตา ลืมตา เห็นเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ หรือว่าเห็นแสงสลัว ๆ คือ ของจริงแล้ว ต้องอาจหาญว่าเรง เพราะว่าขณะนั้นกำลังปรากฏ ถ้าหลบหลีกไปว่า ไม่ได้ ไม่ได้ สติเกิดไม่ได้ ปัญญาเกิดไม่ได้ ก็ยังคงมีความไม่รู้อยู่

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. เป็นธรรมดา เดียวนี้ก็มีสิ่งที่ปรากฏทางตา เราใช้คำว่า สิ่งที่ปรากฏทางตา เพราะกำลังปรากฏทางตา ไม่เหมือนเสียง คนละอย่างกัน

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. สิ่งที่กำลังปรากฏทางตากำลังเกิดดับ ถ้าไม่จริง พระผู้มีพระภาคไม่ได้ทรงตรัสรู้ และจะไม่ทรงแสดงอย่างนี้ เพราะฉะนั้น พระธรรมที่ทรง แสดงหมายความว่า ทรงตรัสรู้แล้วจึงได้ทรงแสดง แต่ผู้ที่ไม่ได้ตรัสรู้ ไม่มีทางที่จะเข้าใจ เพราะว่ายังไม่ประจักษ์

